

**MALTEPE ASKERİ (ASAKİR-İ MANSURE) HASTANESİ (1827-
1922)**

YASEMİN AYYILDIZ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI**

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. İSMAİL YAŞAYANLAR**

DÜZCE, 2025

T.C.
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

MALTEPE ASKERİ (ASAKİR-İ MANSURE) HASTANESİ (1827-1922)

Yasemin Ayyıldız tarafından hazırlanan tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Doç. Dr. İsmail YAŞAYANLAR

Düzce Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. İsmail YAŞAYANLAR

Düzce Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Mert SUNAR

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Emine ŞAHİN

Düzce Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 02/06/2025

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı, yine bu tezin çalışılması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını beyan ederim.

2 Haziran 2025

Yasemin Ayyıldız

TEŞEKKÜR

Öncelikle, bu çalışmanın hayata geçirilmesi sürecinde, yol göstericiliği, hoşgörülü yaklaşımı, arşiv belgelerini okumamda bulunduğu yardımlar, verdiği destek ve tavsiyeler nedeniyle değerli danışman hocam Doç. Dr. İsmail Yaşayanlar'a teşekkür ederim.

İlkokulda sınıf öğretmenliğini yaptığı yıllardan bu yana geçen süreçte yanımda olup hiçbir zaman desteklerini esirgemeyen Revasi Bilici'ye ve her zaman beni teşvik ve motive eden annem Emine Meva Ayyıldız'a çok teşekkür ediyorum.

2 Haziran 2025

Yasemin Ayyıldız

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
TABLO LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR.....	viii
ÖZET	x
ABSTRACT	xi
GİRİŞ.....	1
KLASİK DÖNEMDE OSMANLI TIBBI	1
II. MAHMUD DÖNEMİNDE SAĞLIKTA MODERNLEŞME FAALİYETLERİ	6
ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ	8
ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ	8
ÇALIŞMANIN KISITLILIKLARI.....	9
MEVCUT LİTERATÜR.....	9
1. MALTEPE ASKERİ HASTANESİ'NİN KURULUŞ SÜRECİ VE İŞLEYİŞİNDE GÖRÜLEN BAZI AKSAKLIKLAR.....	11
1.1. ASAKİR-İ MANSURE-İ MUHAMMEDİYE ORDUSU'NUN KURULUŞU	11
1.1.1. Davudpaşa Kışlası	12
1.1.2. Rami Kışlası	14
1.2. MALTEPE ASKERİ HASTANESİ'NİN İNŞA SÜRECİ VE MİMARİSİ....	15
1.3. HASTANE İDARESİNDE KARŞILAŞILAN BAZI SORUNLAR.....	20
1.4. MALTEPE ASKERİ HASTANESİ'NİN HİZMET MASRAFLARI	27
1.5. ASKER HASTALARI İÇİN İHTİYAÇ DUYULAN ECZA TALEBİNİN MALTEPE ASKERİ HASTANESİ'NCE KARŞILANMASI	29
2. MALTEPE ASKERİ HASTANESİ'NİN GEÇİRDİĞİ TAMİR VE ONARIMLAR	31
2.1. 1829-1849 TARİHLERİ ARASINDA YAPILAN TADİLATLAR.....	31
2.2. 1856-1894 TARİHLERİ ARASINDA YAPILAN TADİLATLAR.....	36

2.3. 1900-1906 TARİHLERİ ARASINDA YAPILAN TADİLATLAR.....	37
2.4. SUYOLLARININ TAMİRİ.....	40
2.5. KALDIRIM VE YOL TAMİRLERİ	41
3. MALTEPE ASKERİ HASTANESİ PERSONELLERİNİN TAYİN, TALTİF VE EMEKLİLİK İŞLEMLERİ.....	44
3.1. HASTANE PERSONELLERİNİN PROFİLİ VE YILLAR İÇERİSİNDEKİ DEĞİŞİMİ	44
3.2. MALTEPE ASKERİ HASTANESİ PERSONELLERİNİN ÖDÜL, CEZA VE EMEKLİLİK İŞLEMLERİ	63
4. SALGINLARLA MÜCADELEDE VE SAVAŞLAR SIRASINDA MALTEPE ASKERİ HASTANESİ	69
4.1. BAŞTA KOLERA OLMAK ÜZERE SALGIN HASTALIKLARIN VE YARALI ASKERLERİN TEDAVİSİNDE MALTEPE ASKERİ HASTANESİ..	69
4.2. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA MALTEPE ASKERİ HASTANESİ'NDE TEDAVİ ALTINA ALINAN SAVAŞ ESİRLERİ.....	79
4.3. İSTANBUL'UN İŞGALİ SIRASINDA MALTEPE ASKERİ HASTANESİ VE KURUMUN LAĞVI.....	82
5. SONUÇ	86
6. KAYNAKÇA.....	89
7. EKLER.....	96
7.1. EK 1: Maltepe Askeri Hastanesi'nin 1880'li Yıllardaki Görünümü	96
7.2. EK 2: Davudpaşa Kışlası'nın 1880'li Yıllardaki Görünümü	97
7.3. EK 3: Rami Kışlası'nın 1880'li Yıllardaki Görünümü	98
7.4. EK 4: Maltepe Askeri Lisesi.....	99
7.5. EK 5: Maltepe Askeri Hastanesi Nizamiye Kapısı.....	100
7.6. EK 6: Helmuth von Moltke'nin 1851 Tarihli İstanbul Haritasında Maltepe Askeri Hastanesi ve Rami ve Davudpaşa Kışlaları.....	101
7.7. EK 7: Maltepe Askeri Hastanesi'nin Soldaki Tek Katlı Bölümündeki İç Avluya Bakan Dehlizin Restorasyon Sonrası Görünümü	102
7.8. EK 8: Hicri 1252 Senesinin Muharrem Ayında Maltepe Askeri Hastanesi'ndeki Asakir-i Mansure Hastalarını Gösteren Jurnal	103
7.9. EK 9: Yıllar İçerisinde Maltepe Askeri Hastanesi'nde Görev Yapmış Hekimler.....	104
7.10. EK10: Maltepe Askeri Hastanesi'nin 1830 Senesinden Bir Görüntüsü....	107
7.11. EK 11: Maltepe Askeri Hastanesi'nin Dehlizlerinden Bir Görüntü	108

7.12. EK 12: Davudpaşa Kışlası – Maltepe Askeri Hastanesi Kaldırımının Şoseye Tahvili Makta-i Tulanisi.....	109
7.13. EK 13: Maltepe Askeri Hastanesi’nin 2004 Senesinde Kuzeybatı Tarafındaki Kapı ve Geçidin Orta Avludan Görünüşü	110
7.14. EK 14: Maltepe Askeri Hastanesi’nin Genel Görünüşü.....	111
7.15. EK 15: Hicri 1252 Senesi Muharrem Ayında Maltepe Askeri Hastanesi’nde Bulunan Asakir-i Mansure Hastaları ve Yaralıları, Mütেকaidin ve Hademeler için Sarf Olunan Erzak ve Eşyalar	112
ÖZGEÇMİŞ	

TABLO LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1.1. Maltepe Askeri Hastanesi Personellerinin Görevleri, İsimleri, Memleketleri ve Maaşları.....	22
Tablo 3.2. Maltepe Askeri Hastanesi'nin 1843 Tarihli Personel Kadrosu	45
Tablo 3.3. Maltepe Askeri Hastanesi'nin 1844 Tarihli Personel Kadrosu	49
Tablo 3.4. Maltepe Askeri Hastanesi'nde 1895 Tarihinde Bulunan Hekim, Eczacı ve Cerrahların İsim ve Rütbeleri	53
Tablo 3.5. Maltepe Askeri Hastanesi'nde 1908 Tarihinde Bulunan Hekim, Eczacı ve Cerrahların İsim ve Rütbeleri	56

KISALTMALAR

A. AMD.	Amedi Kalemi Evrakı
A. DVN. MHM.	Sadaret Divan-ı Hümayun Mühimme Kalemi Evrakı
a.g.e	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.t.	Adı geçen tez
A. MKT. NZD.	Sadaret Mektubi Kalemi, Nezaret ve Devair Evrakı
A. MKT.MHM.	Sadaret Mektubi Kalemi, Mühimme Kalemi Evrakı
BEO.	Bab-ı Ali Odası Evrakı
BCA.	T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	Bakınız
BOA.	T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
C. AS.	Cevdet Askeriye
C. SH.	Cevdet Sıhhiye
D. BŞM. d.	Bab-ı Defteri Başmuhasebe Kalemi Defterleri
D. BŞM.BNE. d.	Bab-ı Defteri Başmuhasebe Eminliği Defterleri
DH. İD.	Dahiliye Nezareti İdare Evrakı
DH. MKT.	Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı
DH. SN. THR.	Dahiliye Nezaret Sicill-i Nüfus Tahrirat Kalemi Evrakı
DİA.	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Dr.	Doktor
Ed.	Editör
HAT.	Hatt-ı Hümayun
Haz.	Hazırlayan
HR. MKT.	Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı
HR. SYS.	Hariciye Nezareti Siyasi Evrakı
İ. AS.	İrade Askeri
İ. DH.	İrade Dahiliye
İ. HUS.	İrade Hususi
İ. HB.	İrade Harbiye
İ. MVL.	İrade Meclis-i Vala
İ. ŞD.	İrade Şura-yı Devlet
İ. ŞE.	İrade Şehremaneti
İ. TAL.	İrade Taltifat
MAD. d.	Maliyeden Müdevver Defter
MB. İ.	Mabeyn İrade Evrakı
MF. MKT.	Maarif Vekaleti Mektubi Kalemi Evrakı
ML. EEM.	Maliye Nezareti Emlak-ı Emiriyye Müdüriyeti
ML. MSF. d.	Maliye Nezareti Masarifat Defteri
MV.	Meclis-i Vükela Mazbataları
MVL.	Meclis-i Vala
s.	Sayfa
S.	Sayı
ss.	Sayfadan sayfaya
ŞD.	Şura-yı Devlet Evrakı

Y. MTV.

Y. PRK. ASK.

Y. PRK. BŞK.

ZB.

Yıldız Perakende Mütenevvi Maruzat Evrakı

Yıldız Perakende Askeri Maruzat Evrakı

Yıldız Perakende Başkitabet Dairesi Maruzatı Evrakı

Zabtiye Nezareti Evrakı

ÖZET

MALTEPE ASKERİ (ASAKİR-İ MANSURE) HASTANESİ (1827-1922)

Yasemin AYYILDIZ

Düzce Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Doç. Dr. İsmail YAŞAYANLAR

Haziran 2025, 112 sayfa.

XVIII. yüzyıl sonlarında Osmanlı Devleti'nde askeri alanda gerçekleşen ıslahatlarla ordunun modernleşmesi sağlık alanına da aksetmiş ve XIX. yüzyıla gelindiğinde tıpta yaşanan modernleşme hız kazanarak askerlerin sağlığını korumak amacıyla modern askeri hastaneler tesis edilmiştir. Bu tez çalışmasının ana hedefi, XIX. yüzyıl başlarında hizmete giren askeri hastanelerden biri olan ve Asakir-i Mansure Hastanesi olarak da bilinen Maltepe Askeri Hastanesi'ni incelemektir. II. Mahmud'un hükümdarlığı sırasında Rami ve Davudpaşa kışlalarındaki askerlere hizmet etmek amacıyla kurulan bu hastane, bahsi geçen iki kışla arasında inşa edilmiştir. 1827 tarihinde açılan Maltepe Askeri Hastanesi, 1922 tarihinde lağvedilmiştir. Bu hastanenin geniş çaplı olarak farklı yönleriyle ele alınması Osmanlı tıbbının modernleşme sürecine kurumsal bağlamda bir örnek teşkil edecektir.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı, Tıp, Hastane, Maltepe Askeri Hastanesi, Asakir-i Mansure Hastanesi

ABSTRACT

MALTEPE MILITARY (ASAKIR-I MANSURE) HOSPITAL (1827-1922)

Yasemin AYYILDIZ

Düzce University

Graduate School, Department of History

Master Thesis

Supervisor: Assoc. Prof. İsmail YAŞAYANLAR

June 2025, 112 pages.

At the end of the 18th century, military reforms carried out in the Ottoman Empire also influenced the field of healthcare, and by the 19th century, the modernization of medicine accelerated. As part of efforts to protect the health of soldiers, modern military hospitals were established. The main objective of this thesis is to examine the Maltepe Military Hospital, also known as the Asakir-i Mansure Hospital, which was one of the military hospitals that began operating in the early 19th century. Founded during the reign of Sultan Mahmud II to serve the soldiers stationed at the Rami and Davudpaşa Barracks, the hospital was built between these two military complexes. The Maltepe Military Hospital, which was established in 1827, was dissolved in 1922. A comprehensive study of this hospital from various aspects will provide an institutional example of the modernization process of Ottoman medicine.

Keywords: Ottoman, Medicine, Hospital, Maltepe Military Hospital, Asakir-i Mansure Hospital

GİRİŞ

KLASİK DÖNEMDE OSMANLI TIBBI

Osmanlı tıbbı, kuruluşundan XVIII. yüzyıl sonlarında modernleşmenin ilk adımlarının atılmasına kadar, İslam tıbbının bir parçası halinde varlığını sürdürmüş, tıp geleneklerini Selçuklulardan miras almıştır. Halka sağlık hizmeti sunan darüşşifalar bunun en güzel örneğidir. Bu çerçevede, Osmanlılar hem Selçuklulardan devraldıkları darüşşifaları muhafaza etmişler hem de yeni darüşşifalar açmışlardır.¹

Kelime anlamı şifa evi/sağlık evi olan Arapça *darüşşifa* sözcüğü, İslam dünyasında vakıflarla desteklenen bir hayır kurumu olarak hastaneleri ifade etmektedir.² Osmanlı Devleti'nde *darüşşifa* yerine *darüssıhha*, *şifahane*, *bimarhane* ve *tımarhane* kelimeleri de kullanılmış, ancak XIX. yüzyılda Avrupalı modern sağlık kuruluşları tesis edildiğinde, bu kurumlara “hastane” denilmeye başlanmıştır.³ Yıldırım Bayezid'in Bursa'da inşa ettirdiği Yıldırım Külliyesi içinde bulunan I. Bayezid/Yıldırım Darüşşifası (1399), Osmanlı Devleti'nde kurulan ilk darüşşifa iken İstanbul'da hizmete açılan ilk darüşşifa ise Fatih Darüşşifası (1470) olmuştur.⁴ Daha sonraki yıllarda Edirne Bayezid, Manisa Hafsa Sultan, İstanbul Haseki Hürrem Sultan, Süleymaniye, Atik Valide Nurbanu Sultan ve Sultan I. Ahmed darüşşifaları tesis edilmiştir.⁵

Osmanlı Devleti'nde darüşşifalar, birden çok amaç için kullanılan külliyelerin parçası olmuşlardır. Külliyenin merkezi konumundaki caminin çevresinde, medrese, imaret, hamam, darüşşifa ve ihtiyaca bağlı olarak çeşitli başka kurumlar da bulunmaktadır.⁶ Sözü edilen bu darüşşifalarda, zengin-fakir ayrımı gözetilmeksizin, hastalar ücretsiz bir şekilde tedavi edilmişlerdir. Sürekli hastalara yataklı tedavi uygulanırken, belirli günlerde ayakta tedavi edilen hastalarla ilgilenilerek darüşşifa eczacıları tarafından macun, şurup ve hubab (hap, draje) şeklinde hazırlanan ilaçlar ücretsiz bir şekilde verilmiştir.⁷

¹ Ahmet Süheyl Ünver, “Türk Tıp Tarihinin Esasları”, *İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü 1937-1938 Ders Yılı Çalışmaları Hülasası*, İstanbul: Kader Matbaası, 1938, s. 10.

² Nuran Yıldırım, *İstanbul'un Sağlık Tarihi: Sağlık Teşkilatı-Salgınlar Bulaşıcı Hastalıklar ve Mücadele-Koruyucu Sağlık Kurumları-Hastaneler-Tıp Eğitimi*, İstanbul: İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı İstanbul Üniversitesi Projesi, 2010, s. 153.

³ Arslan Terzioğlu, “Bimaristan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, s. 163.

⁴ Yıldırım, a.g.e., s. 153.

⁵ Nil Sarı, “Tıp”, *DİA*, C. 41, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012, s. 102.

⁶ Sarı, a.g.m., 102.

⁷ Gönül Cantay, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2014, s. 12.

Darüşşifaların banileri, bu hizmetlerin devamlılığını sağlamak amacıyla gelir getirici mülklerini vakfetmiş, darüşşifaların giderleri ise bu müstakil vakıflardan elde edilen gelirlerle karşılanmıştır.⁸ Ancak Osmanlı Devleti'nde tıbbi kurumların yalnızca şehirlerde, özellikle de büyük şehir merkezlerinde kurulması tercih edilmiştir.⁹ Bu nedenle, darüşşifalar her ne kadar tüm halkın kullanımına açık kurumlar olsalar da, pratikte her şehirde bir darüşşifa bulunmaması veya bir şehir merkezinde bulunsa bile insanların bu sağlık müesseselerine ulaşmasının kolay olmaması sebebiyle, tüm halkı kapsayan bir sağlık hizmeti sunulamamıştır.¹⁰

Halka sağlık hizmeti sunmanın yanı sıra yeni hekimlerin yetiştirilmesi için de önemli bir kurum olan darüşşifalarda, tıp eğitimi usta-çırak ilişkisi çerçevesinde şekillenmiştir. Anadolu Selçuklularında tıpta teorik ve pratik eğitiminin hastalara hizmet edilerek verilmesi anlayışını sürdüren Osmanlılar, bu yaklaşımı daha da geliştirmişlerdir.¹¹ Süleymaniye Külliyesi içerisinde konumlanan Tıp Medresesi, Osmanlı tıbbında teorik ve pratik eğitimin öğretildiği ilk medrese olmanın yanı sıra, Fatih Darüşşifası'yla birlikte darüşşifalara, saraylara ve orduya hekim yetiştiren başlıca kurumlardan biri olmuştur.¹²

Osmanlı darüşşifalarının vakfiyelerinde kurumun fiziki işleyişi kadar burada çalışanların ahlaki değerlerine ve görev tanımlarına da yer verildiği görülmektedir. İlk olarak Fatih Darüşşifası çalışanları için ahlaki nitelikler belirlenirken, Edirne II. Bayezid Darüşşifası, Haseki Hürrem Darüşşifası ve Atik Nurbanu Sultan Darüşşifası vakfiyeleri bu nitelikleri devam ettirmiş, ancak son Osmanlı darüşşifası olan Sultan Ahmed Darüşşifası'nda yapılan vurgu azalmıştır.¹³ Darüşşifaların idaresi ve bu sağlık kurumlarına hekim tayin edilmesi gibi meseleler ise II. Mahmud dönemine kadar hekimbaşların görevleri arasında yer almıştır.

Hz. Muhammed'in hastalıklardan korunmakla ilgili emir ve tavsiyeleri, İslam devletlerinde tıpa özel alaka gösterilmesine ve gerekli tıbbi kurumların oluşturulmasına neden olmuş ve özellikle tıp bilgisi bulunmadığı halde hasta tedavi edenler hakkındaki

⁸ Yıldırım, a.g.e., 153.

⁹ Miri Shefer-Mossensohn, *Osmanlı Tıbbı; Tedavi ve Tıbbi Kurumlar; 1500-1700*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2014, s. 214.

¹⁰ İsmail Yaşayanlar, "Osmanlı Devleti'nde Kamu Sağlığının Kurumsallaşmasında Koleranın Etkisi", *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Salgın Hastalıklar ve Kamu Sağlığı*, Ed. Burcu Kurt, İsmail Yaşayanlar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2017, s. 4.

¹¹ Cantay, a.g.e., s. 31.

¹² Sarı, a.g.m., 106.

¹³ Yıldırım, a.g.e., 153.

hadis¹⁴, İslam devletlerinde sağlık işlerinden sorumlu resmi hekimliğin oluşturulmasını etkilemiştir.¹⁵ İslam medeniyetinin bir parçası olan Osmanlı Devleti’nde de hekimbaşılık kurumuna oldukça önem atfedilmiştir. Resmi kayıtlarda “reisültıbbı, seretıbbı-i sultani, seretıbbı-i hassa” ve halk arasında “hekimbaşı efendi” olarak anılan, ilmiye sınıfına mensup hekimbaşılığın Osmanlı Devleti’nde ilk ne zaman teşkilatlandırıldığı bir tartışma konusu olmakla beraber, genel manada sağlık hizmetlerinden sorumlu ilk hekimbaşı II. Bayezid döneminde Mehmed Muhyiddin İzmiti olmuştur.¹⁶

Öncelikli olarak padişah ve diğer hanedan üyelerinin sağlığı ile ilgilenen hekimbaşılardan, saray içinde ve dışında çeşitli görevleri bulunmaktaydı.¹⁷ Bahsedildiği üzere, padişah ve hanedan üyelerinin yanı sıra, üst düzey devlet görevlilerinin de sağlık durumlarını kontrol etmişlerdir. Ek olarak, darüşşifa çalışanlarının tayini ve denetimi, hekim ve cerrahların imtihan edilerek çalışma ruhsatı verilmesi ve denetlenmesi şeklinde birçok idari görevleri de bulunmaktadır. Bunların dışında, padişah bir sefere katıldığında, kendileri de bizzat yanında yer alan hekimbaşılar, savaş zamanında orduda görev yapacak hekim ve cerrahları tayin etmişlerdir.

Osmanlı Devleti’nin kuruluş döneminin ilk yıllarında düzenli bir ordu bulunmamakla birlikte, ilerleyen süreçte özellikle zabt ü rabt gibi belirli ihtiyaçlar doğrultusunda, I. Murad döneminde, daimi ordu olarak Yeniçeri Ocağı kurulmuş ve varlığını II. Mahmud saltanatına kadar sürdürmüştür. Kuruluşundan itibaren çok sayıda sefere çıkan Osmanlı ordusu, askerlere sağlık hizmeti sunmak için hekim ve cerrah gibi sağlık personellerine ihtiyaç duymuştur.

Yeniçeri Ocağı’nda hastaların tedavisine özel hastaneler oluşturulmamış, hastalar kendi orta’larının¹⁸ hekim ve cerrahları tarafından kışlada yatırılarak tedavi edilmişlerdir.¹⁹ Osmanlı’da ordu ve kalelerde tabip ve cerrah görevlendirilmesi oldukça eskilere dayanmaktadır.²⁰ Ordu sefere çıktığı vakitlerde, meydana gelen mücadeleler sonucu veya sefer sırasında yaşanabilecek sağlık sorunlarına karşı orduda sağlık hizmeti sunmak

¹⁴ “Kim bilgisi olmadığı halde hekimlik yapmaya kalkışır, sebep olacağı zararı öder.” Ebu Davud, “Diyet”, 23; İbn Mace, “Tıbb”, 16; Saffet Sancaklı, “Tıbb-ı Nebvî Hadislerinin Bağlayıcı Olup Olmaması Açısından Değerlendirilmesi”, *Mesned: İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 10, 2 (2019), s. 363.

¹⁵ Cemil Akpınar, “Hekimbaşı”, *DİA.*, C. 17, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998, s. 160.

¹⁶ Nil Sarı, “Hekimbaşı”, *DİA.*, C. 17, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998, s. 164.

¹⁷ Sarı, a.g.m., s.161.

¹⁸ Yeniçeri Ocağı’nda tabur “orta” olarak adlandırılır ve ortaların başlarında “çorbacı” ünvanında bir zabıt bulunurdu. Ayrıntılı bilgi için bkz. Reşad Ekrem Koçu, *Yeniçeriler*, İstanbul: Doğan Kitap, 2004.

¹⁹ Kemal Özbay, *Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri: Hastaneler (A-I)*, C. III, I. Kitap, İstanbul: Yörük Basımevi, 1981, s. 2.

²⁰ Sarı, “Tıp”, s. 104.

amacıyla hekim, cerrah ve eczacılar görevlendirilmişlerdir.²¹ Padişahın bizzat sefere çıktığı durumlarda kendisine hekimbaşı refakat etse de padişahın sefere çıkmadığı zamanlarda hekimbaşı da merkezde kalarak ordudaki sağlık hizmetlerini sürdürmek için saray hekimlerinin arasından bir ordu hekimbaşısı tayin etmiştir.²² Ordu hekimbaşılığına ilaveten ordu cerrahbaşılığı da hekimbaşı tarafından atanmıştır. Ordu hekim ve cerrahlarına devlet tarafından harcırah tahsis edilmiş, bunun yanı sıra ilaç ve çadır masrafları için tahsisat ayrılarak, tayinatları da karşılanmıştır.²³

Osmanlı Devleti'nde XVIII. yüzyıla gelindiğinde, devletin her alanını kapsayan bozulmalar ve bunun sonucunda yaşanan düzensizliklere çare arayışına girilmiş, kurumların çağa uygun hale getirilmesi amaçlanmıştır. Nitekim, söz konusu yüzyılın son yıllarındaki III. Selim döneminde, “yeni düzen” anlamına gelen Nizam-ı Cedid ile yenileşme hareketlerine, başta askeri alanda olmak üzere, devletin diğer pek çok birimde önem gösterilmiştir.

III. Selim hükümdarlığı sırasında Nizam-ı Cedid reformları çerçevesinde, sivil ve askeri alanlardaki tüm kurumların modernleştirilerek yeni bir düzene kavuşturulması amaçlanmış ve öncelik, savaşlarda alınan art arda yenilgilerin durdurulabilmesi için orduya verilmiştir. Bu bağlamda, Avrupa tarzında eğitilmiş düzenli bir ordu kurulmuş ve reform programıyla aynı ismi taşıyarak Nizam-ı Cedid Ordusu şeklinde anılmıştır. Yeni düzenli ordunun talimlerini gerçekleştirecekleri bir mekan olarak kışlaların kurulması ve bu kışlalardaki askerlere sağlık hizmeti sunacak askeri hastanelerin vücuda getirilmesi de III. Selim döneminde atılan önemli adımlar arasında yer almıştır. Askeri hastanelerin kuruluşu, Osmanlı tıbbında yeni gelişmelere yol vererek tıpta modernleşmenin önünü açmış ve bu hastaneler darüşşifalardan modern hastanelere geçişte önemli bir rol oynamışlardır.²⁴

III. Selim'in 1789 tarihinde tahta geçmesiyle başlayan reform hareketlerine kadar, Osmanlı Devleti'nin sağlık müesseseleri, tıp uygulamaları, sağlık koşulları ve kurumların yapıları bakımından gelenekselin ötesine geçememişti.²⁵ Varlıklarını, bir sosyal yardım

²¹ Sinem Serin, *Osmanlı Sağlık Sisteminin Yönetimi Hekimbaşılık Kurumu*, İstanbul: Kitabevi, 2021, s. 169.

²² Serin, a.g.e., s. 169.

²³ Serin, a.g.e., s. 171-172.

²⁴ Nuran Yıldırım, “Osmanlı Darüşşifalarından Modern Hastanelere”, *14. Yüzyıldan Cumhuriyet'e Hastalıklar- Hastaneler- Kurumlar Sağlık Tarihi Yazıları I*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014, s. 305.

²⁵ Yıldırım Yavuz, “Batılılaşma Döneminde Osmanlı Sağlık Kuruluşları”, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi* 8, 2 (1988), s. 123.

kurumu olarak, saltanat soyluları veya varlıklı vatandaşlar tarafından bağışlanan vakıflar vasıtasıyla sürdüren hastaneler, XIX. yüzyıldan itibaren Batı'daki çağdaş tıp anlayışına uygun şekilde devletin sorumluluk alanına geçmiştir.²⁶ Nitekim, klasik dönem Osmanlı Devleti'nde darüşşifalarca halka sunulan sağlık hizmetleri çeşitli nedenlerle sekteye uğramıştır. Darüşşifaların, deprem ve yangınlar yüzünden harap olmalarının yanı sıra, vakıflarının XIX. yüzyılda meydana gelen savaşların sonucunda kaybedilen topraklarda kalması veya başka kurum ve kişilere devredilmesiyle birlikte zengin gelir kaynaklarını kaybetmeleri neticesinde onarımları gerçekleştirilemeyerek kuruluş amacına uygun şekilde işletilmeleri mümkün olamamıştır.²⁷

Tıpta modernleşmenin askeri alanda ilk adımlarının atılarak hastane sözcüğünün ilk kez kullanıldığı ve Osmanlı'nın klasik darüşşifalarından farklı olarak modern hastane düzeninde kurulan III. Selim dönemi askeri hastaneleri arasında Tophane-i Amire Hastanesi/Taksim Topçular Hastanesi, Levent Çiftliği Hastanesi, Zeytinburnu Hastanesi, Bostancı Tüfekçileri Ocağı Üsküdar Ortası Hastanesi, Toptaşı Hastanesi bulunmaktadır.²⁸

Askeri hastanelere ek olarak, devletin hekim ihtiyacını hisseden III. Selim, bu durumu çözmeye yönelik adımlar da atmıştır. Bu bağlamda, donanmayı ıslah etme amacı güdülen 1804 tarihli Bahriye Kanunnamesi'nde, Donanma-yı Hümayun'un sağlık ihtiyacı üzerinde de durulmuş ve Tersane-yi Amire içerisinde tıp eğitimi verilecek bir tıbhane ve hastane açılması kararlaştırılmıştır.²⁹ Kurulan deniz tıp okuluyla, formel bir şekilde tıp eğitimi görmemiş hekimlerin gemilerde görevde bulunmasının önüne geçilmesi amaçlanmış ve bu okulda eğitim vermek üzere bir başhekim, bir başcerrah ve bir yardımcı cerrah tayin edilerek öğrencilerin haftada bir gün ve bir gece olmak üzere şehirdeki darüşşifalarda staj yapmalarının ardından eğitimlerinin üçüncü senesinde gemilerde çalışmaları planlanmıştır.³⁰ Bu tıp okulunun, Nizam-ı Cedid hareketlerine karşı yeniçeri isyanı neticesinde meydana gelen siyasi karışıklıklar sonrasında işleyemez hale geldiği tahmin edilse de bu konuda herhangi bir kanıt bulunmamaktadır.³¹

III. Selim döneminde tıp eğitimi için atılan ikinci bir adım da Kuruçeşme Tıbbiyesi/Rum

²⁶ Yavuz, a.g.m., s. 123.

²⁷ Sarı, "Tıp", 103.

²⁸ Yıldırım, *İstanbul'un Sağlık Tarihi*, s. 170-176.

²⁹ Eda Gülşen Gömlüksiz, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Askeri Sağlık Hizmetleri*, [Yayımlanmamış Doktora Tezi], İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2016, s. 29.

³⁰ Yavuz, a.g.m., s. 125.

³¹ Nuran Yıldırım, *Tıphane-i Amire ve Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'den İstanbul Tıp Fakültesi'ne*, İstanbul: Betim Kitaplığı, 2019, s. 12.

Tıbbiyesi olmuş, hastane ve tabibhaneden meydana gelen bu müessesenin, ek olarak darülaceze, anatomi, fizik ve kimya laboratuvarı ve botanik bahçesi olduğu da ileri sürülmüştür.³² Rum Dimitroş Morozbeyi mevcutta aritmetik, dil ve edebiyat eğitimi veren bir Rum okuluna, şube şeklinde tıp eğitimi veren bir birim açmayı istemiş ve okul Kuruçeşme’de açıldığında yalnızca Rum asıllı öğrenciler kabul edilmiştir.³³ Dimitroş Bey zararlı faaliyetlerde bulunmuş olması nedeniyle 1812’de idam edildiğinde okul da kapanmıştır.³⁴ Bu iki eğitim kurumunun açılmasına yönelik girişimler, tıpta yaşanan yenileşme hareketlerine dair önemli atılımlardandır. Ancak bu dönemde yaşanan modernleşme çabaları, yenileşmeye karşı kesimlerin faaliyetleri neticesinde, Mayıs 1807 tarihinde ortaya çıkan Kabakçı Mustafa İsyanı sonrası III. Selim’in tahttan indirilerek yerine IV. Mustafa’nın getirilmesiyle duraksamaya uğramıştır. Bununla beraber modernleşme yolundaki bu yavaşlama fazla uzun sürmeyererek IV. Mustafa’nın hal edilmesinin ardından iktidara gelen II. Mahmud ile daha da hızlanarak devam etmiştir.

II. MAHMUD DÖNEMİNDE SAĞLIKTA MODERNLEŞME FAALİYETLERİ

Devletin birçok farklı biriminde yenileşmeye gidilen II. Mahmud devrinde, sağlık alanında da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bilhassa, reformların önünde engel olarak görülen Yeniçeri Ocağı’nın Haziran 1826’da ilga edilmesi neticesinde Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu’nun kuruluşu ardından yaşanan gelişmeler dikkat çekmektedir. Bu kapsamda, merkez ve taşrada yeni oluşturulan düzenli ordunun eğitimlerini sürdürebilmesi için gereken kışlaların inşasına ivedilikle başlanmış bu gelişmeyi kışlalardaki askerlere sağlık hizmeti verecek askeri hastanelerin kuruluşu takip etmiştir. Sözü edilen hastaneler arasında, Rami ve Davudpaşa kışlalarının orta noktalarında bu kışlalardaki askerlere hizmet etmek amacıyla kurulan Maltepe Askeri Hastanesi/Asakir-i Mansure Hastanesi, Hassa Ordusu mensuplarına bakmak üzere inşa edilen Bab-ı Seraskeri Hastanesi, Sütlüce ve Beyoğlu’ndaki askeri birliklere ve bilhassa topçulara sağlık hizmeti sağlamak için III. Selim tarafından yaptırılan Hasköy-Halıcıoğlu’ndaki Humbarahane Kışlası’nda yer alan Humbarahane Hastanesi, adını Osmanlı donanması gemileri için yelken bezi, sicim ve halat imal edilen Riştehane-i Amire’den alan İplikhane Hastanesi, Rumeli Feneri Köyü’nün altındaki Liman-ı Kebir koyunda bulunan ve

³² Yıldırım, a.g.e., s. 12.

³³ Esin Kahya ve Ayşegül Demirhan Erdemir, *Bilimin Işığında Başlangıçtan Cumhuriyete Türklerde Tıp ve Sağlık Kurumları*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2021, s. 258.

³⁴ Kahya ve Erdemir, a.g.e, s. 258.

Karadeniz Boğazı'ndaki Topçu Alayı için vücuda getirilen Liman-ı Kebir Hastanesi/Büyük Liman Hastanesi gibi muhtelif hastaneler yer almaktadır.³⁵ Askeri hastanelerin açılmasının yanında, bu hastanelerde görev alacak hekimlerin yetiştirilmesi de bu dönemin önemli konu başlıklarından biri haline gelmiştir.

Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi'nin takrirleriyle, Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusundaki askerlere sağlık hizmeti sunacak hekimlerin yetiştirilmeleri amacıyla, Tulumbacıbaşı Konağı'nda 14 Mart 1827'de Tıphane-i Amire tesis edilmiştir. Süleymaniye Tıp Medresesi'nde yetişmesinin ardından ailesinin desteğiyle eğitimini İtalya'da tamamlayarak Batı tıbbını yerinde tanıyan Mustafa Behçet Efendi, bu okulun kurulması için büyük çabalarda bulunmuş ve ilk müdürü olmuştur.³⁶

Yine Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi'nin tavsiyesi üzerine, orduya hizmet edecek cerrahların yetiştirilmesi amacıyla, öncelikle cerrah eğitimi tıp eğitiminden ayrılarak aynı binada eğitim almak üzere Şakirdan-ı Cerrahin (Cerrahlık Öğrencileri) sınıfı oluşturulmuş ve daha sonra cerrahi eğitim veren ayrı bir okul kurulması gündeme gelerek 9 Ocak 1832'de Topkapı Sarayı civarında bulunan Değirmenkapısı mevkiinde sur dışında bulunan Hastalar Odası adlı müstemilatta Cerrahhane-i Mamure vücuda getirilmiştir.³⁷ Öğretim süresinin dört yıl olduğu Tıphane-i Amire'ye yalnızca Müslüman öğrenciler kabul edilmiş dersler Türkçe, Fransızca ve İtalyanca verilmiştir.³⁸ 1836'da Tulumbacıbaşı Konağı'nın satılmasının ardından, okul Otlukçu Kışlası'na taşınmış, ancak bu mekanın dar gelmesi ve yeni bir binanın yapılması da masraflı olması nedeniyle Galatasaray'daki Enderun Mektebi'nin okul için uygun olduğu belirlenmiştir.³⁹ Tıphane-i Amire ve Cerrahhane-i Mamure'nin birleştirilmesinin ardından, 1838'de yeni binaya geçildiğinde Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane adını almış ve okul 17 Şubat 1839'da Galatasaray'daki bir binada II. Mahmud'un katıldığı bir törenle açılmıştır.⁴⁰

Askeri hastaneler ve tıp eğitiminde yaşanan gelişmelerin yanı sıra, 1831'de patlak veren kolera salgınının ardından, 1838'de kurulan Karantina Meclisi de bu dönemde tıpta modernleşme adına atılan önemli adımlardan biri olmuş ve II. Mahmud saltanatından sonra, XIX. yüzyıl boyunca, tıpta gelişmeler yaşanmaya devam etmiştir. Tıpta

³⁵ Yıldırım, *İstanbul'un Sağlık Tarihi*, s. 177-184.

³⁶ Kahya ve Erdemir, a.g.e., s. 258-259.

³⁷ Yıldırım, *Tıphane-i Amire*, s. 19.

³⁸ Yıldırım, a.g.e., s. 13, 17.

³⁹ Yıldırım, a.g.e., s. 17.

⁴⁰ Merva Babuşcu, *Osmanlı Devleti'nde Askerî Sağlık Hizmetleri (1876-1908)*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, 2015, s. 17.

modernleşme öncelikle askeri alanda gerçekleşse de zamanla sivil hayata da aksetmiş ve gureba hastaneleri tesis edilmeye başlanmıştır. Askeri hastanelerin inşasına da devam edilmiş ve Kuleli, Gülhane, Haydarpaşa, Gümüşsuyu, Beylerbeyi ve Yıldız hastanesi gibi yeni kurumlar oluşturulmuştur.

ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ

III. Selim döneminde tıpta modernleşmenin ilk adımları askeri alanda atılmaya başlanarak Osmanlı Devleti'nin ilk askeri hastaneleri kurulmuş ve II. Mahmud hükümdarlığında tıpta yaşanan yenilikler ivme kazanarak askeri hastanelere yenileri eklenmiştir. Rami ve Davudpaşa kışlaları arasında yer alarak bu kışlalardaki askerlere sağlık hizmeti vermek üzere inşa edilen ve Asakir-i Mansure Hastanesi olarak da bilinen Maltepe Askeri Hastanesi, bu askeri sağlık kurumlarına önemli bir örnektir. Bu çalışmanın temel amacı, Osmanlı Devleti'nde kurulan ilk askeri hastanelerden biri olan Maltepe Askeri Hastanesi'ni, 1827 yılında kuruluşundan 1922 yılında kapatılışına kadar ki süreçte tarihsel bağlamda incelemektir. Çalışmada, hastanenin bu yaklaşık 100 yıllık süreçteki rolü ve işleyişi, dönemin askeri ve sağlık politikaları ışığında ele alınmış ve Osmanlı askeri sağlık teşkilatının modernleşme sürecine bulunduğu katkılar değerlendirilmiştir. Mevcut literatürde yeterince kapsamlı bir şekilde ele alınmamış olan bu kurumun tarihine ışık tutmak da çalışmanın bir başka hedefidir.

Bu çalışmanın önemi, Maltepe Askeri Hastanesi'nin Osmanlı Devleti'nde kurulan askeri hastanelerin erken örneklerinden biri olmasından ileri gelmektedir. Bu özelliğiyle hastane, Osmanlı ordusuna hizmet veren sağlık kurumlarının gelişimini ve askeri sağlık sistemi içindeki işleyişini anlamak açısından değerli bir örnek teşkil etmektedir. Ayrıca, XVIII. yüzyıl sonlarında Osmanlı Devleti'nde başlayan tıp alanındaki modernleşme hareketlerinin askeri sağlık teşkilatına nasıl yansıdığını görmek açısından da oldukça önem taşımaktadır. Nitekim Maltepe Askeri Hastanesi'nin kuruluş süreci ve faaliyetleri, Osmanlı ordusuna sunulan sağlık hizmetlerinin tıpta modernleşme süreciyle birlikte nasıl bir dönüşüm yaşadığını gözlemlememize olanak sağlamaktadır.

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Çalışma sırasında klasik tarih yazımı yöntemi kullanılmış ve birinci el kaynak olarak T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi fonlarına yoğunlaşılmıştır. Muhtelif

belgelerden yararlanılmakla birlikte Cevdet, Bab-ı Ali Odası Evrakı, Dahiliye Nezareti, İradeler Tasnifi, Hatt-ı Hümayun, Yıldız Tasnifi ve Sadaret evrakları en çok kullanılan fonlardan olmuştur. Osmanlı Arşivi'ne ek olarak konuyla ilgili mevcut literatür, Salname-i Askeri ve *Takvim-i Vekayi*'den elde edilen bilgilerden de faydalanılmıştır.

ÇALIŞMANIN KISITLILIKLARI

Ağırlıklı bir şekilde arşiv belgelerinin yanı sıra dönemin süreli yayınları ve mevcut literatür ışığında hazırlanmış olan bu çalışmanın araştırma sürecinde bazı önemli belgelere ulaşmak mümkün olamamıştır. Özellikle Maltepe Askeri Hastanesi'nin kuruluş ve inşa sürecine dair yeterli arşiv belgesi bulunamadığından mevcut kaynaklar ve kısıtlı bulgular üzerinden değerlendirilmiştir. Ek olarak mevcut literatürden hastanenin Kırım Savaşı sırasında müttefik Fransız askerlerine aktif bir şekilde sağlık hizmeti sunduğu bilgisi edinilse de söz konusu dönemde hastanenin faaliyetlerine dair belgelerin azlığı, Maltepe Askeri Hastanesi'nin bu süreçte sunduğu sağlık hizmetlerinin anlaşılmasını zorlaştırmıştır.

MEVCUT LİTERATÜR

Maltepe Askeri Hastanesi hakkında yapılan çalışmalara bakıldığında bu hastaneyle ilgili geniş ve ayrıntılı bir çalışmanın mevcut olmadığı görülmüştür. Ancak Gül Akdeniz ve İbrahim Başağaoğlu'nun *Maltepe Asker Hastanesi'nin Mimari Yapısı ve Tarihi Gelişimi* adlı bildirileri, hastane mimarisinin zaman içerisinde geçirdiği değişimler hakkında önemli bilgilere ulaşılmasına yardımcı olmuştur. Yine İbrahim Başağaoğlu'nun *Maltepe Asker Hastanesi* adlı bildirisinde, hastane farklı yönleriyle ele alınarak konuyla ilgili önemli katkılarda bulunulmuştur. Ancak, sözü edilen bildirilerde, hastanenin işleyişi ve tarihi kapsamlı bir şekilde ele alınmamıştır.

Kemal Özbay'ın üç ciltten oluşan *Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastahaneleri* kitabında bulunan Maltepe Asker Hastanesi bölümünden pek çok önemli bulgulara erişilmiştir. Osmanlı tıbbı hakkında geniş bilgilerin verildiği bu eserlerde Maltepe Askeri Hastanesi gibi farklı birçok askeri hastaneler de işlenmiştir. Nuran Yıldırım'ın *İstanbul'un Sağlık Tarihi: Sağlık Teşkilatı-Salgınlar Bulaşıcı Hastalıklar ve Mücadele-Koruyucu Sağlık Kurumları-Hastaneler-Tıp Eğitimi* adlı kitabında İstanbul'un sağlık

tarihi ele alınırken İstanbul’da bulunan askeri hastanelere ve bu hastanelerden biri olan Maltepe Askeri Hastanesi’ne de kısaca değinilmiştir.

Rami ve Davudpaşa kışlalarındaki askerler için tesis olması sebebiyle Maltepe Askeri Hastanesi bu iki kışla hakkındaki eserlerde kendine yer edinmiştir. Yüksel Çelik’in *Rami Kışlası: II. Mahmud Devrinde Aydın-Despotik Modernleşmenin Karargahı* adlı kitabı ve Yonca Dalğın’ın *II. Mahmud Devri Askeri Yapılarından Davudpaşa Kışlası* adlı yüksek lisans tezi sözü edilen eserlere örnektir.

1. MALTEPE ASKERİ HASTANESİ'NİN KURULUŞ SÜRECİ VE İŞLEYİŞİNDE GÖRÜLEN BAZI AKSAKLIKLAR

1.1. ASAKİR-İ MANSURE-İ MUHAMMEDİYE ORDUSU'NUN KURULUŞU

III. Selim devrinde askeriyede gerçekleşen ıslahatlarla Avrupa tarzı eğitilmiş Nizam-ı Cedid Ordusu oluşturulmuştur. Ancak, reform karşıtı kesimin faaliyetleri doğrultusunda 1807 yılında Nizam-ı Cedid aleyhine patlak veren Kabakçı Mustafa İsyanı neticesinde III. Selim tahttan indirilmiş ve reformların sonu getirilmiştir. Nizam-ı Cedid ehli olarak anılan reform yanlısı seçkinlerden bir kısmı söz konusu isyan sonrası tasfiye edilmiş olmakla birlikte geri kalanları III. Selim yanlısı olarak gördükleri Alemdar Mustafa Paşa'nın yanına geçmişlerdir.⁴¹ Tahta geçen yeni padişah IV. Mustafa'ya karşı büyük ümitler besleyerek kendisinden sadrazamlık makamını bekleyen Alemdar Mustafa Paşa'nın beklentilerine yanıt bulamaması kendisini Nizam-ı Cedid yanlılarının yönlendirmelerine açık hale getirmiş ve bu durum Alemdar Mustafa Paşa'nın sekban birlikleriyle İstanbul'a gelerek hükümet darbesi gerçekleştirmesiyle, II. Mahmud'un tahta çıkmasıyla ve Nizam-ı Cedid reformlarının çok daha sert bir şekilde Sekban-ı Cedid adı altında hayata geçirilmesiyle sonuçlanmıştır.⁴² Yeniçeriler, üzerlerine acımasızlıkla gelen Alemdar Mustafa Paşa hükümetine aynı sertlikle karşılık vermiş ve Alemdar Vak'ası olarak anılan isyan sonrası Sekban-ı Cedid tehlikesini bertaraf etmişlerdir.⁴³ Ayrıca söz konusu vaka sırasında II. Mahmud kardeşi IV. Mustafa'yı öldürterek Osmanlı hanedanının hayattaki tek erkek üyesi haline gelmiştir.⁴⁴

Yeniçeri Ocağı'nın ıslahatların gerçekleştirmesinin önünde engel oluşturmaya ve III. Selim'in yenilik hareketleri sonrası öldürülmesine şahit olan II. Mahmud, tahta çıktığı Temmuz 1808 tarihinden, Vak'a-yı Hayriyye'nin gerçekleştiği Haziran 1826'ya kadar temkinli bir şekilde bu ocağın kaldırılması için hazırlıklarda bulunmuştur. Ağa Hüseyin Paşa'nın yardımıyla, Yeniçeri Ocağı'ndaki yenilik düşmanlarının ortadan kaldırılması veya sürgüne gönderilmesiyle, ocakta sorun çıkaranların ayıklanması bu hazırlıklara dair önemli örneklerden biri olmuştur.⁴⁵ Yeniçeri Ocağı'nın zayıflatılmasının ardından düalist, diğer bir deyişle eskinin yanında yeninin de sürdürülmesi, gibi bir yaklaşımla Eşkinici

⁴¹ Mehmet Mert Sunar, "Yeniçeri Ocağı'nın Kısa bir Tarihçesi", *Hunlardan Günümüze Türk Askeri Kültürü*, Ed., A. Sefa Özkaya, İstanbul: Kronik Kitap, 2019, s. 594- 595.

⁴² Sunar, a.g.m., 595.

⁴³ Sunar, a.g.m., 595.

⁴⁴ Sunar, a.g.m., 595.

⁴⁵ Kemal Beydilli, "Vak'a-i Hayriyye", *DİA*, C. 42, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012, s. 454.

Ordusu kurulmuşsa da sonuç alınamamış ve Vak'a-yı Hayriyye adlı bir iç çatışmayla Yeniçeri Ocağı ilga edilmiştir.⁴⁶

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının ardından, kelime anlamı "Muhammed'in Muzaffer Askerleri" olan ve Avrupa tarzında eğitilmiş düzenli Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu meydana getirilmiştir. Bu kapsamda, İstanbul'da Serasker Paşa'nın emrinde 12.000 neferi kapsayacak sekiz tertip oluşturulmuştur.⁴⁷ Yeni kurulan orduya kaydolmak için merkez ve taşradan pek çok istekli çıkmış olsa da, hazırlanan nizamname doğrultusunda, "kim idüğü belirsiz aylak kimseler" ve "mühtediler" orduya alınmayarak öncelikle 15-30 yaş aralığında olanların kaydı yapılması uygun görülmüştür.⁴⁸ Askerlerin talimlerini gerçekleştirebilmesi için de ivedilikle yeni kışlaların inşasına ve III. Selim döneminden kalan kışlaların tamirine başlanmıştır. Nitekim, 1826 tarihinden sonra Osmanlı ordusunun kara kuvvetleri için tespit edilebildiği kadarıyla yalnızca İstanbul'da olmak üzere bir idari yapı, 14 kışla, 11 okul, 12 hastane, 17 karakol, dört fabrika, dört silahhane, iki depo ve üç fırın olmak üzere toplamı 68'i bulan askeri yapı ya da yapı grubu inşa edilmiştir.⁴⁹ İlk olarak inşalarına başlanan Davudpaşa ve Rami kışlaları, bu dönemin önemli askeri yapılarından olmuşlardır. Bu çalışmanın konusu olan Maltepe Askeri Hastanesi söz konusu iki kışlaya da hizmet vermek amacı ile inşa edildiği için öncelikle bu kışlalar ve kuruluşları hakkında bilgi vermek gerekmektedir.

1.1.1. Davudpaşa Kışlası

Günümüzde Esenler İlçesi'ne bağlı Davutpaşa semtinde yer almakta olan Davudpaşa Kışlası, "Davudpaşa Sahrası" olarak anılan bölgeye inşa edilmiş ve bu sahra, adını II. Bayezid'in sadrazamı Koca Davud Paşa'dan almıştır.⁵⁰ Davud Paşa'nın, Sultan Bayezid için kendi mülkü olan bu sahrada bir saray yaptırtmasının ardından, Davudpaşa Sahrası, Kapıkulu ocaklarının Rumeli seferlerine çıktığı durumlarda konaklandığı ilk menzil ve ordugah haline gelmiş, Kanuni Sultan Süleyman sonrasında genellikle sefere çıkmayan padişahlar, orduyu buradan uğurlamış, Sancak-ı Şerif'i orduya komutanlık eden

⁴⁶ Yüksel Çelik, *Rami Kışlası: II. Mahmud Devrinde Aydın-Despotik Modernleşmenin Karargâhı*, İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2022, s. 89.

⁴⁷ Hamza Keleş, "Asakir-i Mansure-i Muhammediyye Kanunnamesi", *Kastamonu Eğitim Dergisi* 14, 1 (Mart 2006), s. 227.

⁴⁸ Abdülkadir Özcan, "Asakir-i Mansure-i Muhammediyye", *DİA.*, C. 3, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, s. 457.

⁴⁹ Aynur Çiftçi, *19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Askeri Mimari ve İstanbul'da İnşa Edilen Askeri Yapılar*, [Yayınlanmamış Doktora Tezi], İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, 2004, s. 69.

⁵⁰ Çiftçi, a.g.t., s. 90-91; Abdülkadir Özcan, "Davud Paşa Sahrası", *DİA.*, C. 9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, s. 44.

sadrazamlara burada teslim etmiş ve seferden dönüşte orduyu burada karşılamışlardır.⁵¹ Davudpaşa Sahrası, XVI. yüzyıl sonları ve XVII. yüzyıl başlarında ok atma talimleri için de kullanılmıştır. Tarihsel olarak böyle bir öneme sahip olan Davudpaşa Sahrası'nda zaman içinde Mehmet Paşa Köşkü, Davudpaşa Hünkar Kasrı ve Davudpaşa Sarayı Camii gibi yapılar inşa edilmiştir.⁵² II. Mahmud devrine gelindiğinde Asakir-i Mansure-i Muhammediye'nin teşkil edilmesinin ardından, ordu için daha önce kurulan kışlalar tamir edilse de bu kışlalar yeterli gelmediğinden yeni kışlaların inşası gündeme gelmiş ve Davudpaşa Sahrası'nda bir kışlanın kurulması öngörülmüştür.

İnşasına 1826 tarihinde başlanan Davudpaşa Kışlası, Bina Emini Kapıcıbaşı Mehmed Ağa'nın gayretleri neticesinde bir yıl gibi kısa bir sürede, 28 Mart 1827 tarihinde tamamlanmıştır.⁵³ Davudpaşa Kışlası'nda binanın dört köşesine kuleler, padişahın ikameti için özel bir daire, yollar ve su kanalları, iki katlı kışla binası, hamam ve camii inşa edilmiş, kışlanın tamamı için 6.516 kese akçeye yani 3.250.000 kuruşa ihtiyaç duyulmakla birlikte, bu miktarın 6.300 kesesi kışla binasına ve geriye kalan 216 kesesi tali kısımlarına sarfedilmiştir.⁵⁴ Binasında toplam 204 oda, 233 kapı, 892 pencere, dörder ve onar gözlü 16 tuvalet ve 12 merdiven bulunduran düz taşlardan yapılmış Davudpaşa Kışlası, 327 x 165 m ebadında olup yedi kapısı bulunmaktadır.⁵⁵

Kışlanın mimarının kim olduğuyse bir tartışma konusu olmuştur. Pars Tuğlacı, Davudpaşa Kışlası'nın mimarını Krikor Balyan ve ikinci kalfası ve resimcibaşısını Hacı Mıgırdiç Çarkyan olarak gösterse de bu görüşe karşı çıkanlar bulunmaktadır.⁵⁶ Buna göre, resmi belgelerde Krikor Balyan'ın Davudpaşa Kışlası'nın mimarı olmasıyla ilgili bir ibare geçmemesiyle birlikte kışla ebniyesinde çalışan kalfa olarak bahsedilmektedir.⁵⁷ *Baş Muhasebe Kalemi Bina Eminliği* fonunda yer alan Davudpaşa Kışlası'na ait ikinci keşif belgesinde, Mıgırdiç Çarkyan'ın ismine rastlanılmamış olmasına ek olarak,

⁵¹ Özcan, a.g.m., s. 44.

⁵² Yonca Dalğın, *II. Mahmud Devri Askeri Yapılarından Davudpaşa Kışlası*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2019, s. 34, 37-44.

⁵³ Abdülkadir Özcan, "Davud Paşa Kışlası", *DİA*, C. 9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, s. 41.

⁵⁴ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), *Cevdet Askeriye (C. AS.)*, nr. 33002; BOA, *HH.*, nr. 29199; Özcan, a.g.m., s. 41.

⁵⁵ Özcan, a.g.m., s. 41.

⁵⁶ Pars Tuğlacı, *Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi*, İstanbul: İnkılap ve AKA Kitabevleri, 1981, s. 25.

⁵⁷ Dalğın, a.g.t., s. 45

dönemin Hassa Mimarı Abdülhalim Efendi ve Kışlanın Bina Eminî Mehmed Ağa'nın isimleri ön plana çıkmaktadır.⁵⁸

1.1.2. Rami Kışlası

Asakir-i Mansure-i Muhammediye'nin ilk kanunnamesinde kışlalar hakkında ayrıntılı bir bilgi verilmemekle birlikte, Davudpaşa'da bir an evvel bir kışlanın yapımına başlanması ve Üsküdar Kışlası (Selimiye)'nin tamir edilmesinden bahsedilerek hızla inşa edilmeye başlanacak diğer kışlalara askerlerin vakit kaybetmeden yerleştirilmeleri beklenmiştir.⁵⁹ Kanunnamede Rami Kışlası'nın inşasından söz edilmediği göz önünde bulundurulduğunda, inşası konusunun Davudpaşa ve Selimiye kışlalarının yapımı veya tamiri sonrasında gündeme geldiği anlaşılmaktadır.⁶⁰

Günümüzde Eyüp İlçesi'ne bağlı Rami semtinde yer alan Rami Kışlası, adını burada daha evvel yer alan Rami Çiftliği'nden almıştır.⁶¹ Rami semti, fetihle birlikte kurulan ilk Osmanlı-Türk yerleşmelerinden olup Eyüp'ün bir alt iskan birimidir ve İstanbul'un Boğaziçi suyoluna göre batı yakasında, Haliç suyolunun güney kısmında konuşlanmaktadır.⁶² Bu semt, geçmişte İstanbul'un güvenliği bakımından ve özellikle Rumeli'de alınacak bir mağlubiyetin ardından başkente yürüyecek işgalcilere karşı direnişin son mevzii olması açısından hayli önemli bir bölgedir.⁶³

Asakir-i Mansure Ordusu için inşa edilmesine karar verilen yeni kışlalar doğrultusunda, Eyüp'te kurulması öngörülen kışlanın öncelikle Kağıthane civarında yer alan atıl durumdaki sultan saraylarının yıkılmasının ardından kalacak araziye inşa edilerek humbaracıların süvarilerine tahsis edilmesi düşünülmüş, fakat bu düşünceden daha sonra vazgeçilerek Rami Çiftliği civarında vücuda getirilmesi kararlaştırılmıştır.⁶⁴ Sözü edilen bu değişikliğe dair gerekçeler arasında Kağıthane'nin şehir merkezine olan yakınlığı, bölgenin geniş talim meydanlarına ve atış talimlerine müsait bir durumda olmamasıyla beraber yoğun nüfusu gibi unsurların bulunduğu tahmin edilmektedir.⁶⁵

⁵⁸ BOA, *Bab-ı Defteri Başmuhasebe Eminliği Defterleri (D. BŞM. BNE. d.)*, nr. 16335; Dalğın, a.g.t., s. 45

⁵⁹ Çelik, a.g.e., s. 91.

⁶⁰ Çelik, a.g.e., s. 91.

⁶¹ Çiftçi, a.g.t., s. 95.

⁶² Yüksel Çelik, "Rami Kışlası ve İstanbul'un Siyasi Tarihi ile Güvenliği Açısından Önemi", *Antik Çağdan 21. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul, 2015, s.201.

⁶³ Çelik, a.g.m., s. 201.

⁶⁴ Çelik, a.g.m., s. 201-202.

⁶⁵ Çelik, *Rami Kışlası*, s. 92.

Yeni kışlaların kurulacakları mevkilere karar verilmesinin ardından, Haziran 1826'da Rami Kışlası'na bina emiri olarak, daha önce humbaracılık ve Tophane Bina Eminliği yapmış olan Kapıcıbaşı Serficeli Mehmed Ağa görevlendirilmiş ve 1828'de kışlanın inşası büyük ölçüde tamamlanmıştır.⁶⁶ Rami Kışlası'nın mimarının kim olduğu, Davudpaşa Kışlası'nda olduğu gibi tartışmalı bir konu olmuştur. Tuğlacı, bu kışlanın mimarının da Krikor Balyan olduğunu ileri sürmüştür.⁶⁷ Ancak, mimarının Krikor Balyan değil, Ebniye-i Hassa Müdürü Abdülhalim Efendi olduğu ve Rami Çiftliği Kışlası'yla alakalı plan-proje, keşif ve inşaat süreciyle ilgili belgelerde Abdülhalim Efendi'nin adının her zaman ön planda olduğu Yüksel Çelik tarafından ortaya konmuştur.⁶⁸

Dikdörtgen şeklinde ve ortası avlulu olarak inşa edilmiş yapı 325x390 m, orta avluysa 270x327 m ebatlarındadır ve kışlanın kanatları tek katlıken köşe bölümleri iki katlıdır.⁶⁹ Kışla yapıları, hünkâr kasrı, koğuşlar, zabıt daireleri, camii, hamam, mutfaklar, tuvaletler (memşa), ahırlar, sundurmalar, fırın, çamaşırhane, su terazileri, kasr-ı hümayunun iki yanında bulunan ve yangın durumunda hızlı müdahale veya kuraklık zamanları için inşa edilmiş olan iki havuz, depolar (mağazalar) ve cephaneliklerden oluşmaktaydı.⁷⁰ Yaklaşık olarak 220.000 m² arazisiyle Selimiye ve Davudpaşa'nın ardından İstanbul'un üçüncü büyük kışlası olan Rami Kışlası, II. Mahmud'un maiyetiyle ve Enderun süvarileriyle 1828-29 Osmanlı-Rus Harbi nedeniyle buraya yerleşerek iki yıl süreyle devlet idaresini buradan idare etmesiyle askeri ve idari bir üs haline de gelmiştir.⁷¹

1.2. MALTEPE ASKERİ HASTANESİ'NİN İNŞA SÜRECİ VE MİMARİSİ

Rumeli ve Anadolu taraflarında yapılmakta veya yapılacak olan kışlaların civarına birer hastane, değirmen, fırın ve zahirelerin konulması için ambar inşa edilerek bunların birer askeri kışla komplekse dönüştürülmesi, Sultan II. Mahmud tarafından teklif edilmiştir. Davudpaşa Saray-ı Hümayunları'nın alt tarafında yer alan Bostancı Ocağı'nın kaldırılmasıyla birlikte, bu yapıya ihtiyaca göre birkaç oda ilave olunduğu suretle, ocağın Davudpaşa Kışlası için hastane olmaya çok uygun olduğu padişaha bildirilmiştir. Selimiye Kışlası'nın bazı bölümleri tamire ihtiyaç duysa da halihazırda bir hastanesinin

⁶⁶ Çelik, "Rami Kışlası ve İstanbul'un Siyasi Tarihi", 202.

⁶⁷ Tuğlacı, *Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi*, s. 35.

⁶⁸ Çelik, a.g.m., s. 202.

⁶⁹ Çiftçi, a.g.t., s. 96.

⁷⁰ Yüksel Çelik, "II. Mahmud Devrinde İdari-Askeri Bir Üs: Rami Kışlası", *Osmanlı Araştırmaları* 52, 52 (2018), s. 244.

⁷¹ Çelik, a.g.m., s. 245.

mevcut olduğu, buna karşın, İstanbul kışlaları arasında hastanesi veya bu ihtiyacı karşılayacak uygun bir binası olmayan tek kışlanın Rami Kışlası olduğu da bu süreçte Sultana aktarılan hususlar arasındadır. Ancak Sultan II. Mahmud, Bostancı Ocağı'na birkaç oda eklenerek Davudpaşa Kışlası için hastaneye dönüştürülmesini ocağın kagir olmaması ve bu nedenle uzun vadede dayanamayarak yıpranacağı gerekçesiyle uygun bulmamıştır. Çözüm olarak ise, Davudpaşa ve Rami kışlalarının arasındaki mesafenin fazla olmamasını göz önünde bulundurarak, her iki kışla için birer hastane yaptırılmak yerine, iki kışlaya eşit mesafede askerlerinin birbirine karışmasına izin verilmemek üzere, kapıları ve daireleri ayrı, kagir bir hastane inşa edilmesini daha uygun görmüştür.⁷²

Rami Çiftliği ve Davudpaşa kışlaları için, iki kapılı ve 500 hasta kapasiteli hastanenin inşasına karar verilmesinin ardından, planı çizdirilmiştir. Ancak çizilen plana göre hastanenin bazı eksiklikleri olduğu tespit edilmiştir. Bunun üzerine, dönemin seraskeri Hüsrev Paşa ve hekimbaşı, mimar ağayı da yanlarına alarak hastanenin yapılacağı alanı yerinde incelemiş ve bazı önerilerde bulunmuşlardır. Bu bağlamda, mevkiine göre inşa olunacak odaların dağınık olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca hastaların teneffüsü için odaların önlerine birer mahal yapılmasına tıbben ihtiyaç duyulduğundan, sözü edilen odaların önlerine birer dehliz ilave olunması önerilmiştir. Buna ek olarak, hastane kapısının iki tarafında zabıt odaları inşa edilmesi de gündeme gelmiş ve hastaların yakınları geldiğinde içeri alınmadan hastalarla burada görüştürülmeleri uygun görülmüştür. Zabitan odalarının yanlarına birer adet berberhane yapılması da teklif edilmiştir. Daha önce çizilen plana göre inşaat masrafı olarak 434 kese akçe olarak belirlenmiştir. Fakat bahsedilen öneriler doğrultusunda dehlizler ve kapıların yanlarına odalar eklenmesiyle birlikte masraflar artarak 2.000 kese akçeye çıkmıştır. Bu nedenle, Rami Çiftliği Kışlası'na yerleşecek askerlerin sureti ve ne kadar olacağı henüz belli olmadığından, hastanenin iki tarafının birden yapılmayarak bir sonraki seneye bırakılması ve yalnızca Davudpaşa Kışlası kanadının inşasının yapılması önerilmiştir. Ancak iki kapının temelleri atılıp hayli ilerlendiği, hazır başlanmışken hepsinin yapılmasının uygun olacağı, her şekilde Rami Kışlası için bir hastane inşa edilmesi gerekeceği ve ertelemenin masrafları artıracığı gibi sebeplerle yapımının parça parça gerçekleşmesinin gereği olmadığı belirtilerek cümlesinin birden inşa ettirilmesi emredilmiştir.⁷³ Maltepe Askeri Hastanesi'nin inşası tamamlanmasının ardından II. Mahmud'a hastanenin anahtarının

⁷² BOA., *Hatt-ı Hümayun (HAT.)*, 597/29296, 1242 (1826/1827).

⁷³ BOA., *HAT.*, 593/29058.

kime verilmesi gerektiği sorulduğunda, anahtarın Serasker Hüsrev Paşa'ya teslim edilmesini ve hekimbaşının müzakeresi doğrultusunda hastaların nakline başlanmasını buyurmuştur.⁷⁴

Davudpaşa ve Rami kışlalarının mimarları hakkındaki görüş ayrılıkları, aynı dönemde bu kışlalarda görev yapan askerlere sağlık hizmeti sunmak amacıyla inşa edilen Maltepe Askeri Hastanesi için de söz konusudur. Bu bağlamda, mimarının Krikor Balyan olduğu hakkında görüş bulunmakla birlikte, 1825-1827 ve 1829-1831 seneleri arasında iki dönem Sermimar-ı Hassa olarak görev yapan Seyyid Abdülhalim Efendi olması kesin bir yargıya varılamayacak olsa da muhtemel görülmektedir.⁷⁵ Nitekim, hastanenin inşa süreci hakkında çok az sayıda arşiv belgesi bulunmakla birlikte, Davudpaşa ve Rami kışlalarının inşa süreci hakkındaki belgelerde dönemin Hassa Mimarı Abdülhalim Efendi ön plana çıkmış, Krikor Balyan'ın ismiyse kalfa olarak geçmiştir.⁷⁶

Günümüzde Bayrampaşa İlçesi, Ortamahalle'de yer alan Maltepe Askeri Hastanesi'nin nizamiye kapısının üzerinde, 1243 (1827/1828) tarihi olup imza yoktur. Yine bunun altında ve kapının iki tarafında Yesarizade Mustafa İzzet Efendi'nin yeşil boyalı talik yazısı ile kitabe bulunmaktadır.⁷⁷ Maltepe Askeri Hastanesi'nin tarihi hakkında önemli bilgilerin bulunduğu sözü edilen kitabenin metni şu şekildedir:

“Çâre-sâz-ı derd-mendân Hazret-i Mahmûd Hân
Haste-gân-ı Askeriye yaptı eyvân-ı metin
Sertabib-i Hassı'na ferman edib tanzimini
Oldu bimârâna Behcet-res o me'mûr-u fatin
Hidmetiyle iftihar eyler o sadr-ı din-dâr
Etmede anlarla zirâ Padişah i'lâ-i din
Öyle ferman etti ol hâkanına tertib eyleye
İktiza eylerse merzâya ilâc-ı anberin
Buldu üslûb-u hakimân eyle huddâm-ı nizam
Oldu dârûlar müheyya etmeden merzâ enîn
Dikkat etmez mi etibbâ havf-i cân-ü bâş ile
Her biridir nezd-i şâhide vücûd-ü nâzenin
Mazhar-ı ikrâm olur asker muti-i Şâh ise
Hastası han köşesinde olmayub zillet-nişîn
Kavm-i makhûra bunu tefhime imkân olmadı
Âkıbet küfrân-ı ni 'met eyledi hüsrân-karîn

⁷⁴ BOA., HAT., 317/18668, 1242 (1826/1827).

⁷⁵ Tuğlacı, a.g.e., s. 28; Selman Can, *Osmanlı Mimarlık Teşkilatı'nın XIX. Yüzyıldaki Değişim Süreci ve Eserleri ile Mimar Seyyid Abdülhalim Efendi*, [Yayımlanmamış Doktora Tezi], İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2002, s. 45.

⁷⁶ Dalğın, a.g.t., 45; Çelik, a.g.e., s. 106.

⁷⁷ Nizamiye kapısının üzerinde Tuğra-i Hümayun ile birlikte çok uzak mesafelerden dahi okunabilen “besmele'nin” yanı sıra altın suyu ile yazılı Nahl Suresinin 69. Ayetindeki “fihi şifaün lin nas” ifadesi bulunmaktadır. Bkz. Kemal Özbay, *Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri: Hastaneler (I-Z)*, C. 3- II. Kitap, İstanbul: Yörük Basımevi, 1981, s. 110.

*Asker-i mansûr imiş lâyük meğer bu devlete
Kıldı mazhar anları ihsâna Rabb-ül-âlemin
Cân-sipâr olmaz mı asker böyle bir şâhen-şehe
Sükker ihsân etti rencûre becâ-yı engebîn
Gelmedi, gelmez sözümden dönmem ol şâha nazir
Var ise inkâr eden isbâtına Mevlâ muin
Güç değil mi devlet ihdas etmeden Allah için
Eylemek fâsîd mizâc-ı âlemi sıhhat-rehin
Kendi kanûnu şîfa-sâz oldu derd-i âleme
İbn-i Sinâyı vezir etmez o hâkan-ı zemîn
Hakk vücûd-i şevketin kulsın hatâlardan masûn
İllet-i şimşîrinin rencûru olsun müşrikin
İzzetâ terkîb-i ma'cûn-ı cevâhirdir bu beyt
Reşk eder târihimin eczâsına dürr-i semîn
Hastalar ihyâ kılındı tarh-i nev'îcâd ile
Cism-i Hân-ı Mahmûd ola âfâttan dâim emin
Yesarizade Mustafa İzzet⁷⁸
1243 (1827/1828) ”⁷⁹*

Yığma kagir olarak inşa edilen Maltepe Askeri Hastanesi, dikdörtgen planlı ve ortası avlulu bir yapıdır. Dikdörtgen şeklindeki yapı 113.24x197.90 m, orta avlusu ise 84x160.20 m boyutlarındadır. Bu hastane yapısının güneydoğu kanadı tek, diğer kanatları iki katlıdır. Geçit şeklinde düzenlenmiş olarak asıl giriş kapısından farklı orta avludan ulaşılan beş ayrı girişi bulunmaktadır. Yapısının özgün planına göre orta avluya bakan bir koridora açılan mekanlardan oluşmuş ve iki katlı kanatlarda dışarı taşırılarak yapılan alanlarda tuvaletlere yer verilmiştir. Neoklasik bir üslupla düzenlenen hastane, kanatların aksında yer alan giriş kapılarına göre simetrik şekilde tasarlanmıştır. Güneydoğu cephesinde bulunan kemerli asıl giriş kapısı dalgalı olarak, profili de Barok üslubundaki bir saçakla birlikte vurgulanmıştır. Bu kapının üstündeki kitabe ve tuğra madalyonu, kıvrımlı bitkisel bezemelerle çevrilerek kapının her iki tarafında yine benzer süslemelerle bezeli tuğra madalyonu, altında ise kitabe ve çeşme bulunmaktadır. Hastanenin tek katlı kanadının güneydoğu cephesinde vaki pencereler yarım daire kemerli, orta avluya bakan taraftaki kanatların pencereleriye basık kemerli ve sövelidir. Diğer cephelerde zemin katta yarım daire, üst katlardaysa basık kemerli ve söveli pencereler yapılmış ve orta avluya bakan cephelere belirli aralıklarda bacalar yerleştirilmiştir. Her kanadın aksında bulunan giriş kapısı dışarı taşkın olarak düzenlenirken kuzeybatı kanadının orta avluya açılan giriş kapısı geçit biçiminde düzenlenmiştir. Bu ampir üsluptaki kapının üst katında yarım daire kemerli pencereler vardır. Üst kısmında 1290 (1873/1874) tarihli Abdülaziz

⁷⁸ İstanbul'da dünyaya gelen ve ta'lik hattında babası Yesari Mehmed Esad Efendi'den icazet alan Yesarizade Mustafa İzzet hakkında daha fazla bilgi için bkz. Mustafa Uğur Derman, "Mustafa İzzet, Yesârîzâde", *DİA.*, C. 31, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.

⁷⁹ Özbay, a.g.e., s. 110-111.

tuğra madalyonu, istiridye şeklinde kilit taşı ve çelenklerle çevrelenmiş bir şekilde yerleştirilmiştir.⁸⁰

Teftiş-i İnsaniye Komisyonu Azası Doktor Makridi Paşa, 1888 yılındaki bir süreli yayında, İstanbul'daki çeşitli askeri hastaneler üzerine kaleme aldığı makaleler arasında Maltepe Askeri Hastanesi'ne de yer vermiştir. Makridi Paşa bu yazısında, hastanenin yapısal özelliklerine ve işleyişine dair önemli bilgilere yer vermektedir. Buna göre, Maltepe Askeri Hastanesi iki katlı olup, 17 koğuş ve altı odadan oluşmaktadır. Hastanede yatırılan hastalara mahsus olmak üzere 600 yatak bulunmaktadır. Ancak, sofaların kapılarla kapatılması halinde bu sayı 800'e çıkarılabilmekte, ihtiyacın arttığı durumlarda ise karakolhane binalarının devreye sokulmasıyla toplam kapasite 1.000 yatağa kadar arttırılabilmektedir. Kare planlı bu yapı, çeşitli meyve ağaçlarıyla çevrili bir bahçe içerisinde konumlanmakta olup, ayrıca bir havuza da sahiptir. Batı yönündeki büyük kapıdan girilmesinin ardından bir tarafında tabib-i evvel (başhekim), müdür, katiplerin odaları, zahire ve yiyecek ambarı, eczane, istihzarhane (ilaç hazırlık odası), ecza deposu, eczacı-yı evvel (baş eczacı) ve eczacılara ek olarak havancıların odaları yer almaktadır. Hastanenin diğer tarafındaysa hekim odaları, nükeha koğuşu (yoğun bakım), hamam, karantina koğuşu ve hastaların kabulleri sırasında çıkartmış oldukları resmi elbiselerinin saklandığı depo yer almaktadır. Hastane binasında ek olarak mutfak, çamaşırhane, emvat koğuşu (morg) ve kışın hastaların çamaşırlarının kurutulduğu kafeshane konuşlanmaktadır.⁸¹

Hastanenin Sultan Mahmud dönemi sırasında açılmış bir matbaası da bulunmaktadır.⁸² Tam konumu hakkında henüz herhangi bir bilgiye rastlanılmamış olup İstanbul'da bulunan Matbaa-i Hastahane-i Maltepe'de, *Tuhfetü'l-Tıb*⁸³ adlı dergi basılmıştır.⁸⁴ *Tuhfetü'l-Tıb*, Aralık 1867 tarihinde yayımlanmaya başlanmış olup, 15 günde bir periyodik olarak basılmış ve 60 para karşılığında satışa sunulmuştur.⁸⁵ Bu dergide aynı

⁸⁰ Çiftçi, a.g.t., s. 194-195.

⁸¹ Macridy Pacha, "Notice Sur les Hôpitaux Militaires de Constantinople. Hôpital de Haidar-Pacha. Hôpital de Maltépé." *Gazette des Hôpitaux Civils et Militaires de l'Empire Ottoman*, C. 1, S.16, 1/13 Mars 1888, s. 5-6.

⁸² Özbay, a.g.e., 116.

⁸³ *Tuhfetü'l-Tıb*'ın çeşitli nüshalarına Milli Kütüphane'de, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı Kütüphanesi'nde, Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege bağış kitapları bölümünde ve Süleymaniye Kütüphanesi'nde ulaşılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ayten Altıntaş, Gülten Dinç, İbrahim Başağaoğlu, "Basılı Tıp Yayınları Alanının Öncülerinden Biri 'Tuhfetü'l-Tıb'", *Tıp Tarihi Araştırmaları*, 10 (2001).

⁸⁴ Altıntaş, Dinç ve Başağaoğlu, a.g.m., 32.

⁸⁵ İbrahim Başağaoğlu, "Maltepe Asker Hastanesi", *IV. Türk Tıp Tarihi Kongresi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003, s. 220.

zamanda Maltepe Askeri Hastanesi hekimleri tarafından yazılmış olan “Deniz Hamamı Risalesi” adlı yazıya da yer verilmiştir.⁸⁶

1.3. HASTANE İDARESİNDE KARŞILAŞILAN BAZI SORUNLAR

Avusturyalı Jeolog Ami Boué (1794-1881), 1830’lu yılların sonlarında Osmanlı topraklarına gerçekleştirdiği geziler sırasında gözlemlediği bulguları 1840 tarihinde yayınlanan *La Turquie d’Europe* adlı eserinde paylaşmış ve bu eserinde Maltepe Askeri Hastanesi hakkındaki tespitlerinden de söz etmiştir. Bu bağlamda, çapraz bir çatı altında birleştirilmiş dört bölümden oluşan hastanenin ortasında taş döşenmemiş 300x250 kadem⁸⁷ boyutlarında bir avlu bulunmaktadır. Ana girişin bir tarafında tuvaletler, çamaşırhane ve morg, diğer tarafındaysa mutfak, eczane ve doktor odası kain olmaktadır. Kanatlar yalnızca tek katlı olup, avlu boyunca sıralanan odaların pencereleri önlerinde yer alan dehlizlere açılmaktadır. Dört koğuşa iki adet tuvalet düşmektedir. Her koğuşa biri dışarıya diğeryse içeriye açılmakta olan iki pencere ve bir de ocak bulunmaktadır. Koğuşların zemini iyi bir şekilde döşenmemiş, duvarlarıysa kirli ve badanalanmamıştır. Kötü durumdaki yataklar birbirlerine çok yakın bir biçimde yerleştirilmiş olmakla birlikte üzerlerinde çarşaf bulunmamaktadır. Hastalar üzerlerindeki elbiseleriyle yatmaktadır. Koğuşlara masa, sandalye, lazımlık veya su içmek için bir vazo koyulmamıştır. İlaç şişeleri yerlerde durmaktadır. Hastalara sunulan yiyecekler ise mısır ekmeği, çorba, pilav ve et yahnisinden ibarettir. 1830 tarihinde hastanede 800 hasta mevcutken her ay 100 hasta ölmektedir. Boué, hastanenin bu durumunun İtalyan doktorlar tarafından iyileştirildiğini belirtmiştir. Hastaneye iki hekim, dört asistan, birkaç Türk hekim tayin edilmiş ve her koğuşa Ermeni ve Yunan hastabakıcılar görevlendirilmiştir.⁸⁸ Her ne kadar Boué konunun uzmanı olmasa ve gözlemleri yer yer abartılı bir üslupla aktarılmış olsa da bu yıllara ait belgelerden Maltepe Askeri Hastanesi’nin belirli yapısal ve hizmet kalitesiyle ilgili sorunlarla karşı karşıya olduğu anlaşılmaktadır. Boué’nin eserinde verilen 800 hasta mevcutlu bir hastanede ayda 100 hastanın öldüğü bilgisine temkinli yaklaşmak gerekse de bu Boué’nin ziyareti sırasında Maltepe Askeri Hastanesi’ndeki ölüm oranının çok yüksek olduğu bilgisini aldığını göstermektedir. Yine zeminin kötü

⁸⁶ Mehmet Seyfettin Özege, *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*, C. 4, İstanbul, 1977, s. 1883.

⁸⁷ Ayak olarak da bilinen kadem, metrenin kabulüne kadar mimari ve arazi ölçümlerinde kullanılan bir uzunluk birimidir. Osmanlı’da ayak uzunluğu değişkenlik gösterse de 26 Mart 1931’de kullanımdan kaldırıldığında ortalama 33 cm uzunluğundaydı. Bkz. Sargon Erdem, “Ayak”, *DİA.*, C. 4, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, s. 191.

⁸⁸ Ami Boué, *La Turquie d’Europe*, C. 3, Paris: Arthus Bertrand, 1840, s. 546.

döşenmiş olması ya da bazı temel eşya ve araçların eksikliği gibi tespitler dönemin kronik sorunları olan ödenek yetersizliği ya da yapılan yolsuzluklar göz önüne alındığında çok abartılı gözükmemektedir. Bu nedenle Boué'nin aktardıkları, hastanenin erken dönem koşulları hakkında bazı ipuçları sunmaktadır.

Haziran 1838 tarihinde, Serasker Hüsrev Paşa tarafından Babıali'ye sunulan bir raporda, bu sorunlardan biriyle karşılaşmak mümkündür. Buna göre, Maltepe Askeri Hastanesi'nde çalışan hekimler tıbbi bilgi ve beceri yönünden yetersiz olduklarından hastalara gereken düzeyde bakım sağlanamamaktadır. Bu nedenle, raporu sunan Hekimbaşı Ahmed Necib Efendi ve Maltepe Askeri Hastanesi Başhekimisi Ansalti tarafından hastanede tedavi görmekte olan hastaların gereken şekilde rahatlarının ve bakımlarının sağlanması amacıyla işinde yetenekli ve tecrübeli hekimler ve gayretli memurların tayin edilmesi ihtiyacı gündeme getirilmiştir. Ayrıca hem Hekimbaşı Ahmed Necib Efendi hem de Başhekim Ansalti tarafından hastanede çalışan hekim, cerrah ve diğer görevlilerin sayısı ile maaşlarının ne kadar olduğunu belirten bir kıta defter Seraskerlik makamına sunulmuştur. Maltepe Askeri Hastanesi'ne 70 yeni görevli alınarak sözü edilen görevlilerin hastanede hastaların azlığına veya çokluğuna bağlı olarak tanzim edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.⁸⁹

Bir diğer vakadaysa hastanenin boşaltılması dahi gündeme getirilmiştir. Bu süreç, maaş ve diğer çeşitli giderler (mahiye ve masarif-i müteferrika) kapsamında hastaneye 21.000 kuruş tahsis edilmesinin ardından başlatılan bir denetlemeyle ortaya çıkmıştır. Denetleme sırasında görevlendirilen müfettiş, yanında hastane memurları ve Nazmi Efendi ile birlikte hastaları tek tek ziyaret etmiştir. Ziyaret sırasında, her hastaya isimleri, memleketleri, bağlı bulundukları alaylar, hastalıklarının türü, hastaneye kabul tarihleri, kendilerine gösterilen bakımın durumu ve yürüyüp yürüyemediklerine dair çeşitli sorular yöneltilmiş, alınan yanıtlar Nazmi Efendi tarafından kaydedilmiştir. Yapılan bu denetlemenin ardından hastanede mevcut hasta sayısının 67 olduğu ortaya çıkmıştır. Sözü edilen 67 hastadan yalnızca 15'i müzmin (kronik) hasta olup ileriki günlerde bu müzmin hastalardan beş veya altısının vefat etme ihtimali olduğundan hastanede kalacak müzmin hasta sayısının 10 olduğu belirtilmiştir. Ancak bu tespitle çelişen şekilde, hastane memurları ve hekimleri, hekimbaşına 118 hasta bulunduğunu bildirerek, hasta sayısını kasıtlı olarak yüksek göstermiş ve bu yolla aylık ödeneklerini 12.395 kuruşa çıkartmışlardır. Bu durum, hastane personelinin, hasta sayısını bilinçli şekilde fazla

⁸⁹ BOA., *Cevdet Sıhhiye (C. SH.)*, 15/745, 11 Rebiyülevvel 1254 (4 Haziran 1838).

göstererek ve hastaları iyileştikten sonra dahi taburcu etmeyerek, kendilerine haksız kazanç sağladıkları yönünde bir kanaat oluşturmıştır. Hastane uzaklığı sebebiyle zabitan tarafından kontrol edilemeyeceğinden Maltepe Askeri Hastanesi'nin şimdilik tamamen terk edilerek burada tedavi gören hastaların Rami, Davudpaşa, Asitane-i Aliye ve Toptaşı hastanelerine taksim olunması kararlaştırılmıştır.⁹⁰

Hastanenin kadrosunun da verildiği bu belgede denetlemeyi yapan görevli tarafından bahsedilen memurlar ile hastanede 200 hasta olsa dahi idare olunabileceği, ancak hizmetçilerde çoğalma veya azalmanın icap edebileceği belirtilmiştir. Hastane kadrosunda verilen isimlerse şunlardır;

Tablo 1.1. Maltepe Askeri Hastanesi Personellerinin Görevleri, İsimleri, Memleketleri ve Maaşları.⁹¹

Görevi	İsim ve Memleketi	Maaşı
Müdür	-	-
Katip	Nesimi Efendi	600
Hekim	Hasan Efendi	600
Cerrah	Emin Efendi	250
Vekilharç	Salih Efendi	100
İmam	-	250
Gassal	-	100 (?)
Hizmetçi başı	Asitaneli Mehmed	100
Hamamcı	Asitaneli Arif	75
Hem berber hem fenerci	Mihaliçli Mehmed	75
Aşçı	Nevşehirli Mehmed	80
Esvap emini	Gedizli Halil	60
Çamaşırcı	Kastamonulu Bilal	80
Koğuş onbaşısı	Safranbolulu Halil	60

⁹⁰ BOA., C. SH., 2/90, [Tarih yok.]

⁹¹ BOA., C. SH., 2/90.

Tablo 1.1. (devamı) Maltepe Askeri Hastanesi Personellerinin Görevleri, İsimleri, Memleketleri ve Maaşları.

Koğuş onbaşı	Sivaslı Mehmed	60
Hizmetçi	Nevşehirli Mustafa	50
Hizmetçi	İsmail	50
Hizmetçi	Kastamonulu Mustafa	50
Hizmetçi	Asitaneli Süleyman	50
Eczacı	Mihalaki	300
Havancı	Nikoli	80
Terzi	Samatyalı Yanni	80
Meydancı/Süprüntücü	Topkapılı Artin	60

Aylıkların verildiği sırada Maltepe Askeri Hastanesi hekimleri Davudpaşa'ya giden hastaların ölecek derecede bitli olduğunu söylemeleri üzerine Davudpaşa Hastanesi'ne gidilerek burada bulunan 170 hastanın birer birer gömlekleri bakılsa da bir bit dahi bulunmamış ve hekimlerin bu durumu uydurdıkları düşünülmüştür.⁹²

1840'lı yılların başında Osmanlı Devleti'nde askeri hastanelerin yeniden düzenlenmesi ihtiyacı gündeme gelmiştir. Nitekim, 1842'de Osmanlı Hükümeti tarafından askeri hastaneleri yeniden düzenlemek üzere Avusturyalı Doktor Lorenz Matthus Karl Rigler⁹³, Doktor Joseph Eder'le birlikte İstanbul'a davet edilmiştir. 23 Eylül 1842'de Viyana'dan çıkan Rigler, yolculuğu boyunca çeşitli hastaneleri ziyaret etmiş ve 14 Ekim'de İstanbul'a hasta bir şekilde varmıştır. Hastalığını atlatmasının ardından Hekimbaşı Abdullah Efendi'yi ziyaret ettiğinde, hekimbaşı kendisine görevinin Maltepe Askeri Hastanesi'nin durumunu iyileştirmek ve ölüm oranının neden bu kadar yüksek olduğunu tespit etmek olarak açıklamıştır. 25 Ekim'de Maltepe Askeri Hastanesi'nde ilk kez bulunan Rigler,

⁹² BOA., C. SH., 2/90.

⁹³ Lorenz Matthus Karl Rigler, 20 Eylül 1815 tarihinde Graz'da doğmuş ve Viyana'da bulunan Joseph Akademisi'nde tıp eğitimi görmüştür. Hekim ve cerrah olan Rigler, oftalmoloji (göz hekimliği) ve doğum alanında ihtisas yapmıştır. 1 Ocak 1839'da Göz Hastalıkları Uzmanı Profesör Friedrich von Jäger'in yardımcılığına atanmıştır. Bkz. Bernhard Stern, *Medizin, Aberglaube und Geschlechtsleben in der Türkei*, Berlin: H. Barsdorf, 1903, s. 59-60.

hastanenin yönetimi devraldığında 15 yılda 28.600 ölümün gerçekleşmiş olduğu bu hastanede ölüm oranı en az %25'tir.⁹⁴

Rigler, İstanbul'daki deneyimlerini aktardığı eserinde, 1826'da yeniçerilerin kaldırılmasıyla kurulan düzenli birliklerin kuruluşundan, 1842'de Maltepe Hastanesi'nde göreve başladığı döneme kadar, İstanbul ve eyaletlerdeki Osmanlı birliklerinde birkaç kez ciddi tifüs salgınlarının meydana geldiğini anlatmıştır. Görevine başladığı tarihte tifüsün büyük oranda yayılarak birçok kayıplara yol açtığını ve iyileşenlerin de daha sonradan ortaya çıkan etkiler nedeniyle başka hastalıklara yakalandığını gözlemlemiştir. Rigler'e göre, düzenli birliklerin hızlı bir şekilde örgütlenmesi, II. Mahmud'un taleplerini yerine getirebilecek az sayıda bilgili kişinin olması, asker sayısına göre yeterli büyüklükte ve kullanışlı kışla ile hastane inşasına yeterince önem gösterilmemesiyle birlikte hastaların bakımını gerçekleştiren kişilerin işlerinde mahir olmaması gibi nedenler dolayısıyla tifüse ek olarak çiçek ve dizanteriye bağlı ölüm oranı yükselmiştir.⁹⁵

Maltepe Askeri Hastanesi hakkındaki ilk izlenimlerinde, kirli döşemeler ve duvarlar, kötü hava koşulları ve kırık pencereler dikkat çekmektedir. Ayrıca, hastanede görev yapan yedi hekimden yalnızca Popoviç'in diplomaya sahip olduğunu, diğerlerinin ise himaye yoluyla yükseldiğini veya yabancı okullardan atılan Avrupalı öğrenciler olduğunu gözlemlemiştir. Rigler, hekim yardımcılarının durumunun ise daha da kötü olduğunu belirtmiştir. Hastaneyi yeniden organize etme sürecinde, koğuşlar ve koridorlar temizlenmiş, yeni pencereler takılmış ve havalandırma yerleştirilmiştir.⁹⁶ 1843 tarihinde yapılan öneriler doğrultusunda, ehliyetsiz sağlık personellerinin görevlerinden uzaklaştırılması, kışlaların daha iyi düzenlenmesi ve birliklerin sağlıklarına daha fazla özen gösterilmesiyle birlikte tifüs hastalığı durma noktasına gelmiştir.⁹⁷ Ölüm oranı ise %25'ten %3'e gerilemiştir.⁹⁸ Bu durum, Babıali'ye büyük kayıpların esas sebebinin yönetim hatalarından ileri geldiğini göstermiştir.⁹⁹

Hastanede ölüm oranlarının düşmesi üzerine padişah, Rigler'i pırlantalarla süslü bir nişan ile ödüllendirmiş ve İstanbul Askeri Hastaneler Genel Müfettişi olarak

⁹⁴ Stern, a.g.e., 60-61.

⁹⁵ Lorenz Rigler, *Die Türkei und deren Bewohner in ihren naturhistorischen, physiologischen und pathologischen Verhältnissen vom Standpunkte Constantinopel's*, C. 2, Berlin: Wien: Carl Gerold, 1852, s. 396.

⁹⁶ Stern, a.g.e., s. 61.

⁹⁷ Rigler, a.g.e., s. 396.

⁹⁸ Stern, a.g.e., s. 61.

⁹⁹ Rigler, a.g.e., s. 397.

görevlendirmiştir.¹⁰⁰ Bu görev süresince Rigler, askeri hastanelerde görev yapan alaylı eczacıların yerine, Tıbbiye'nin Eczacılık Bölümü'nden mezun eczacıları görevlendirmiştir.¹⁰¹ Rigler ayrıca 1849'da Mekteb-i Tıbbiye'ye öğretmen olarak atanmış ve 1855 tarihinde Sultan Abdülmecid'e Dolmabahçe Sarayı'nda başarılı bir operasyon gerçekleştirmiştir.¹⁰² Osmanlı'da 14 yıl hekimlik yapan Rigler, 1856'da Graz'a geri dönmüş ve 16 Eylül 1862 tarihinde, 47 yaşında hayatını kaybetmiştir.¹⁰³

Rigler'le birlikte İstanbul'a hastanelerin düzenlenmesi amacıyla davet edilen Dr. Eder ise çok kısa bir süre görev yapıp, 20 Ocak 1844'te menenjit nedeniyle vefat ettiğinden Osmanlı Hükümeti'nce Viyana'dan yeni hekimler davet edilmiştir.¹⁰⁴ Dr. Eder'in yerine gelen Dr. Karl Reinwald ve Dr. Joseph Wartbichler askeri hastanelerde görevlendirilmiştir. Ancak, Dr. Reinwald iki yıl sonra hastalanmasının ardından geri dönmüştür. Dr. Wartbichler ise önce Avusturya temsilciliğinde hekim olarak görev yapmış, ardından Avusturya'nın İstanbul'daki hastanesinde müdürlük ve Galatasaray Tıbbiyesi'nde anatomi profesörlüğü görevlerini üstlenmiştir.¹⁰⁵

Maltepe Askeri Hastanesi'ne, hizmette kaldığı süre boyunca, fiziksel koşullarının uygunluğu, personellerinin görevlerini iyi bir şekilde yerine getirip getirmediği ve hastaların hastalıklarına uygun tedavi alıp almadığını kontrol etmeye yönelik farklı zamanlarda birçok kez denetim yapılmıştır. 1835 yılının Nisan ve Eylül aylarında hastanenin idaresine yönelik denetimlerde de bu hususların teftişine önem gösterilmiştir. Bu bağlamda, hastanede mevcut hasta sayısının belirtilmesinin ardından hastanenin durumu hakkında çeşitli bilgiler verilmiştir. Verilen bu bilgilerde hastanenin koşulları gezilerek hastaların hal ve hatırlarının sorulduğu, hastaların her birinin hastalıklarının yataklarının üzerinde asılı olan yaftalara yazılarak hastalıklarına uygun tedavi gördükleri belirtilmiştir. Ayrıca, hastaların ayaklarının her gün sıcak suyla yıkandığından, elbiselerinin temiz bir durumda olduğundan, diyetle olan ve olmayanlara uygun bir şekilde yemeklerinin pişirilerek verildiğinden de bahsedilmiştir. Hizmetli personelin

¹⁰⁰ Yıldırım, *İstanbul'un Sağlık Tarihi*, s. 179.

¹⁰¹ Yeşim Işıl Ülman, "Tıbbiye'de Bir Avusturyalı: Dr. Lorenz Matthus Karl Rigler (1815- 1862)", *Doktor* 6, 32 (2006), s. 30.

¹⁰² Stern, a.g.e., s. 61-62.

¹⁰³ Ülman, a.g.m., s. 31.

¹⁰⁴ Lorenz Rigler, *Die Türkei und deren Bewohner in ihren naturhistorischen, physiologischen und pathologischen Verhältnissen vom Standpunkte Constantinopel's*, C. 1, Berlin: Wien: Carl Gerold, 1852, s. VIII.

¹⁰⁵ Seyfi Yıldırım ve Çiğdem Dumanlı "XIX. Asırda Osmanlı Devleti'nde İstihdam Edilen Avusturya-Macaristan ve Prus-Alman Kökenli Askerî Heyetler ve Hekimler", *Amme İdaresi Dergisi* 53, 3 (2020), s. 45.

görevlerini güzel bir şekilde ifa ettiği ve hasta yataklarının aralıklarla altları üstlerine getirilerek değiştirildiğinden de söz edilmiştir.¹⁰⁶

Hastaneye teftiş eden kişiler arasında Sultan Abdülmecid'in de bulunması dikkat çekici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. *Takvim-i Vekayi*'nin 4 Şubat 1844 tarihli haberinden tespit edildiği üzere, Maltepe Askeri Hastanesi'ne ziyarette bulunan Sultan Abdülmecid, hastanenin koğuşlarını bizzat gezerek hastaların istirahatleri ve tedavileri gibi durumlar hakkında gözlemlerde bulunmuştur. Ardından, hastalara verilen yiyecek, içecek ve tedavilerin yerinde olduğunu ve memurların görevlerini iyi bir şekilde yerine getirdiğini görerek memnuniyetini dile getirmiştir.¹⁰⁷ *Journal de Constantinople: Echo de l'Orient*'in 11 Ağustos 1846 tarihli nüshasındansa Sultan Abdülmecid'in, iki yıl aradan sonra hastaneyi ikinci kez ziyaret ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim, gazetenin İstanbul hakkında farklı haberleri ele aldığı bölümde ziyaretin ayrıntılarından söz edilmeksizin Sultan Abdülmecid'in beraberindeki Hekimbaşı İsmail Efendi'yle 10 Ağustos'ta Maltepe Askeri Hastanesi'ni ziyaret ettiği haber edilmiştir.¹⁰⁸

Maltepe Askeri Hastanesi'nin karşılaştığı sorunlardan bir diğeryse hastanenin konumundan ileri gelmiştir. Bab-ı Seraskeri Hastanesi, Maltepe Askeri Hastanesi için bir depo olarak kullanılmıştır. Bab-ı Seraskeri Hastanesi'ne farklı yerlerden gelen hastalar, karantina odasında bir süre kaldıktan sonra, akşamüzeri arabalarla yaklaşık bir saat mesafedeki Maltepe Askeri Hastanesi'ne gönderilmiştir. Bu yolculuğu kaldıramayacak hastalar veya arabanın yola çıkmasının ardından hastaneye giriş yapanlarsa Bab-ı Seraskeri Hastanesi'nde kalmışlardır.¹⁰⁹ Fakat, Rami ve Davudpaşa kışlarına sağlık hizmeti veren ve Bab-ı Seraskeri'den de hastaların kabul edildiği Maltepe Askeri Hastanesi'ne, özellikle kış mevsiminin şiddetlendiği zamanlarda, hasta nakli oldukça güç olmaktaydı. Bu yolculuk sırasında gerek hava koşulları gerek de arabanın sarsılması hastaların hastalıklarını bir kat daha arttırmakta, hatta durumları ağır olanların vefatına bile yol açmaktaydı. Bu nedenle, Selimiye Kışlası civarında bulunan Haydarpaşa bölgesinde yaptırıldığı gibi, birçok asker barındıran Rami ve Davudpaşa kışlarının yakınlarında da hastaların istirahatleri için birer hastanenin inşa ettirilmesi gündeme

¹⁰⁶ BOA., C. SH., 16/769, 22 Zilhicce 1250 (21 Nisan 1835); BOA., C. SH., 7/319, 28 Cemaziyülevvel 1251 (21 Eylül 1835).

¹⁰⁷ *Takvim-i Vekayi*, s. 265, 14 Muharrem 1260 (4 Şubat 1844).

¹⁰⁸ *Journal de Constantinople. Echo de L'Orient*, S. 1, 11 Aout 1846.

¹⁰⁹ Macridy Pacha, "Notice Sur les Hôpitaux militaires de Constantinople. Hôpital de Yıldız. Hôpital de Séraskérat." *Gazette des Hôpitaux Civils et Militaires de l'Empire Ottoman*, C. 1, S. 15, 15/27 Fevrier 1888, s. 3.

gelerek bu öneri kabul edilmiştir. Ancak, kış mevsiminin başlamasıyla inşaları hayata geçirilememiştir. Dolmabahçe civarındaki Gümüşsuyu Kışlası'nda bulunan askerler arasında meydana gelen hastalar da deniz yoluyla Topkapı'ya veya Haydarpaşa Hastanesi'ne gönderilmekte olduğundan özellikle kış mevsiminde zorluk çekmekteydiler. Bu nedenle, Rami Kışlası'nda olduğu gibi Davudpaşa ve Gümüşsuyu kışlası ve Bab-ı Seraskeri'de bir iki koğuşun bir süreliğine hastalara tahsis edilmesi önerilmiştir. Bunlara gerekli olan yatak takımı ve diğer malzemelerin hastanelerden alınması ve sağlık hizmeti verecek hekim ve diğer hizmetli ihtiyacının da bu hastanelerden ve kışlalarda bulunan alayların hekimlerinden karşılanması yönünde karar alınmıştır.¹¹⁰

1.4. MALTEPE ASKERİ HASTANESİ'NİN HİZMET MASRAFLARI

Maltepe Askeri Hastanesi'nin hizmette bulunduğu süre zarfında, onarım masrafları ve personel maaşlarının ödenmesinin yanı sıra farklı giderleri de olmuştur. Bu masraflardan biri de hastaneye temin edilen erzak ve eşyalardır. Nitekim, Maltepe Askeri Hastanesi'nde bulunan hastalar, yaralılar, mütekaidin, memurlar ve hademeler için 1836 senesinde, bir aylık sürede 2.080 kıyye¹¹¹ pirinç, 260 kıyye sade yağ, 425 kıyye nohut, 420 kıyye soğan, 315 kıyye tuz, 250 kıyye zeytinyağı, 145 kıyye sabun, 50 kıyye mum, 3.117 kıyye koyun eti, 5.600 adet francala, 6.900 adet ekmek, 7.500 kıyye kömür ve 175 adet odun çeki sarfedilmiştir.¹¹² Bunun haricindeki farklı zamanlarda da Maltepe Askeri Hastanesi'ndeki hastalar, yaralılar, mütekaidin, memurlar ve hademeler için sarf olunan erzak ve eşyalara ulaşmak mümkündür.¹¹³ Örneğin biraz geç bir tarih olsa da Ağustos 1906 senesine geldiğinde, personel ve hasta sayısı artan Maltepe Askeri Hastanesi'nin Başhekimliği tarafından sunulan bir raporda, hastaneye yiyecek ve içecek masrafı olarak ayrılan 2.000 kuruşluk meblağın yeterli gelmediğinden bu miktarın 3.500 kuruşa çıkartılması talep edilmiştir.¹¹⁴

¹¹⁰ BOA., *İrade Meclis-i Vala (İ. MVL.)*, 134/3609, 12 Rebiyülevvel 1265 (5 Şubat 1849).

¹¹¹ Okka, vukıyye ve vakıyye şeklinde de anılan bir ağırlık ölçüsü olan kıyye ufak farklılıklar olsa da temelde 400 dirhemdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ünal Taşkın, *Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Elazığ: Fırat Üniversitesi, 2005, s. 96-97.

¹¹² BOA., *C. SH.*, 10/480, 13 Safer 1251 (10 Haziran 1835).

¹¹³ BOA., *C. AS.*, 668/28054, 28 Recep 1252 (8 Kasım 1836); BOA., *C. SH.*, 15/701, 5 Muharrem 1253 (11 Nisan 1837); BOA., *C. SH.*, 1/16, 11 Rebiyülevvel 1253 (15 Haziran 1837); BOA., *C. SH.*, 21/1012, 6 Recep 1254 (25 Eylül 1838).

¹¹⁴ BOA., *Yıldız Perakende Askeri Maruzat Evrakı (Y. PRK. ASK.)*, 240/73, 29 Cemaziyülahir 1324 (20 Ağustos 1906).

Mutfak masrafını oluşturan erzak ve eşya giderlerinin yanı sıra, hastanede tedaviye alınan hastalara sağlanan elbiseler ve koğuşlarda kullanılan mefruşat giderleri de bulunmaktadır. Bu duruma örnek olarak, Ağustos 1830 tarihinde, Maltepe Askeri Hastanesi'nde tedavi edilen Asakir-i Mansure hastalarına ve Beyoğlu Hastanesi'ne 500'er adet yatak kılıfı, yatak çarşafı, yorgan çarşafı, baş yastığı, hasta entarisi, gömlek ve astara ek olarak 1.500 adet bot ve 100 adet Yanbolu kebesi¹¹⁵ verilmesi gösterilebilir. Ocak 1831'de, seraskerlik ve hassa hekimbaşı tarafından Maltepe Askeri Hastanesi'ne 1.000'er adet Gelibolu bezinden entari, gömlek, yorgan çarşafı, yatak çarşafı, minder kılıfı, hasta abası ve baş yastığının elbise ambarından verilerek masarifat ruznamçesine kaydedilmesi istenmiştir. Aynı senenin mart ayına gelindiğindeyse, Maltepe Askeri Hastanesi'nin levazımatları eskimiş olduğundan, 1.000'er adet pamuk bezinden gömlek, pamuk bezinden don, yorgan çarşafı ve yatak çarşafıyla 500 adet minder kılıfı gibi eşyaların itası hassa hekimbaşısı tarafından uygun görülmüştür.¹¹⁶ İlerleyen yıllarda da hastaneye alınan eşya ve malzemelere ilişkin belgelere rastlanmaktadır.¹¹⁷

Maltepe Askeri Hastanesi'nde tedavi görmekteyken vefat eden askerlerin cenaze masrafları da hastanenin bir başka gider kalemini oluşturmuştur. Bu bağlamda, 1831 senesinin üç aylık zarfında, hastanede vefat etmiş olan Asakir-i Mansure-i Muhammediye zabitan ve neferlerinin cenaze masrafları için sarf olunmuş 5.989 kuruşluk meblağın Mukataat Hazinesi'nden verilmesi kararlaştırılmıştır.¹¹⁸ 1839 yılındaysa, vefat eden askerlerin cenaze masrafları için harcanan 675 kuruştan, müteveffaların üzerlerinde bulunan 344 kuruş düşürüldüğünde, geriye kalan kalan 331 kuruşun verilmesi için bu husus, maliye nazırına havale edilmiştir.¹¹⁹

Hastalar için gerekli ecza ve tıbbi gereçler, Maltepe Askeri Hastanesi'nin hizmet masraflarından diğer bir kalemini oluşturmaktadır. Bu çerçevede, 1834 yılının bir ayında, Maltepe, Tophane-i Amire ve Mühimmat-ı Harbiye hastaneleriyle Hayrettin Paşa ve Necip Paşa Livalarında bulunan alaylara, eczacı Françesko, Petaraki, Yorgaki ve Dimitri'den alınan ecza-yı tıbbiye bedeli 17.693,5 kuruştur. Maltepe Askeri Hastanesi'nde ihtiyaç duyulan hatmi kökü, kudret helvası, afyon ve meyan kökü gibi 50 çeşit ecza-yı

¹¹⁵ Bugün Bulgaristan sınırları içerisinde olan Yanbolu'da üretilerek Osmanlı pazarında ün kazanan Yanbolu kebesi bir çeşit kalın ve kaba bir kumaş türüdür. Bkz. Machiel Kiel "Yanbolu", *DİA.*, C. 43, İstanbul: *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, 2013.

¹¹⁶ BOA., C. SH., 2/72, 12 Şevval 1246 (26 Mart 1831).

¹¹⁷ BOA., C. SH., 9/432, 5 Safer 1251 (2 Haziran 1835).

¹¹⁸ BOA., *Bab-ı Defteri Başmuhasebe Kalemi Defterleri (D. BŞM. d.)*, 42154, 8 Safer 1247 (19 Temmuz 1831).

¹¹⁹ BOA., *Maliye Nezareti Masarifat Defteri (ML. MSF. d.)*, 340, 10 Zilkade 1254 (25 Ocak 1839).

tıbbiyeden oluşan liste için Françesko'ya denen miktar 5.433 kuruştur.¹²⁰ Mayıs 1841'de, Maltepe Askeri Hastanesi'nde mevcut yaralılar için hastane müdürü, cerrahbaşı ve hekimbaşı tarafından hassa hekimbaşı marifetiyle, dört beş parmak genişliğinde özel olarak dokutturulan astardan 1.000 arşın astarın Eczane Ambarı'ndan verilmesi talep edilmiştir. Nitekim, rapora göre daha önce Maltepe Askeri Hastanesi'ne alınan Amerikan Bezi ziyadesiyle seyrek olduğundan yıkanmaya uygun değildi ve bir defadan fazla da kullanılamıyordu. Raporda ayrıca hastanenin az miktar astarla da idare olunamayacağı vurgulanarak hassa hekimbaşı tarafından dokutturulan dayanıklı ve kullanışlı astarların alınmasının gerek hastalar gerek de hazine için daha hesaplı olacağı belirtilmişti. Fakat, hastane tarafından istenilen miktar fazla bulunduğundan yalnızca lüzum görüldüğü kadar verilmesi ngrlmştr. Bundan sonraki süreçte hastanenin aylık olarak ne kadar astara ihtiyaç duyduğu tespit edilerek her ay ihtiyaç duyulduğu kadarıyla astar istenilmesine karar verilmiştir.¹²¹

1.5. ASKER HASTALARI İÇİN İHTİYAÇ DUYULAN ECZA TALEBİNİN MALTEPE ASKERİ HASTANESİ'NCE KARşILANMASI

Osmanlı Devleti'nin yenileşme dönemi askeri teşkilatında ihtiyaç duyulan ilaçların imal ettirilmesi ve dağıtılması büyük çapta bir düzen ve tertip gerektirmekteydi. Devletin merkezinden en uzak bölgelerde konuşlanmış askeri alaylara kadar gönderilmesi gereken bu ilaçlar için öncelikle ihtiyaçlar tespit edilmiş, ardından bunların tedarik edilmesi ve satın alınanların bedellerinin ödenmesi şeklinde özetlenebilecek bir süreç takip edilmiştir. Başlangıçta İstanbul'daki eczacılardan temin edilen ilaçların bir kısmı saray teşkilatınca imal ettirilmişken, daha sonraki süreçte askeri hastanelerde eczanelerin meydana getirilmesiyle ilaçlar bu eczanelerde imal ettirilmeye başlamıştır. İmal edilen ilaçların dağıtımı sırasında önemli derecelerde zarar ve ziyanlarla karşılaşıldığından, ihtiyaç duyulan ilaçların talep edilmesi ve gönderilmesinde kesin şartlar ortaya konulmuştur. Bu şartların kontrol edilmesi büyük ölçüde devletin hekimbaşısı tarafından gerçekleştirilse de bahsedilen görev bir aralık Maltepe Askeri Hastanesi müdür ve hekimbaşına verilmiştir.¹²²

¹²⁰ BOA., C. SH., 3/141, 21 Cemaziyülevvel 1250 (25 Eylül 1834).

¹²¹ BOA., C. SH., 26/1270, 4 Rebiyülahir 1257 (26 Mayıs 1841).

¹²² Ayten Altıntaş, "Osmanlı İmparatorluğunda 1837 Yılında Hastahanelere Gereken İlaçların İmalı ve Dağıtımıyla İlgili Düzenleme Yapılması Hakkında", *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, 2-3 (1996-1997), s. 105.

Bu bağlamda, İstanbul ve taşrada bulunan piyade ve süvari Asakir-i Mansure alaylarının hastaları için gerekli eczaların temini, önceleri mühürlenmiş ve imzalanmış defterler şeklinde düzenlenerek gerekenin yapılması için hassa hekimbaşısına havale edilmekteydi. Ancak, hassa hekimbaşısına ait bu görev 1836 tarihinde, padişahın emirleri doğrultusunda Maltepe Askeri Hastanesi'ne müdür ve hekimbaşı olarak tayin edilen ecza hususuna aşına ve hekimlik bilgisinde de maharetli el-hac Ahmed Efendi'ye verilmiştir. Yapılan bu değişimle eczaların satın alınması ve imali sırasında yaşanan kayıplara son vermek amaçlanmış, fakat yaşanan bu kayıplar devam etmiştir. Bunun üzerine, 1837 senesine gelindiğinde, ilaçların imali ve dağıtımında farklı bir yol izlenilmesine karar verilmiştir. Nitekim, hassa hekimbaşından alınarak Maltepe Askeri Hastanesi Müdür ve Hekimbaşı Ahmed Efendi'ye verilen ilaç imali ve dağıtımı hakkındaki görevler tekrardan 1837'de hassa hekimbaşılığına atanan Ahmed Necib Efendi'ye devredilmiştir. Böylece, ecza-yı tıbbiyenin tertibi ve dağıtımı, diğer ihtiyaç duyulan teferruatların hazırlanması, hastaneler ve taşralarda bulunan askerler için lazım gelen eczaların tertibi ve bir mahale bir hekimin memuriyeti gerektiğinde hekim seçerek tayini ve aylığının belirlenmesi gibi görevler Hekimbaşı Ahmed Necib Efendi'ye bırakılmıştır. Dahası, aralık aralık hastaneleri muayene ederek her türlü hususa dikkat etmesi de görevlerinden biri olmuştur. Bu tarihteki yeni düzenlemelerle ecza imal ve dağıtımı da değişime uğramıştır. Buna göre, İstanbul'daki hastane hekimleri ve taşradaki alay hekimleri, her ay veya üç ayda bir olmak üzere, mevsim ve hastaların miktarına bağlı olarak, ecza ve diğer gerekli malzemelerin cinsini belirten pusulalar yazacaktır. Sözü edilen pusulalar, hastaneler ve alaylar eğer Asakir-i Mansure'dense, Serasker Paşa, Tophane-i Amire'dense, Damat Paşa ve Asakir-i Hassa-yı Şahane'dense, Müşir-i Hassa-yı Şahane tarafından onaylatılacaktır. Daha sonrasında eczane müdürü ve masarifat nazırınca alınmalarının ardından hassa hekimbaşısına sunulacak ve gerekli işlemler yapılacaktır. Taşradaki alaylar için gerekli olan eczalar bahsedilen hastanelerce hazırlanacaktır. Bu süreçte, Maltepe Askeri ve Toptaşı hastanelerine de yeni hekimbaşılar atanmıştır.¹²³

¹²³ BOA., C. SH., 9/419, 5 Safer 1253 (11 Mayıs 1837).

2. MALTEPE ASKERİ HASTANESİ'NİN GEÇİRDİĞİ TAMİR VE ONARIMLAR

Maltepe Askeri Hastanesi, 1827 ve 1922 yılları arasında birçok kez tadilat görmüş veya bazı kısımları yenilenmiştir. Bu duruma hastanenin yoğun kullanımı sonucu çeşitli bölümlerinin yıpranması ve şiddetli yağmur ile fırtına şeklinde doğa olayları yol açmıştır. Hastanenin geçirdiği ilk tadilata, muhtemel olarak yapımının kısa sürede aceleyle gerçekleşmesi neticesinde, kuruluşundan kısa bir süre sonra, Aralık 1829'da başlanmıştır.

2.1. 1829-1849 TARİHLERİ ARASINDA YAPILAN TADİLATLAR

31 Aralık 1829'da Serasker Hüsrev Paşa ve Asakir-i Mansure-i Muhammediye Nazırı Vekili hazırlamış oldukları raporda, Maltepe Askeri Hastanesi'yle birlikte Bab-ı Seraskeri, Davudpaşa Kışlası ve Ahırkapı'da bulunan atik Arabacılar Kışlası'nın tadil edilmeleri gerektiğini bildirmişlerdir. Tamir masrafını araştırmak üzere bir halife gönderilerek onarım gerektiren yerleri ve masraflarını içeren bir defter hazırlanmıştır. Bu bağlamda, Maltepe Askeri Hastanesi'nde çatıda bulunan noksan olan kiremitlerin tamamlanması, odalarda ve dehlizlerde eksik cam ve çerçevelerin yerleştirilmesi, kırılan camların yenilenmesi, döşemelerin onarılması, çamaşır kazanı üstüne üç adet seng (taş) inşası ve söz konusu kazanın etrafının halis harçla derzi gibi çeşitli tadilat ve yenileme işlemleri için hesap edilen masraf 7.306 kuruş olmuştur. Bab-ı Seraskeri, Davudpaşa Kışlası ve Ahırkapı'da bulunan atik Arabacılar Kışlası'nda tamire muhtaç yerlerin masrafiyla birlikteyse toplam tutar 69.842 kuruştur.¹²⁴

Defterin hazırlanmasının ardından, Şubat 1830'da Serasker Hüsrev Paşa ve Asakir-i Mansure Katibi, gerekli masrafların karşılanması hususunda bir önerge vermiştir. Bu önerge neticesinde, sözü edilen yerlerin yeniden keşfi için mimar ağa tarafından bir halife gönderilmiştir. Halife tarafından yapılan muayenenin ardından masraflar tekrar hesaplanmıştır. Bu bağlamda, Maltepe Askeri Hastanesi'nin masrafı bu sefer 7.304 kuruş olarak hesaplanmışken, Bab-ı Seraskeri için 26.010,5 kuruş, Davudpaşa Kışlası için 19.413,5 kuruş ve Ahırkapı'da bulunan Arabacılar Kışlası için 17.113,5 kuruş olmak üzere toplam 69.842 kuruşa ulaşmıştır.¹²⁵

¹²⁴ BOA., *D. BŞM. BNE. d.*, 16372, 5 Recep 1245 (31 Aralık 1829).

¹²⁵ BOA., *C. AS.* 784/33217, 20 Şaban 1245 (14 Şubat 1830).

Kasım 1830 tarihine gelindiğindeyse, Serasker Hüsrev Paşa, Maltepe Askeri Hastanesi'nin kötü bir halde olduğunu ve binada bir keşif yapılması gerektiğini bildirmiş ve bunun üzerine hastaneye bir halife gönderilerek onarılacak alanlar ve masrafları içeren bir defter hazırlanmıştır. Bu bağlamda, hastanenin üzerinde bulunan kiremitlerden noksan olanların tamamlanması, bazı döşemelerin tamiri, cam ve çerçevelerin tamiri ve yenilenmesi, oda kapılarının tamir edilmesi, memşa (tuvalet) ve abdesthaneler tamirleri şeklinde çeşitli onarım ve yenilemelere ihtiyaç duymuştur. Hastanenin tüm bu işlerine harcanması gereken tutarsa 26.347 kuruş olarak belirlenmiştir. Maltepe Askeri Hastanesi'nin tamirine müsaade edildiği durumda yapılacak olan onarımlarının Rami Çiftliği ve Davudpaşa kışlalarının tamirleriyle birlikte Asakir-i Mansure Katibine ihalesine karar verilmiştir.¹²⁶ İlerleyen günlerde, Maltepe Askeri Hastanesi'yle Davudpaşa ve Rami Çiftliği kışlalarının tamirleri için gerekli olan 50.000 kuruşun Hazine-i Amire tarafından verilmesi emredilmiştir.¹²⁷

Şubat 1831'de, Maltepe Askeri Hastanesi'yle birlikte Davudpaşa ve Rami Çiftliği kışlalarının tamirlerinde görevli Asakir-i Mansure Katibi Yekta Efendi'nin, bu yerlerdeki onarıma başladıktan birkaç ay sonra vefat etmesi üzerine, yarım kalan işlerin keşfi için halifeler gönderilmiştir. Bu çerçevede, merhum Yekta Efendi'nin tamamlamış olduğu onarımlar ve bu işlere ne kadar masraf edildiği tespit edilmiş, bundan sonra hangi alanların ne kadar masrafla tamir edileceği belirlenmiştir. Yapılan keşif ve muayenelerin ardından hazırlanan deftere göre, Yekta Efendi marifetiyle tamamlanmış olan onarımlarda Maltepe Askeri Hastanesi için 9.832,5 kuruş, Davudpaşa Kışlası için 72.837 kuruş ve Rami Çiftliği Kışlası için 42.295 kuruş olmak üzere toplam 124.964,5 kuruş harcanmıştır. Bundan sonra yapılması gereken onarımlar içinse Maltepe Askeri Hastanesi'nde 7.128 kuruş, Davudpaşa Kışlası'nda 170.799 kuruş ve Rami Çiftliği Kışlası'nda 51.452,5 kuruştan toplam olarak 229.379,5 kuruşa ihtiyaç vardır.¹²⁸ Yekta Efendi'nin vefatı nedeniyle, hastane ve bu iki kışlada yarım kalan işlerin devamını getirmesi için yeni bir memurun tayini lazım gelmiştir. Sözü edilen görevin başınaysa Nisan 1831 tarihinde Asakir-i Mansure-i Muhammediye Katibi Osman Bey'in geçirilmesine karar verilmiştir.¹²⁹

¹²⁶ BOA., C. SH., 17/839, 3 Cemaziyülahir 1246 (19 Kasım 1830).

¹²⁷ BOA., C. AS., 407/16812, 27 Cemaziyülahir 1246 (13 Aralık 1830).

¹²⁸ BOA., C. AS., 192/8267, 15 Ramazan 1246 (27 Şubat 1831).

¹²⁹ BOA., C. SH., 7/330, 15 Zilkade 1246 (27 Nisan 1831).

Şubat 1835'te, Ebniye-i Hassa Müdürü tarafından tamiri gerçekleştirilen hastanenin tamiratının 528 kese küsür kuruşa mal olduğu anlaşılmaktadır.¹³⁰ 1836 tarihine gelindiğindeyse, mart ayında, Maltepe Askeri Hastanesi'yle birlikte Rami Çiftliği ve Davudpaşa kışlalarında bulunan karakolhanelerde nöbetçi olan Asakir-i Mansure askerleri, kışın şiddetlendiği dönemde açıkta durmakta olduklarından bu yerlere 97 adet nöbetçi kulübesinin Tophane-i Amire'den verilmesi istenmiştir. Bunun üzerine, sözü edilen kulübeler imal edilip Bab-ı Seraskeri'den memur kolağasına teslim edilerek mahallerine gönderilmiştir.¹³¹

Haziran 1836'da, Serasker Hüsrev Paşa'nın sözlü buyruğuna göre, Maltepe Askeri Hastanesi'nin binasının bazı yerleri, bu hastanede tedavi gören hastaların rahatını arttırmak amacıyla tamire ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle, Serasker Hüsrev Paşa'yla birlikte hastaneye varılarak keşif ve muayene edildikten sonra tamire ihtiyaç duyulan alanlar tespit edilerek bir keşif defteri hazırlanmıştır. Sözü edilen keşif defterinde, kapı kanatlarının yenilenmesi, uç taraftaki iki katlı hastane binası üzerindeki kiremidin nakli ve noksan olanların tamamlanmasıyla bazı alanlardaki döşemelerin yenilenmesi gibi daha pek çok onarım ve yenilenme gerektiren mahaller listelenerek bunların tamiri için gerekli masraflar belirlenmiştir. Bu bağlamda, tamire muhtaç olan mahallerin masrafı toplam 439.502 kuruş olarak hesaplanmıştır.¹³²

1837 tarihinin mayıs ayında Maltepe Askeri Hastanesi ve Bab-ı Seraskeri'de bulunan kışla için Varna kazasından 800 adet farklı cinslerde kereste getirilmiştir.¹³³ Bu yılın eylül ayına gelindiğindeyse, hastanenin yıpranmış olması nedeniyle tamir ve düzeltme amacıyla keşif ve muayene olunmuştur. Yapılan incelemelerde, hastanedeki kiremitler, cam ve çerçeveler gibi bazı yerlerin oldukça tamire ve yenilenmeye muhtaç bir durumda olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, eğer yıl içerisinde kiremitler aktarılmaz ve cam ile çerçeveler gibi tamiri elzem olan mahallerin onarımları gerçekleşmezse, kış mevsiminde hastaların korunulamayıp zorluk çekileceği ve karın yağmaya başlamasıyla birlikte hastanenin daha da kötü bir durumda olacağının üzerinde durulmuştur. Buna bağlı olarak, Ebniye-i Hassa Müdürü tarafından yapılan incelemelerin ardından hastanenin üzerindeki kiremitlerin aktarılması, iç kısmında bulunan bazı döşemelerin tecdidi, zemin kat dehlizlerinin çerçeveleri tamiri ve noksan olan camların tekmili, tuvaletlerinin tuğla

¹³⁰ BOA., C. SH., 27/1315, 5 Şevval 1250 (4 Şubat 1835).

¹³¹ BOA., C. AS., 432/17954, 15 Zilkade 1251 (3 Mart 1836).

¹³² BOA., D. BŞM. BNE. d., 16453, 17 Safer 1252 (3 Haziran 1836).

¹³³ BOA., C. SH., 29/1447, 21 Safer 1253 (27 Mayıs 1837).

döşemesi tamiri ve derzleri tecdidi, matbah (mutfak) ocağının noksan taşları tekmili, hamam içerisinde bulunan sobanın tecdidi, su terazisi ve hazinesi tecdidıyla üzerine sac kapak konulması şeklinde onarım ve yenilemelere ihtiyaç duyduğu keşfedilmiştir. Harcanması gereken miktarınsa 36.258 kuruş olduğu belirlenmiştir.¹³⁴

Temmuz 1838'de, Asakir-i Mansure Hastanesi için soba inşa edilmesi için Hocabey'den çağırılan Luinito Oğurkof ve Aleksî Haçef adlı iki üstatla birlikte bir tercümanın, Rebiyülevvel ve Rebiyülahir aylıklarının toplam 4.312 kuruş olduğu belirtilerek bu meblağın Mansure Hazinesi'nden verilmesi istenmiştir.¹³⁵ Aynı yılın sonbaharında İstanbul'da meydana gelen şiddetli yağmur ve fırtınaların ardından Maltepe Askeri Hastanesi, Rami ve Davudpaşa kışlaları, Nakkaş Karakolu, Gümüşsuyu'ndaki istinat duvarları ve Dolmabahçe posta yolunda heyelan nedeniyle ortaya çıkan hasarları gidermek üzere tamirat kararı alınmıştır.¹³⁶ Bu bağlamda, Serasker Paşa'nın sözlü emirleri doğrultusunda, halife tarafından keşif ve muayene ettirilen hastanenin üzerindeki noksan kiremitlerin tekmili, zemin ve üst katta cam, çerçeve ve kanat tecdidi, dehlizlerinde mevcut çerçevelerin tamiri, bazı koğuşların döşeme tecdidi, hamam içerisindeki söve tecdidi gibi çeşitli işlere ihtiyaç duyduğu ortaya çıkmıştır. Bunların gerçekleştirilmesi için gereken masrafsa 62.286 kuruş olarak hesaplanmıştır.¹³⁷

Kasım 1840 tarihinde, Maltepe Askeri Hastanesi tamire ihtiyaç duyduğundan ve yıl içerisinde Dersaadet'te bir hayli asker toplanacağından dolayı Ebniye-i Hassa Müdürü tarafından muayene ve keşif olunması kararlaştırılmıştır. Yapılan incelemenin ardından kaleme alınan deftere göre 80.000 küsür kuruş masrafla tamir edilebileceği tespit edilmiştir. Bazı yerleri oldukça kötü bir durumda olarak onarıma ihtiyaç duyan hastanenin Hurşid Efendi tarafından tamir edilmesi, gerekli masrafın üzerine geçilmemeye gayret edilmesi şartıyla uygun görülmüştür.¹³⁸

Nisan 1842'de, Maltepe Askeri Hastanesi'yle birlikte Davudpaşa ve Rami kışlalarının tamire muhtaç mahallerinin Ebniye-i Hassa Müdürü tarafından keşif ve muayene edilmesinin ardından hazırlanan deftere göre hastanede zemin katta bir adet koğuşun çökmüş ahşap döşemesi ve bütün tuvaletlerine yenilenmiş kurşun zemberekler tecdidi, üst kattaki dehlizin iki adet pencerelerine dışlık camlı çerçeve ve hamam camekanında

¹³⁴ BOA., C. SH., 14/692, 27 Cemaziyülahir 1253 (28 Eylül 1837).

¹³⁵ BOA., C. AS., 429/17827, 19 Rebiyülahir 1254 (12 Temmuz 1838).

¹³⁶ Yüksel, *Rami Kışlası*, s. 127.

¹³⁷ BOA., C. AS., 288/11934, 9 Şevval 1254 (26 Aralık 1838).

¹³⁸ BOA., *İrade-i Dahiliye (İ. DH.)*, 25/1213, 19 Ramazan 1256 (14 Kasım 1840).

eskimiş tuğla döşeme tecdidi, hastane meydanının iki başlarına narlık (ocak) inşası ve tuvalet kurları tecdidi benzeri onarımlara ihtiyaç duyulmuştur. Tadilat masrafları Maltepe Askeri Hastanesi için 8.514 kuruş, Rami Kışlası için 31.204 kuruş ve Davudpaşa Kışlası için 12.622 kuruş olmak üzere toplam 52.340 kuruşa balığ olmuştur. Bu hastane ve kışlalarda yapılacak olan tamiratlarınsa Hacı Ali Efendi tarafından gerçekleştirilmesinde karar kılınmıştır.¹³⁹

Haziran 1845'te, hastanenin tamirat masrafının yüksekliği ve konumunun elverişsizliği nedeniyle kapatılması dahi gündeme gelmiştir. Bu çerçevede, Maltepe Askeri Hastanesi harap olduğu gerekçesiyle tamir edilmesi gerektiği belirtilmiş ve Ebniye-i Hassa Müdürü tarafından keşif yapılmıştır. Oldukça harap durumda olan hastanenin kullanılabilir hale gelmesi için gerekli masraf ise 2.000 kese olarak hesaplanmıştır. Ancak, Maltepe Askeri Hastanesi semtsiz bir bölgeye inşa edildiğinden, Asakir-i Nizamiye hastaları zorluk çekmektedir. Davudpaşa Kışlası içerisinde mevcut bazı koğuşların 300 hastayla hastane heyetine teşkil olunması halinde 414 kese meblağ gerekecektir. Dersaadet'te var olan karakolhanelerde bulunan Asakir-i Şahane hastaları için ise Şehremini'nde bulunarak atik baruthane şeklinde tabir olunan mühimmat ambarı, 200 hasta alabilecek tek kapılı hastaneye 1.097 kese masrafla dönüştürülebilecektir. Bu hesap üzerine ikisi 1.511 kese masrafla vücuda getirilebileceğinden hastanenin 2.000 kese tamir masrafından daha az bir miktara mal olacaktır. Ayrıca, hasta askerler için bu düzenleme daha kullanışlı olacak olması nedeniyle sözü edilen yerlerin hastaneye dönüştürülmesi ve Maltepe Askeri Hastanesi'nin tamirinin daha sonraya bırakılarak askeriye tarafından kullanılması uygun görülmüştür. Neticede, Davudpaşa'da bulunan koğuşlar ve atik baruthanenin hastaneye dönüştürülebilmesi için toplam masraf 1.555 kese 136 kuruş olarak hesaplanmış ve bu teklif Padişah tarafında uygun görülerek onaylanmıştır. Ancak ilerleyen dönemde, hastane yerinde kalarak işlevini sürdürdüğünden, bu karardan vazgeçildiği anlaşılmaktadır.¹⁴⁰

Şubat 1847'de, Maltepe Askeri Hastanesi'yle birlikte Rami ve Davudpaşa kışlalarında meydana gelen şiddetli rüzgarlar neticesinde bazı cam ve çerçeveler kırılmıştı, ayrıca hastanenin kiremitleri de çok eskimiş durumdaydı. Aynı zamanda, söz konusu kışlaların kasr-ı hümayun ve kuleleriyle Bab-ı Seraskeri'de bulunan kasr-ı hümayunun kurşunları yıpranmıştı. Bu nedenle, gerekli tadilatlarının yapılması bildirilmiş ve Ebniye-i Hassa

¹³⁹ BOA., C. SH., 7/310, 22 Safer 1258 (4 Nisan 1842).

¹⁴⁰ BOA., İ.DH., 104/5244, 12 Cemaziyülahir 1261 (18 Haziran 1845).

Müdürü keşif ve muayenelerde bulunarak bir defter hazırlamıştır. Yapılan incelemeler neticesinde toplam 358.510 kuruş masraf belirlenmiştir. Hastane ve bahsi geçen iki kışlanın fırtınadan harap olan mahalleri için kullanılması gereken miktar 355.714 kuruş olarak belirlenmişken Bab-ı Seraskeri’de bulunan kasr-ı hümayunla harik (yangın) kulelerinin masrafıysa 2.796 kuruş olarak tespit edilmiştir. Hastane ve kışlaların tamirinin belirtilen miktar olan 355.714 kuruşu geçmemesi ve mümkünse daha az masrafla vücuda getirilmesine gayret etmek şart koşularak tamirat memuru marifetiyle onarılması istenmiştir.¹⁴¹

Mart 1849 tarihindeyse Maltepe Askeri Hastanesi, Bab-ı Seraskeri, Rami ve Davudpaşa kışlaları ve Dersaadet ve Bilad-ı Selase (Eyüp, Galata ve Üsküdar)’de bulunan karakolhanelerin tamirleri gerçekleştirilmiştir.¹⁴²

2.2. 1856-1894 TARİHLERİ ARASINDA YAPILAN TADİLATLAR

1849 yılında yapılan onarımların ardından, Maltepe Askeri Hastanesi’nde zamanla ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda yeni tadilat çalışmaları da gündeme gelmiştir. Nitekim Aralık 1856’da, Maltepe Askeri Hastanesi’nin tamirata ihtiyaç duyan yerlerinin keşfinin son bulmasının ardından hazırlanan keşif defterinde gerekli masraf 492.497,5 kuruş olarak hesaplanmış ve 92.497,5 kuruş eksiltiyle ödenmesi gereken tutarın 800 kese (400.000 kuruş) olmasına karar verilmiştir. Aynı zamanda, Toptaşı Kışlası’nın zabitan daireleriyle bazı koğuş, oda ve ahırlarının da onarım gerektirdiği tespit edilmiş ve 36.446 kuruşluk masrafı 30.000 kuruşa indirilmiştir.¹⁴³ Hastane ve kışlanın mensup oldukları Ordu-yu Hümayun Meclisleri marifetiyle yaptırılmasına karar verildiğinden Maltepe Askeri Hastanesi’nin Dersaadet Ordu-yu Hümayunu Meclisi ve kışlanın Hassa Ordu-yu Hümayunu Meclisi tarafından yaptırılması uygun görülmüştür.¹⁴⁴ Temmuz 1857’deyse Maltepe Askeri Hastanesi, Bab-ı Seraskeri ve Rami Kışlası’nın tamire ihtiyaç duyan yerlerine ek olarak, Davudpaşa Kışlası’nın hamamlarıyla ayrıntılarının ve çamaşırhanelerinin onarımları istenmiştir.¹⁴⁵

¹⁴¹ BOA., C. AS., 544/22800, 17 Safer 1263 (4 Şubat 1847); BOA., İ. DH., 139/7149, 1 Rebiyülevvel 1263 (17 Şubat 1847).

¹⁴² BOA., C. AS., 1078/47498, 11 Rebiyülahir 1265 (6 Mart 1849).

¹⁴³ BOA., İ. DH., 362/23942, 5 Rebiyülahir 1273 (3 Aralık 1856).

¹⁴⁴ BOA., Sadaret Mektubi Kalemi, Nezaret ve Devair Evrakı (A. MKT. NZD), 205/55, 18 Rebiyülahir 1273 (16 Aralık 1856).

¹⁴⁵ BOA., Sadaret Mektubi Kalemi, Mühimme Kalemi Evrakı (A. MKT. MHM.), 114/15, 23 Zilkade 1273 (15 Temmuz 1857).

Bab-ı Seraskeri, Rami Kışlası'yla birlikte hastanesinin onarım gerektiren yerleriyle, Davudpaşa Kışlası'nın hamam ve camekanı ve Maltepe Askeri Hastanesi'nin muhafaza duvarı Ocak 1859'da Dersaadet Ordu-yu Hümayunu Meclisi tarafından sonuçlandırılmış ve yapılan ikinci bir keşif sonucunda toplam masraf 1.045.960 kuruşa ulaşmıştır. Bu masrafın, zorunlu işler kapsamında değerlendirilmesi nedeniyle, gereken işlemlerin yapılması için Maliye Nezareti'ne havalesine karar verilmiştir.¹⁴⁶

Ağustos 1861'de, Maltepe Askeri Hastanesi, Bab-ı Seraskeri'deki kışla, Dersaadet ve Galata karakolhaneleri, Davudpaşa ve Kadırga limanları ile Münzevi ahırlarının hemen keşfiyle tamiratı hakkında Serasker Paşa tarafından bir önerge verilmiştir.¹⁴⁷ Ekim 1862'ye gelindiğindeyse Maltepe, Kuleli ve Haydarpaşa hastanelerinde kötü durumda bulunan bölümlerin hızla tamir edilmesi gerektiği belirtilmiştir.¹⁴⁸

Kasım 1869'da, Maltepe Askeri Hastanesi'nin üst katında bulunan yedinci koğuş aniden çökmüştür. Bu nedenle hem bu bölümün yeniden inşası hem de hastanenin diğer kötü durumdaki bölümlerinin onarılmasına karar verilmiştir. Yapılan keşif sonucunda, hastanenin 60.883,5 kuruş masrafla vücuda getirilebileceği anlaşılmıştır. Kış mevsimi etkisini göstermeden ve daha fazla masrafa ihtiyaç duymaya gerek kalmadan tamiratının yapılması hususunun Ebniye Komisyonu'na havale edilmesi ve sözü edilen miktarın hazineye istihsalı lüzumu Dar-ı Şura-yı Askeri tarafından ifade olunmuştur.¹⁴⁹

10 Temmuz 1894 tarihinde İstanbul'da meydana gelen depremin yol açtığı hasarların ardından, Ağustos 1894'te Harbiye Feriki Şakir Paşa nezaretinde oluşturulmuş olan Heyet-i Fenniye tarafından tadilat görmesi gereken yerler keşfedilmiştir. Bu bağlamda, Davudpaşa Kışlası'yla civarındaki fırın ve cephanelik, Maltepe Askeri Hastanesi, elbise ambarı, Kadırga mevki karakolhanesi, Nisa Terzihanesi mahallerinde yapılan keşiflerin ardından ihtiyaç duyulan toplam masraf 14.863 lira olarak hesaplanmış ve gereken işlemlerin yapılması için Maliye Nezareti'ne bildirilmiştir.¹⁵⁰

2.3. 1900-1906 TARİHLERİ ARASINDA YAPILAN TADİLATLAR

Eylül 1900 tarihine gelindiğinde, Maltepe Askeri Hastanesi'yle birlikte Rami ve Davudpaşa kışlalarının da herhangi bir soruna yol açmamaları için hızlı bir şekilde

¹⁴⁶ BOA., *İ. MVL.*, 412/17953, 17 Cemaziyülahir 1275 (22 Ocak 1859).

¹⁴⁷ BOA., *A. MKT. MHM.*, 229/36, 27 Muharrem 1278 (4 Ağustos 1861).

¹⁴⁸ BOA., *A. MKT. MHM.*, 242/70, 12 Rebiyülahir 1279 (7 Ekim 1862).

¹⁴⁹ BOA., *İ. DH.*, 602/41972, 19 Şaban 1286 (24 Kasım 1869).

¹⁵⁰ BOA., *Babiali Odası Evrakı (BEO)*, 463/34697, 24 Safer 1312 (27 Ağustos 1894).

tamiratlarının yapılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda, hastane ve kışlaların onarımları için ihtiyaç duyulan miktar 1.800.000 kuruş olarak belirlenerek bu miktarın bütçeye zammıyla nakden ödenmesi istenmiştir. Ancak Maliye Nezareti, bütçe açığını işaret ederek bu isteği mümkün bulmamıştır. Bunun üzerine, yalnızca Rami Kışlası'nın onarımına başlanmasına karar verilmiş, özellikle kış başlamadan önce tamir edilmemesi halinde ciddi sıkıntılar doğacağı belirtilerek, bu iş için 16.000 kûsur lira masrafın karşılanması istenmiştir.¹⁵¹

Kasım ayına gelindiğinde, Maltepe Askeri Hastanesi ile Rami ve Davudpaşa kışlaları ve bunlara bağlı ahır ve cephaneliklerin, daha önce vurgulandığı üzere acilen ihtiyaç duyulan tamiratları için gereken masraf hala ödenmemiştir. Bütçe açığı gerekçe gösterilerek meblağın Maliye Nezareti tarafından karşılanmaması üzerine, Teftiş-i Askeriye Komisyonu İkinci Reisi Edhem Paşa ile Seraskerlik inşaat dairesinden görevlilerden oluşan bir heyetin, söz konusu hastane ve kışlaları keşfederek tamiratları için 18.000 liranın sarfına lüzum duyulduğu hususunun önceden belirlendiğinin üzerinde durulmuştur. Ayrıca, keşfin gerçekleşmesinin ardından geçen zaman diliminde bir para bile alınmadığı, kışlanın öylece harabe bir şekilde ve hayvanların kış mevsiminde açıkta bırakılmasının caiz olmadığı şeklinde şikayette bulunan Seraskerlik, onarımın kış mevsimi gelmeden önce başlaması için 18.000 liranın seri bir şekilde verilmesi gerektiğini Maliye Nezareti'ne bildirmiştir.¹⁵²

Tamirat masrafları hakkında olan yazışmalar ilerleyen günlerde de devam etmiştir. 11 Kasım 1900 tarihinde Maliye Nezareti, Daire-yi Askeriye bütçesinde inşa ve tamirat masrafına ayrılan tutarın 4.500.000 kuruştan ibaret olduğunu ve bunun 2.500.000 kuruşunun taşrada bulunan orduya diğer kalan kısmı olan 2.000.000 kuruşunun da merkez ordusuna ayrıldığını belirtmiştir. Merkeze ayrılmış olan 2.000.000 kuruşun bir kısmı merkezde bulunan diğer askeri mekanlara harcandığından elde kalan meblağın hastane ve kışlanın tamiri için gerekli 18.000 liranın verilmesi için yeterli olmadığı ifade edilmiştir. Bunun üzerine Serasker Paşa, Maltepe Askeri Hastanesi'yle Rami ve Davudpaşa kışlalarının kış gelmeden önce tamiratlarının gerçekleştirilmesine vakit kalmadığından, yalnızca oluşabilecek tehlikelerin ortadan kaldırılması amacıyla 4.000

¹⁵¹ BOA., *BEO*, 1553/116405, 25 Cemaziyülevvel 1318 (20 Eylül 1900); BOA., *BEO*, 1571/117819, 3 Recep 1318 (27 Ekim 1900).

¹⁵² BOA., *Yıldız Perakende Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y. MTV.)*, 208/54, 11 Recep 1318 (4 Kasım 1900).

lira kadar bir masrafla onarım yapılması teklifinde bulunmuştur. Bu 4.000 liranınsa merkeze ait 2.000.000 kuruş inşa ve tamirat bütçesinden karşılanması öngörülmüştür.¹⁵³

Ekim 1901 tarihinde Teftiş-i Askeri Komisyonu İkinci Reisi tarafından Mabeyn Baş Kitabeti'ne gönderilen evrakta, Rami ve Davudpaşa kışlalarıyla bu kışlalara ait ahırların kötü bir halde olduğu bildirilmiştir. Bunun ardından Ferik Muzaffer Paşa ahırdaki hayvanlar ve koşumlarının ne halde olduğunu incelemek üzere görevlendirilmiştir.¹⁵⁴ Aralık 1901'e gelindiğindeyse, Seraskerlik makamı tarafından Rami Kışlası ve ahırları, Davudpaşa Kışlası ve Maltepe Askeri Hastanesi'nin gerekli onarımlarının yağmurlar başlamadan önce yerine getirilmesinde ihtiyaç olunan tamirat masraflarının karşılanması için Maliye Nezareti'ne tebligatta bulunulduğu belirtilmiştir. Dahası, Edhem Paşa tarafından önceki yıl hastane ve kışlalar için yapılan keşif neticesinde yapılması gereken onarımlar bütçe sağlamadığı için ertelenmişti. Ancak, hala tamirlara başlanılmadığından Rami Kışlası ve ahırlarının harap halde olması nedeniyle askerlerin ve hayvanların kötü bir durumda olduğu, az bir meblağ ile vücuda getirilebilecek mahallerin daha fazla paraya mal olacağına altı çizilmiştir.¹⁵⁵

Mart 1902'de, masraf için gerekli meblağın Boğazlar istikamatı (siperleri) masrafına karşılık olarak Emanet-i Bank-ı Osmani'de bulunan 14.955 liradan verilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁵⁶ Ekim 1902 tarihinde de tamirat masrafı olan bu miktarın Techizat-ı Askeriye Nezareti'ne teslim edilmediği yapılan yazışmalardan anlaşılmaktadır.¹⁵⁷ Bu bağlamda, Edhem Paşa nezaretinde Maltepe Askeri Hastanesi, Rami ve Davudpaşa kışlalarıyla ahırlarında yapılacak onarımların henüz bütçe sağlanmadığından aradan geçen iki yılın ardından dahi gerçekleşemediği, bu yerlerde bulunan binaların masraflarının günden güne artmakta olduğu, asker ve hayvanların sağlıkların kış günlerinde korunamadığı, Maliye Nezareti tarafından imkan ve muvaffakiyet hasıl olacağından ümitlerin kesildiği belirtilmiştir.¹⁵⁸ Nihayet, 1906 yılına gelindiğinde, Maltepe Askeri Hastanesi'nin başhekimisi tarafından verilen bir raporda, hastanenin tamirinin mükemmel bir şekilde gerçekleştirildiği ifadesine rastlanılmaktadır.¹⁵⁹

¹⁵³ BOA., *Meclis-i Vükela Mazbataları (MV)*, 101/25, 18 Recep 1318 (11 Kasım 1900); BOA., *BEO*, 1583/118665, 25 Recep 1318 (18 Kasım 1900).

¹⁵⁴ BOA., *Y. MTV.*, 229/59; Dalğın, II. Mahmud Devri Askeri Yapılarından Davudpaşa Kışlası, s. 68.

¹⁵⁵ BOA., *Y. PRK. ASK.*, 177/75, 26 şaban 1319 (8 Aralık 1901).

¹⁵⁶ BOA., *Y. MTV.*, 227/37, 8 Zilhicce 1319 (18 Mart 1902).

¹⁵⁷ BOA., *Y. MTV.*, 235/29, 7 Recep 1320 (10 Ekim 1902).

¹⁵⁸ BOA., *Y. MTV.*, 235/29, 7 Recep 1320 (10 Ekim 1902).

¹⁵⁹ BOA., *Y. PRK. ASK.*, 240/73, 29 Cemaziyülahir 1324 (20 Ağustos 1906).

2.4. SUYOLLARININ TAMİRİ

Maltepe Askeri Hastanesi, hizmette kaldığı yıllar boyunca yalnızca binası değil, suyolları açısından da çeşitli sorunlar yaşamış ve onarıma ihtiyaç duymuştur. Bu bağlamda, Eylül 1857’de Serasker Paşa tarafından Ticaret Nezareti’ne gönderilen belgede, hastaneyle birlikte Davudpaşa ve Rami kışlalarına sağlanan suyun yeterli gelmemesi neticesinde Asakir-i Şahane’nin zorluk çekmekte olduğu bildirilerek gerekenin yapılması talep edilmiştir.¹⁶⁰

1867 tarihine gelindiğindeyse, hastane ve kışlaların su sorunları devam etmiştir. Bu durum, sözü edilen yerlere Kırkçeşme suyundan doğrudan içme suyu ulaştırılamaması ve bunun yerine bazı hayratlara ait sulardan bağlanmasından kaynaklanmıştır.¹⁶¹ Divan-ı Muhasebat’tan tanzim ve Maliye Nezareti’nden tezyil ve takdim kılınarak 12 Mayıs 1867 tarihinde Meclis-i Vala’ya havale buyurulan mazbatada, Maltepe Askeri Hastanesi’yle Rami ve Davudpaşa kışlaları inşaatları esnasında Halkalı sularından birer masura¹⁶² suyun verilmesi kararlaştırılsa da bu yeterli olmayarak evkaf sularından dört masura suyun daha tertip ve icrası lazım gelmiştir. Birer masura suyun ol vakit fiyatı 4.000 kuruşa 1.000 kuruş daha zammıyla dört masura suyun toplam fiyatı 20.000 kuruş olarak belirlenmiştir.¹⁶³

Ekim 1881’de Harbiye Nezareti’nden Şura-yı Devlet’e havale edilen belge üzerine, Dahiliye Dairesi’ne takdim kılınan mazbatada ortaya koyulmuş olduğu takdirde Maltepe Askeri Hastanesi’yle Rami ve Davudpaşa kışlaları ve o yönde bulunan bazı askeri binalara cari suyollarının tamire muhtaç olmasıyla Evkaf Nezareti’yle cereyan eden muhabere cevabında bahsedilen su yollarının tamir masraflarının Harbiye Hazinesi’nden verilmekte olduğu gösterilmiş olduğundan bu onarım için gerekli olan 107.939 kuruş miktarın İnşaat-ı Askeriye Tahsisatı’ndan verilmesi istenmiştir. Ancak, suyollarının etrafında vakıflara ve kamu yararına ait çeşmeler bulunduğundan, tamirattan bir kısmının Evkaf Hazinesi ile Şehremaneti tarafından karşılanması gerekeceği için bu bölgelerde yeniden keşifler yapılmasına karar verilmiştir.¹⁶⁴

Mart 1882’de, hastane, kışlalar ve civarındaki askeri binalara su sağlayan mevcut suyollarının keşfi sonucunda belirlenen 1.019.301 kuruş tamir masrafının İnşaat-ı

¹⁶⁰ BOA., *A. MKT. MHM.*, 117/12, 26 Muharrem 1274 (16 Eylül 1857).

¹⁶¹ BOA., *Maliyeden Müdevver Defterler (MAD. d.)*, 9260, 24 Safer 1284 (27 Haziran 1867), s. 23-24.

¹⁶² Su ölçü birimi olan masura hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Taşkın, a.g.t., s. 108-109.

¹⁶³ BOA., *Meclis-i Vala (MVL.)*, 1035/106, 28 Muharrem 1284 (1 Haziran 1867).

¹⁶⁴ BAO., *İrade Şura-yı Devlet (İ. ŞD.)*, 56/3156, 21 Zilkade 1298 (15 Ekim 1881).

Askeriye Tahsisatı'ndan karşılanmasına karar verilmiştir. Ayrıca, bu suyuollarının tamirati hakkında görüŖmek üzere Vasilaki Kalfa'ya baŖvurulması emredilmiŖtir. Kendisiyle görüŖme yapılmak için İstihkam ve İnŖaat-ı Askeriye Dairesi'ne davet edilen Vasilaki Kalfa, yapılacak onarımın teknik esaslara ve kurallara uygun olduğunu belirterek tamirat sırasında zaman zaman inŖaat mevkisine gideceğini ve inceleme ve denetimlerde bulunacağını ifade etmiŖtir.¹⁶⁵

2.5. KALDIRIM VE YOL TAMİRLERİ

Rami ve DavudpaŖa kışlaları arasında yer alarak bu iki kışlaya sağlık hizmeti sunmak amacıyla vücuda getirilen Maltepe Askeri Hastanesi'ne, hastalanan askerlerin ulaŖtırılmaları da hastane hizmette kaldığı süreçte konu baŖlıklarından biri olmuŖtur. Bu bağlamda, Eylül 1845 tarihinde Rami Kışlası'nda bulunan Asakir-i Nizamiye-i Ŗahane Piyadesi'nin üçüncü, dördüncü ve beŖinci alaylarındaki subay ve askerler arasında ortaya çıkacak hastaları Maltepe Askeri Hastanesi'ne nakil etmek üzere iki at arabası bulunduğu bunlardan birinin tamir olduğu halde daha bir süre daha kullanılmasının mümkün olacağı diğerinin ise gayet eski olup hiçbir Ŗekilde kullanılmaya elveriŖli olmadığından yenisiyle deėiŖtirilmesi gerektiği belirtilmiŖtir. Ayrıca, dördü arabalara koŖulmak ve biri bunların arpa ve samanını nakil etmek üzere beŖ adet beygire ihtiyaç duyulmuŖtur. Hasta naklinde kullanılan iki arabadan birisinin tamir edilmesiyle diğerinin deėiŖtirilmesi için Tophane-i Amire'ye teslim edilmesi ve dokuz adet koŖumla diğer malzemelerinin yine Tophane-i Amire'nin Mühimmat-ı Mamule Ambarı'ndan verilmesi münasip görülmüŖtür.¹⁶⁶

Yine baŖka bir belgede, Dersaadet'te bulunan Asakir-i Muntazam-ı Ŗahane'nin akėelerinin nakline mahsus hazine arabalarının tanzimi hakkındaki belgenin notunda Asakir-i Muntazam'a ait hasta arabalarının tanzimi hususu da gündeme gelmiŖtir. Bu çerçevede, hasta arabalarına minder ve yastık tanzim olunması, Bab-ı Seraskeri'den Maltepe Askeri Hastanesi'ne varıncaya dek yolların bozuk yerlerinin tesviyesinin ebniye-i hassa müdürüne havale edilmesi istenerek hastaların daha iyi Ŗartlarda nakledilmelerinin sağlanması amaėlanmıŖtır.¹⁶⁷

Hastaların nakil arabalarının yanı sıra, bu arabaların kullanacağı yolların durumlarına da önem gösterilerek hastaneye uzanan yollar ve kaldırımlar kötü durumda olduğunda

¹⁶⁵ BOA., *İ. DH.*, 850/68206, 8 Cemaziyülevvel 1299 (28 Mart 1882).

¹⁶⁶ BOA., *C. SH.*, 13/646, 5 Ramazan 1261 (7 Eylül 1845).

¹⁶⁷ BOA., *İ. DH.*, 1286/101193, 1260 (1844/1845).

onarimleri gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda, Ocak 1882 tarihinde Topkapı'dan Maltepe Askeri Hastanesi'ne kadar olan tarik kaldırımların bozulması nedeniyle tamir edilmesi gündeme gelmiştir. Bu durum Harbiye Nezareti'ne bildirilmiş ve sözü edilen kaldırımlar Üçüncü Daire-i Belediye tarafından keşfedilmesinin ardından 28.965 kuruş masraf çıkarılmıştır. Onarım için gerekli bu miktarınsa inşaat ve genel tamirat ödeneğinden karşılanması kararlaştırılmıştır. Kaldırımların tamirinin askeri hastane için elzem olduğu vurgulanarak tamiratının Hendesehane Kethüdası Abdülrahman tarafından gerçekleştirilmesi istenmiştir.¹⁶⁸

Kasım 1891 tarihine gelindiğinde, Rami Kışlası'ndan Maltepe Askeri Hastanesi'ne giden tarik kaldırımların uzun zamandan beri tamir edilmemesinden dolayı kötü durumda olduğuna işaret edilmiştir. Nitekim, üzerinden hayvan ve arabayla geçilmesi adeta imkansız olan ve bu kışladaki hastaların hastaneye mecburen üzerinden gönderildiği bu kaldırımların seri bir şekilde tamir edilmesi Seraskerlik makamından bildirilmiştir. Küçükçekmece Kazası Kaymakamlığı'yla olan yazışmanın ardından bu tarik kaldırımın onarımı için gerekli meblağın Ziraat Bankası'ndaki şose bedelat-ı nakdiyesinden verilmesi öngörölmüştür.¹⁶⁹

Ağustos 1895'te, Maltepe Askeri Hastanesi'nden Topkapı'ya kadar uzanan tarik kaldırımların oldukça uzun süre tamir edilmemesi sonucu bozulmuş olması neticesinde hastaları nakil eden askeri arabaların sarsılarak hastaların oldukça zorluk çektikleri ortaya konulmuştur. Bu nedenle, Hassa Ordusu Müşiriyeti, Küçükçekmece Kazası sınırları içindeki onarım gerektiren kısmın tespiti için Üçüncü Daire-i Belediye'ye bir tezkere göndermiştir. Topkapı haricinde bulunan eşme köşesinden ileride kain mezarı kulübesi önü ve çiftliğin köşesi ile derbent kahvesi önündeki şose kaldırıma varıncaya kadar olan mahalin Üçüncü Daire-i Belediye tarafından onarılması lazım geleceği anlaşılmıştır. Kaldırımların kara taşla tamiratının 31.471 kuruş yedi paraya, beyaz taşla ise 23.691 kuruşa mal olacağı bildirilmiş, ancak Hendesehane tarafından yapılan incelemeye göre, kara taşla yapılacak onarımın 30.150 kuruş üç paraya indirilebileceği belirlenmiştir. Kaldırımın beyaz taşla bundan daha uyguna vücuda getirilebileceği, ancak bu taşın dayanıklı olmayacağı belirtilmiştir. İhale usulü ile bu işi, 150 kuruş üç para daha düşük bir bedelle, yani 30.000 kuruşa yapmayı taahhüt eden bir kaldırımı ustasının teklifi en

¹⁶⁸ BOA., *şura-yı Devlet (şD.)*, 698/34, 12 Safer 1299 (3 Ocak 1882); BOA., *İ. şD.*, 57/3231, 18 Safer 1299 (9 Ocak 1882).

¹⁶⁹ BOA., *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı (DH. MKT.)*, 1884/115, 28 Rebiyülevvel 1309 (1 Kasım 1891); BOA., *DH. MKT.*, 1893/31, 21 Rebiyülahir 1309 (24 Kasım 1891).

uygun teklif olarak görülmüştür.¹⁷⁰ Hastaların hastaneye taşınmasında kullanılan tarik kaldırımların oldukça bozuk olması nedeniyle, tamiratın bir an evvel yapılması ve mümkün olduğunca az masrafla, fakat dayanıklı şekilde gerçekleştirilmesine özen gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır.¹⁷¹

Eylül 1899'a gelindiğinde, inşası son bulan Maltepe Askeri Hastanesi tarikiyle beraber başka inşaatlarda da iyi hizmetlerinden dolayı, Tanzifat Memuru Timur Bey'in rütbesi bir derece yükseltilmiş, Mühendis-i Evvel (Başmühendis) Temin Efendi ve Mühendis Ahmed Bey Rabia rütbesiyle, Müfettiş Şükrü Efendi ise beşinci rütbeden Mecidi Nişanı ile ödüllendirilmiştir. Ayrıca, Tanzifat Ahır Memuru Hüseyin Efendi, Çavuş Kolonyalı Hüseyin ve Onbaşı Ömer Ağa'ya da birer madalya verilmiştir.¹⁷²

Şubat 1902 tarihinde, Yenibahçe Deresi üzerindeki köprüden başlayarak Topkapı'ya çıkan yoluşun sonunda bulunan Ahmed Paşa Türbesi önü ile Davudpaşa Kışlası ve Maltepe Askeri Hastanesi'ne giden caddenin, Topkapı Nizamiye Karakolu'ndan sur dışında bulunan çeşmeye kadar uzanan kısımlardaki kaldırımların, geçilemeyecek derecede harap olduğu ve bu yerlerin onarılması için civar mahallelerdeki imam ve muhtarlar tarafından arzuhal yazıldığı anlaşılmaktadır.¹⁷³

¹⁷⁰ BOA., *ŞD.*, 779/6, 4 Rebiyülevvel 1313 (25 Ağustos 1895).

¹⁷¹ BOA., *İrade Şehremaneti (İ. ŞE.)*, 8/23, 23 Rebiyülahir 1313 (13 Ekim 1895).

¹⁷² BOA., *DH. MKT.*, 2247/34, 9 Cemaziyülevvel 1317 (15 Eylül 1899).

¹⁷³ BOA., *DH. MKT.*, 2589/57, 9 Zilkade 1319 (17 Şubat 1902)

3. MALTEPE ASKERİ HASTANESİ PERSONELLERİNİN TAYİN, TALTİF VE EMEKLİLİK İŞLEMLERİ

3.1. HASTANE PERSONELLERİNİN PROFİLİ VE YILLAR İÇERİSİNDEKİ DEĞİŞİMİ

Maltepe Askeri Hastanesi, II. Abdülhamid döneminde oldukça büyük bir itibar kazanarak İstanbul'un büyük hastanesi olmuştur.¹⁷⁴ Ancak, hastane ilk hizmete açıldığı dönemde, yalnızca Başhekim (Tabib-i Evvel) Corci ile yardımcısı (Tabib-i Sani) Visconti olmak üzere iki hekim, üç eczacı, birkaç hekim muavini ve hastalara ilaç dağıtmakla görevli olan müvezzilerden oluşmaktaydı. Bu nedenle, genellikle 500-600, bazen de bu sayıdan daha fazla hasta bulunan hastanede, yalnızca iki hekimin hastalara bakamayacaklarının ortada olduğu bildirilmiştir. İki hekimin yanına bir hekim daha atanması istenmiş, fakat bütçe kısıtlamaları sebebiyle bu mümkün görülmemiştir. Bunun yerine, aylık 200 kuruş maaşla iki hekim yardımcısı görevlendirilmesi daha uygun bulunmuştur. Ayrıca, hastane personelinin maaşlarının artırılması da gündeme gelmiştir. Bu bağlamda, Başhekim Corci ve yardımcısı Visconti'nin her birinin 600 kuruş olan maaşlarının 150 kuruş arttırılarak 750 kuruşa çıkarılması istenmiştir. Baş Eczacı (İспенçiyar-ı Evvel) Mısırlı Mehmed Hadi'nin 100 kuruşluk maaşının 25 kuruş zamlı 125 kuruşa, yardımcısı (İспенçiyar-ı Sani) olan Ohannes'ın 150 kuruş maaşına 50 kuruş ilavesiyle 200 kuruşa ve bir diğer eczacı (İспенçiyar-ı Salis) Lokan'ın 75 kuruş maaşına 25 kuruş zamlı 100 kuruşa arttırılmasından söz edilmiştir. Baş Müvezzi (Müvezzi-i Evvel) İlya'nın 130 kuruş maaşının 20 kuruş ilaveyle 150 kuruşa çıkarılmasından da bahsedilmiştir. Bunlara ek olarak, Tıphane-i Amire'den dört yetenekli cerrah sınıfı öğrencisi, gece gündüz hastanede bulunmak şartıyla Hassa Cerrahbaşısı Osman Efendi'nin gözetimi altında çalışmak üzere tayin edilmiştir. Fakat, Serasker Paşa bu öğrencilerin eline tedavi edilmek üzere hasta ve yaralı verilmesini uygun bulmadığından, sözü edilen dört öğrenci, yara sarmak, merhem koymak gibi işlerle uğraşarak cerrahlığı öğrenmeleri için Maltepe Askeri Hastanesi'nde görevlendirilmişlerdir.¹⁷⁵

Eylül 1843 tarihine gelindiğinde, Maltepe Askeri Hastanesi'nde görev yapan personelin maaşlarını gösteren defterden, hekim, cerrah ve eczacı sayılarının belirgin şekilde arttığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, hastanede beş hekim ve beş hekim muavini, sekiz cerrah

¹⁷⁴ Kemal Özbay, *Türk Asker Hekimliği Tarihi*, C. 3, K. 2, s. 117.

¹⁷⁵ BOA., *HAT.*, 298/17673, 1243 (1827/1828).

ve yedi eczacı bulunmaktadır. Ayrıca bu defterden yalnızca hekim, cerrah ve eczacıların isimleri ve aldığı aylıklar hakkında değil, aynı zamanda katip, vekilharç, havancı, imam, çamaşırcı, esvapçı, aşçı ve berber gibi daha pek çok hastanede görevli gruplar hakkında bilgi edinmek mümkündür. Nitekim, aylığı 60 kuruş olan 17 onbaşı ve 50 kuruş olan 30'dan fazla neferin de kaydı bulunmaktadır. Defterde belirtilen bilgiler doğrultusunda oluşturulan Tablo 2'de personellerin isimlerine, memleketlerine ve maaşlarına yer verilmiştir.

Tablo 3.2. Maltepe Askeri Hastanesi'nin 1843 Tarihli Personel Kadrosu¹⁷⁶

Görevi	İsmi ve Memleketi	Maaşı
Maaş-ı Çakeri	-	2000
Katip	Mehmed Efendi	600
Katip	Hasan Efendi	500
Katip	Hacı Şakir Efendi	400
Katip	Ahmed Efendi	200
Vekilharç	Aziz Efendi	300
Jurnal	İsa Ağa	150
Hekim	Dikler	2250
Hekim	Ekdar (?)	2250
Hekim	Espero	1500
Hekim	Hacı Hasan Efendi	1000
Hekim	İlyas	750
Muavin	Mehmed Raşid Efendi	600
Muavin	Hasan Efendi	600
Muavin	Mecdüddin Efendi	600
Muavin	Tevfik Bey	1000
Muavin	Mehmed Efendi	1000

¹⁷⁶ BOA., *ML. MSF. d.*, 4081, 25 Şaban 1259 (20 Eylül 1843).

Tablo 3.2. (devamı) Maltepe Askeri Hastanesi'nin 1843 Tarihli Personel Kadrosu

Baş cerrah	Veliyüddin Efendi	1000
Cerrah	Osman Efendi veled-i Ali	300
Cerrah	Emin Efendi veled-i Mustafa	300
Cerrah	Osman Efendi veled-i Süleyman	300
Cerrah	İsmail Efendi veled-i İbrahim	300
Cerrah	İbrahim Efendi veled-i Mustafa	300
Cerrah	İsmail Efendi veled-i Ahmed	300
Cerrah	Yusuf Efendi veled-i Ömer	300
Baş eczacı	Ahmed Efendi	600
Eczacı	Mihal veled-i Kostanti	300
Eczacı	Hırsto veled-i Yorgi	300
Eczacı	Dimitri veled-i Yorgi	300
Eczacı	Covanni veled-i Serco	300
Eczacı	Panayoki veled-i Yorgi	300
Eczacı	Yovanni veled-i Yorgi	300
Sülükçü	Hasan veled-i Ömer	80
Sülükçü	İsmail veled-i Mehmed	80
Müvezzi	İstavri veled-i Petro	200
Müvezzi	Yanako veled-i Todori	150
Müvezzi	Hasan veled-i Ömer (Asitane)	150
Havancı	Derviş Süleyman veled-i Ali	80
Havancı	Ahmed veled-i Osman (Zaferanbolu)	60
Havancı	Espero veled-i Mıgırdıç	80
İmam	Veysi Efendi	250

Tablo 3.2. (devamı) Maltepe Askeri Hastanesi'nin 1843 Tarihli Personel Kadrosu

İmam	Hacı Musa Efendi	200
İmam	Ahmed Raşid Efendi	250
Cenazeci	Ali veled-i Mehmed	60
Cenazeci	Mustafa veled-i Lütfullah	60
Aşçı	Hüseyin veled-i İsmail (Bolu)	150
Aşçı	Mehmed veled-i Kasım (Nevşehir)	100
Aşçı	Hüseyin veled-i Salih (Bolu)	80
Aşçı	Said veled-i Mehmed (Bolu)	80
Aşçı	Ali veled-i Mahmud (Nevşehir)	80
Aşçı	Kasbar veled-i Anedis (?) (Erzurum)	80
Esvap Emini	Süleyman Ağa	250
Esvapçı	Ali veled-i Hasan (Asitane)	120
Esvapçı	Emin veled-i Abdullah (Asitane)	60
Esvapçı	Ali veled-i Mehmed (Kengırı)	60
Esvapçı	Yusuf veled-i İsmail (Kütahya)	60
Çamaşırcı	Salih veled-i Emin (Gerede)	80
Çamaşırcı	Ahmed veled-i Süleyman (Gerede)	80
Çamaşırcı	Süleyman veled-i Ali (Kastamonu)	80
Çamaşırcı	Osman veled-i Ahmed (Kastamonu)	80
Çamaşırcı	Karabet veled-i Parih (Samatya)	80
Terzi	Zekar (?) veled-i Melikof (?) (Asitane)	100
Terzi	Yani veled-i Anton	100
Terzi	Yanko veled-i Cako	60
Hamamcı	Mehmed veled-i Ömer (Asitane)	75

Tablo 3.2. (devamı) Maltepe Askeri Hastanesi'nin 1843 Tarihli Personel Kadrosu

Hamamcı	Külhancı Ali veled-i Osman	75
Berber	İzzet veled-i Mustafa (Asitane)	75
Berber	Hacı İbrahim veled-i Mehmed (Tiranoy (?))	75
Fenerci	Ali veled-i Osman	60
Fenerci	Hasan veled-i Ömer	60
Fenerci	Ömer veled-i Ali	60
Fenerci	Selim veled-i Bekir (Şumnu)	60
Meydancı	Yani veled-i Yorgi	60
Meydancı	Panayo veled-i Mazo	50
Meydancı	Kiro veled-i Vecko	50
Lağımıcı	Hasan veled-i İbrahim	60
Merametçi	Kiryako veled-i Bodos	200
Merametçi	Apostol veled-i Yorgi	200
Tulumbacı	Mustafa veled-i Mustafa (Eğri)	60
Baş hademe	Sadık Ağa	250
Baş hademe	Sani İbrahim Ağa	200
Baş hademe	Salis İnce	200
Baş hademe	Rabi İbrahim veled-i Hasan	100

Ağustos 1844 tarihli Maltepe Askeri Hastanesi personel maaşlarının kayıtlı olduğu belgeden, bir önceki yıla kıyasla görevli sayısında önemli bir değişiklik olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak, hekim ve hekim muavini sayısı dörde düşerken, cerrah sayısı 10'a yükselmiş ve eczacı sayısı da 11'e ulaşmıştır. Ayrıca, 20 onbaşı ve 39 nefer de görev yapmıştır. Buna göre, 1844 tarihinde görevli personellerin isimleri, memleketleri ve maaşları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 3.3. Maltepe Askeri Hastanesi'nin 1844 Tarihli Personel Kadrosu¹⁷⁷

Görevi	İsmi ve Memleketi	Maaşı
Maaş-1 Çakeri	-	2000
Katip	Mehmed Efendi	600
Katip	Hasan Efendi	500
Katip	Hacı Şakir Efendi	400
Katip	Ahmed Efendi	200
Vekilharç	Aziz Efendi	300
Jurnal	Ahmet Ağa	150
Hekim	Raik (?) Valed	2250
Hekim	Espero	1500
Hekim	Hacı Hasan Efendi	1000
Hekim	İlya	750
Muavin	Nuri Efendi	1125
Muavin	Hurşid Efendi	1000
Muavin	Mecdüddin Efendi	600
Muavin	Ömer Efendi	750
Baş cerrah	Veliyüddin Efendi	1000
Cerrah	Osman Efendi veled-i Ali	300
Cerrah	Osman Efendi veled-i Süleyman	300
Cerrah	İsmail Efendi veled-i İbrahim	300
Cerrah	İsmail Efendi veled-i Ahmed	300
Cerrah	Yusuf Efendi veled-i Ömer	300
Cerrah	Arif Efendi veled-i Hasan	300

¹⁷⁷ BOA., C. SH., 11/507, 25 Recep 1260 (10 Ağustos 1844).

Tablo 3.3. (devamı) Maltepe Askeri Hastanesi'nin 1844 Tarihli Personel Kadrosu

Cerrah	Hasan Ağa veled-i Ömer	300
Cerrah	Memiş Efendi veled-i Hüseyin	300
Cerrah	Halil Efendi veled-i Ali	300
Baş eczacı	Ahmed Efendi	600
Eczacı	Mihail veled-i Kostanti	300
Eczacı	Hiristo veled-i Yorgi	300
Eczacı	Dimitri veled-i Yorgi	300
Eczacı	Covani veled-i Serco	300
Eczacı	Panayot veled-i Yorgi	300
Eczacı	Edvar veled-i Karanet (?)	300
Eczacı	Dimitri veled-i Todori	300
Eczacı	Kosti veled-i Andireya	300
Eczacı	Yanko veled-i Todori	300
Eczacı	Diğer Dimitri veled-i Yorgi	300
Müvezzi	İstavri veled-i Petro	200
Müvezzi	Yanko veled-i Hiristo	200
Müvezzi	Derviş Süleyman veled-i Ali	150
Müvezzi	Asvader veled-i Mıgırdıç	150
Havancı	Hasan veled-i İsmail (Asitane)	80
Havancı	İbrahim veled-i Mehmed (Edirnekapı)	80
Havancı	Abdullah veled-i Ömer (Şehreminili)	80
İmam	Veysi Efendi	250
İmam	Hacı Musa Efendi	200
İmam	Ahmed Raşid Efendi	250

Tablo 3.3. (devamı) Maltepe Askeri Hastanesi'nin 1844 Tarihli Personel Kadrosu

Cenazeci	Ali veled-i Mehmed	60
Cenazeci	Mustafa veled-i Lütfullah	60
Cenazeci	Salih veled-i Mustafa (Asitane)	60
Kilerci	Hafız Efendi	100
Baş aşçı	Hacı Memiş veled-i Ahmed (Nevşehir)	150
Aşçı	Mehmed veled-i Kasım (Nevşehir)	80
Aşçı	Hasan veled-i Salih (Bolu)	80
Aşçı	Said veled-i Mehmed (Bolu)	80
Aşçı	Ali veled-i Mahmud (Nevşehir)	80
Esvap Emini	Süleyman Ağa	250
Esvapçı	Ali veled-i Hasan (Asitane)	120
Esvapçı	Ali veled-i Mehmed (Kengiri)	60
Esvapçı	Emin veled-i Abdullah (Asitane)	60
Esvapçı	Yusuf veled-i Halil (Kütahya)	60
Çamaşırcı	Salih veled-i Emin (Gerede)	80
Çamaşırcı	Osman veled-i Ahmed (Kastamonu)	80
Çamaşırcı	Karabet veled-i Parih (Samatya)	80
Çamaşırcı	Nikoli veled-i Arsir (?) (Erzurum)	80
Çamaşırcı	Zinbar veled-i Surzan (?) (Erzurum)	80
Terzi	Zekar (?) veled-i Melkon (Asitane)	100
Terzi	Yanni veled-i Andon	100
Terzi	Hüseyin veled-i Mustafa	60
Terzi	Nikoli veled-i Cako	60
Terzi	Hırsto veled-i Abraham (Edirnekapı)	60

Tablo 3.3. (devamı) Maltepe Askeri Hastanesi'nin 1844 Tarihli Personel Kadrosu

Hamamcı	Mehmed veled-i Abdullah (Asitane)	75
Hamamcı	Külhancı Ali veled-i Hüseyin	75
Berber	İzzet veled-i Mustafa (Asitane)	75
Berber	Hacı İbrahim veled-i Mehmed (Tiranoy)	75
Berber	Hacı İsmail veled-i Süleyman (Topkapı)	75
Fenerci	Hasan veled-i Ömer	60
Fenerci	Ömer veled-i Ali	60
Fenerci	Mustafa veled-i Osman (Kengiri)	60
Fenerci	Hacı Mehmed veled-i Mustafa	?
Meydancı	Yanko veled-i Yorgi	60
Meydancı	Panco veled-i Matla	50
Meydancı	Artin veled-i Sirob (Topkapı)	50
Meydancı	Seyid Mehmed veled-i Ömer (Kengiri)	50
Meydancı	Mustafa veled-i Osman (Sivas)	50
Lağımıcı	Hasan veled-i İbrahim	60
Tulumbacı	Osman veled-i Süleyman (Zağferanbolu)	60
Tulumbacı	Ali veled-i Hüseyin (Gerede)	60
Merametçi	Kiryako veled-i Bodos	200
Merametçi	Apostol veled-i Yorgi	200
Hademe-i Tabib	Raik Valed'in Uşağı Mihail veled-i Yanni	120
Baş hademe	Sadık Ağa	350
Baş hademe	Sani İbrahim Ağa	200
Baş hademe	Salis İnce	200
Baş hademe	Rabi İbrahim veled Hasan	100

Tablo 3.3. (devamı) Maltepe Askeri Hastanesi'nin 1844 Tarihli Personel Kadrosu

Hastane Yüzbaşı	Hasan Ağa	180
-----------------	-----------	-----

Doktor Makridi Paşa'nın 1888'deki Maltepe Askeri Hastanesi hakkındaki yazısında aktardığı üzere, bu tarihte hastane personelleri arasında, kaymakam rütbesinde bir başhekim ve yine aynı rütbeden bir başhekim yardımcısının yanı sıra altı hekim daha bulunmaktadır. Binbaşı rütbesinde bir baş eczacıya ek olarak beş eczacı, beş cerrah ve bir o kadar da tımarcı mevcuttur.¹⁷⁸

1895 senesine gelindiğinde, Maltepe askeri Hastanesi'nin hekim, cerrah ve eczacı kadrosu oldukça genişlemiştir. Bu çerçevede, her ikisi de miralay rütbesinde olan iki başhekime ek olarak, 11 başhekim yardımcısı ve 11 hekim görev yapmaktadır. Ayrıca, hastanenin kadrosunda 13 eczacı ve 13 cerrah yer almaktadır. Tablo 4'te, 1895'te hastanede görevli hekim, eczacı ve cerrahların isimleri ve rütbeleri yer almaktadır.

Tablo 3.4. Maltepe Askeri Hastanesi'nde 1895 Tarihinde Bulunan Hekim, Eczacı ve Cerrahların İsim ve Rütbeleri¹⁷⁹

Görevi	İsmi	Rütbesi
Başhekim	Mehmed Aziz Bey	Miralay
Başhekim	Mehmed Sadık Bey	Miralay
Başhekim Yardımcısı	Kosti Bey	Kaymakam
Başhekim Yardımcısı	Mehmed Kadri Efendi	Binbaşı
Başhekim Yardımcısı	Ahmed Efendi	Kolyemin
Başhekim Yardımcısı	Ahmed Neşet Efendi	Kolyesar
Başhekim Yardımcısı	Ahmed Efendi	Kolyesar
Başhekim Yardımcısı	Ofes Efendi	Kolyesar
Başhekim Yardımcısı	Mehmed Resul Efendi	Kolyemin
Başhekim Yardımcısı	Yanko Efendi	Kolyesar
Başhekim Yardımcısı	Rıza Efendi	Kolyesar

¹⁷⁸ Macridy Pacha, a.g.m., s.5.

¹⁷⁹ Salname-i Askeri, Sene-i Maliye 1311, s. 929-931.

Tablo 3.4. (devamı) Maltepe Askeri Hastanesi'nde 1895 Tarihinde Bulunan Hekim, Eczacı ve Cerrahların İsim ve Rütbeleri

Başhekim Yardımcısı	Simon Efendi	Kolyemin
Başhekim Yardımcısı	Fuad Efendi	Kolyesar
Operatör	Ferid Efendi	Kolyesar
Hekim	Kazım Efendi	Kolyesar
Hekim	Mehmed Efendi	Kolyesar
Hekim	Ziya Refik Efendi	Kolyesar
Hekim	Hilmi Efendi	Kolyesar
Hekim	İsmail Hakkı Efendi	Kolyesar
Hekim	Nuri Mehmed Efendi	Kolyesar
Hekim	Cemil Mustafa Efendi	Yüzbaşı
Hekim	Ali Hüsna Efendi	Yüzbaşı
Hekim	Arif Efendi	Yüzbaşı
Hekim	Refet Efendi	Yüzbaşı
Hekim	Kolberk Efendi	Mülkiye
Eczacı	Ali Efendi	Yüzbaşı
Eczacı	Behcet Efendi	Yüzbaşı
Eczacı	Espero Efendi	Mülkiye
Eczacı	İsmail Efendi	-
Eczacı	Mehmed Efendi	-
Eczacı	Mehmed Efendi	-
Eczacı	Hasan Mehmed Efendi	-
Eczacı	Mehmed Ali Efendi	-
Eczacı	Abdülhadi Efendi	-
Eczacı	İbrahim Ahmed Efendi	-

Tablo 3.4. (devamı) Maltepe Askeri Hastanesi’nde 1895 Tarihinde Bulunan Hekim, Eczacı ve Cerrahların İsim ve Rütbeleri

Eczacı	Bekir İsmail Efendi	-
Eczacı	Mustafa Efendi	-
Eczacı	İsmail Hasan Efendi	-
Baş cerrah	Ali Efendi	-
Cerrah	Ahmed Efendi	-
Cerrah	İsmail Hakkı Efendi	-
Cerrah	Hüseyin Asaf Efendi	-
Cerrah	Mehmed Cemil Efendi	-
Cerrah	Avram Efendi	-
Cerrah	Ali Efendi	-
Cerrah	Martin Ananik Efendi	-
Cerrah	Muharrem Efendi	-
Cerrah	Mazhar Nuri Efendi	-
Cerrah	Cemal Mehmed Efendi	-
Cerrah	Şerif Efendi	-
Cerrah	Abdi Mehmed Efendi	-
Hastane Müdürü	Hasan Tahsin Efendi	Binbaşı
Esvap Emini	Mustafa Efendi	Yüzbaşı
Evrak Memuru	İzzet Efendi	Mülazım-ı Sani
-	Hüseyin Vassaf Efendi	Mülazım-ı Sani

1908 tarihinde hekim sayısında artış görülmüş, mirliya rütbesinde bir başhekim ve kaymakam rütbesinde bir başhekim yardımcısına ek olarak 23 hekim daha görev yapmıştır. Buna karşılık, eczacı ve cerrah sayılarında azalma olmuş, hastanede 10 eczacı ve 4 cerrah bulunmuştur. Aşağıdaki tabloda, 1908’de Maltepe Askeri Hastanesi’nde görevli hekim, eczacı ve cerrahların isim ve rütbelerine yer verilmiştir.

Tablo 3.5. Maltepe Askeri Hastanesi'nde 1908 Tarihinde Bulunan Hekim, Eczacı ve Cerrahların İsim ve Rütbeleri¹⁸⁰

Görevi	İsmi	Rütbesi
Başhekim	Mustafa Kadri Paşa	Mirliva
Başhekim Yardımcısı	Nadir Bey	Kaymakam
Müdür Muavini	Mehmed Bey	Bahriye Kaymakamı
Müdür	Cemil Efendi	Binbaşı
Hekim	Mehmed Celal Bey	Miralay
Hekim	Ali Rıza Efendi	Binbaşı
Hekim	Yahi (?) Efendi	Sol Kolağası
Hekim	Mehmed Efendi	Sol Kolağası
Hekim	Ali Rafet Efendi	Yüzbaşı
Hekim	Mehmed Naim Efendi	Yüzbaşı
Hekim	Mehmed Saim Efendi	Yüzbaşı
Hekim	Ali Bahri Efendi	Yüzbaşı
Hekim	Hüseyin Hüsnü Bey	Kaymakam
Hekim	Mustafa Efendi	Sağ Kolağası
Hekim	Hristaki Efendi	Sol Kolağası
Hekim	Mehmed Bahri Efendi	Sol Kolağası
Hekim	Bahai Efendi	Yüzbaşı
Hekim	Mehmed Vasfi Efendi	Yüzbaşı
Hekim	Yusuf Ziya Efendi	Yüzbaşı
Hekim	Kolatirek Efendi	-
Hekim	Cemal Efendi	Binbaşı
Hekim	Kirkor Efendi	Sağ Kolağası

¹⁸⁰ Salname-i Askeri, 1326, s. 925-926.

Tablo 3.5. (devamı) Maltepe Askeri Hastanesi’nde 1908 Tarihinde Bulunan Hekim, Eczacı ve Cerrahların İsim ve Rütbeleri

Hekim	Mehmed Fuad Efendi	Sol Kolağası
Hekim	İhsan Efendi	Sol Kolağası
Hekim	İzzet Efendi	Yüzbaşı
Hekim	Ahmed Efendi	Yüzbaşı
Hekim	Mehmed Ali Efendi	Yüzbaşı
Eczacı	Mehmed Rıfat Efendi	Sol Kolağası
Eczacı	Nureddin Efendi	Mülazım-1 Evvel
Eczacı	Tenaş Efendi	-
Eczacı	İsmail Efendi	Mülazım-1 Evvel
Eczacı	Jozef Efendi	-
Eczacı	İbrahim Efendi	-
Eczacı	Mehmed İhsan Efendi	Mülazım-1 Evvel
Eczacı	Aladiyos Efendi	-
Eczacı	İbrahim Efendi	-
Eczacı	Simon Efendi	-
Cerrah	Şerif Efendi	-
Cerrah	Ahmed Şevki Efendi	-
Cerrah	Ali Efendi	-
Cerrah	Cemal Efendi	-

Maltepe Askeri Hastanesi’ne, Hekimbaşı Mustafa Behçet tarafından orduya hekim yetiştirmek amacıyla oluşturulan Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’den pek çok hekim tayin edilerek hastanenin hekim ihtiyacı karşılanmıştır. Bu çerçevede, Şubat 1845 tarihinde hastanede bulunan hasta sayısının artması üzerine hekim sayısının da artması gerekmiş ve bu durum üzerine sözü edilen tıp mektebinden mezun Mecdüddin ve Mehmed

efendilerin her birine 600 kuruş maaş verilerek yardımcı hekim olarak tayin edilmişlerdir.¹⁸¹

26 Nisan 1847'de, Maltepe Askeri Hastanesi'yle birlikte Bab-ı Vala-yı Seraskeri'ye birer hekimin memuriyeti gerekli olduğundan, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de bulunan tıp öğrencilerinin hekimlik ünvanını elde ederek mezun olmalarının ardından bir müddet hastanelerde çalıştırılması kanunu doğrultusunda, aynı yıl içerisinde doktorluk rütbesine nail olan Salih Efendi'nin Maltepe Askeri Hastanesi'nde, İsmail Efendi'ninse Bab-ı Seraskeri'de istihdamları uygun görülmüştür. Her ikisine de kolağalık rütbesine mahsus maaş ve tayinatın verilmesi istenmiştir.¹⁸²

Kasım 1847 tarihine gelindiğinde de Maltepe Askeri Hastanesi'nde bir hekimin memuriyeti lazım geldiğinden, hastaneye Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'den aynı yıl içerisinde mezun olmuş olan Cafer Efendi'nin kendilerine kolağalık rütbesi verilerek aylık 750 kuruş maaş ve tayinatla atanması hekimbaşı tarafından bildirilmiştir.¹⁸³ Ekim 1848 senesinde, adı geçen tıp mektebinden mezun Ahmed ve Raşid Efendilerden, Ahmed Efendi'nin Maltepe Askeri Hastanesi'nde, Raşid Efendi'ninse Bab-ı Vala-yı Seraskeri'de kolağalık rütbeleriyle ve aylık 750 kuruş maaş ve tayinatla görevlendirilmeleri yine hekimbaşının takdiriyle gerçekleşmiştir.¹⁸⁴ İlerleyen yıllarda da Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'den mezun hekimler kolağalık rütbeleriyle hastanede görevlendirilmeye devam etmiştir. Bu bağlamda, Şubat 1849'da Said Efendi, 750 kuruş maaş ve kolağalık rütbesiyle Maltepe Askeri Hastanesi'ne tayin edilmiştir.¹⁸⁵

Aralık 1859 tarihindeyse, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane doktorlarından Binbaşı Şemseddin Efendi 1.500 kuruş maaş ile Maltepe Askeri Hastanesi'nde görevlendirilmiştir.¹⁸⁶ Eylül 1864'te hastane hekimlerinden Kolağası Mösyö Avram Karstor'un başka bir yere memuriyeti dolayısıyla sözü edilen tıp mektebinden mezun Anakli Dimitri'nin, sağ kolağası olarak 800 kuruş maaş ve tayinatla Mösyö Avram'ın yerine getirilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁸⁷

Maltepe Askeri Hastanesi'nin hekim ve yönetim personeli ihtiyacı, farklı mahallerden nakil olunan veya görevlendirilen kişilerce de karşılanmıştır. Bu doğrultuda, Nisan

¹⁸¹ BOA., C. SH., 29/1450, 24 Muharrem 1261 (2 Şubat 1845).

¹⁸² BOA., İ. DH., 145/7496, 10 Cemaziyülevvel 1263 (26 Nisan 1847).

¹⁸³ BOA., İ. DH., 159/8276, 23 Zilkade 1263 (2 Kasım 1847).

¹⁸⁴ BOA., İ. DH., 180/9868, 8 Zilkade 1264 (6 Ekim 1848).

¹⁸⁵ BOA., İ. DH., 188/10523, 26 Rebiyülevvel 1265 (19 Şubat 1849).

¹⁸⁶ BOA., İ. DH., 449/29666, 26 Cemaziyülevvel 1276 (21 Aralık 1859).

¹⁸⁷ BOA., İ. DH., 529/36599, 27 Rebiyülahir 1281 (29 Eylül 1864).

1842’de Maltepe Askeri Hastanesi’nde mevcut hastaların çokluğu neticesinde, hastanede memur olan hekimlerin sayısı yeterli gelmemiştir. Bunun üzerine, Sardinya tebaasından olan Kapolyani adlı hekimin tıp ilminde maharetli bulunması da göz önünde bulundurularak, Maltepe Askeri Hastanesi’nde görevlendirilmesi hekimbaşı tarafından gerçekleştirilmiştir. Yine bu hastanede görevli olan başka bir hekimin 2.000 kuruş aylık aldığına dikkat çekilerek görevine başlayacak Kapolyani’ye de 2.000 kuruş maaş ve tayinatın verilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁸⁸

Ekim 1842’de hekimbaşı tarafından verilen önergede, Maltepe Askeri Hastanesi’nde etıbbı reisi olarak mevcut hekimleri konsulto etmek ve ağır hastaları tedavi etmek üzere yetenekli bir hekimin tayini gerekli görülmüştür. Ustalıgı ve ehliyeti nedeniyle bu iş için hekimler arasından Popoviç’te karar kılınmış ve kendisine aylık 2.000 kuruş maaşa ek olarak beygiri için verilen saman gibi tayinatla göreve getirilmesi uygun görülmüştür.¹⁸⁹ Nisan 1849’daysa Dersaadet Ordu-yı Hümayunu Piyade Dördüncü Alayı Miralayı Ahmed Bey, Maltepe Askeri Hastanesi Müdüriyeti’ne memur tayin kılınmıştır.¹⁹⁰

Nisan 1858’de Bab-ı Zabtiye’de hizmet veren hekimlerden olup Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’den mezun Kaymakam Paskal Bey, rütbe-i haliye verilmesine mahsus maaş ve tayinatla beraber Maltepe Askeri Hastanesi’ne görevlendirilmiş ve henüz yerine başka biri tayin edilmemesi sebebiyle sorunlar meydana geldiğinden bahsedilmiştir. Bu nedenle, Paskal Bey’den boşalan memuriyete Avrupa’da tıp eğitimi görmüş olan Yanaki’nin 2.000 kuruş maaşla getirilmesi uygun görülmüştür.¹⁹¹

Nisan 1903 tarihinde Maltepe Askeri Hastanesi’ne gerçekleştirilen bir tayindeyse, görevlendirilecek memurun tedavisi de göz önünde bulundurulmuştur. Nitekim, Cemal Efendi, Üçüncü Ordu-yı Hümayun’a mensup Karacasu Redif Taburu Binbaşısı olup göz hastalığından dolayı hem tedavi almak hem de Haydarpaşa Hastanesi Müdüriyeti’nde çalışmak üzere sözü edilen hastaneye geçici olarak tayin edilmiştir. Ancak, bu müdüriyete Mirliva Tevfik Paşa’nın getirilmesi nedeniyle Cemal Efendi açıkta kalmıştır. Bu nedenle, Maltepe Askeri Hastanesi Müdüriyeti de boş bulunduğundan, Cemal Efendi’nin hem müşahade ve tedavide bulunmak hem de müdüriyet vazifesini ifa etmek üzere bahsedilen hastanenin müdüriyetine tayin edilmesi hususunda müsaade istenmiştir.¹⁹²

¹⁸⁸ BOA., *İ. DH.*, 56/2753, 28 Safer 1258 (10 Nisan 1842).

¹⁸⁹ BOA., *İ. DH.*, 67/3318, 28 Şaban 1258 (4 Ekim 1842).

¹⁹⁰ BOA., *C. AS.*, 872/37405, 29 Cemaziyülevvel 1265 (22 Nisan 1849).

¹⁹¹ BOA., *İ. DH.*, 400/26460 24 Şaban 1274 (9 Nisan 1858).

¹⁹² BOA., *Y. MTV.*, 243/5, 1 Safer 1321 (29 Nisan 1903).

Maltepe Askeri Hastanesi'ne çeşitli nedenler dolayısıyla tayin edilen personellerin yanı sıra, bu hastanede çalışmalarının ardından başka kurumlarda görevlendirilen çalışanlar da bulunmaktadır. Bu bağlamda, Trablusgarp'ta bulunan tımarlı süvari Asakir-i Mansure'nin cerrahlık hizmetinde bulunan Mehmed Efendi, hastalığı nedeniyle Trablusgarp Valisi Hasan Paşa'nın izniyle Dersaadet'e gelmiş olduğundan yerine başka birinin getirilmesi lazım gelmiştir. Maltepe Askeri Hastanesi memurlarından Hüseyin Efendi'nin cerrahlıkta maharetli olduğu bildirilerek, Mehmed Efendi'nin yerine 400 kuruş maaş ve yol masraflarını karşılayacak bir miktar meblağ ile görevlendirilmesi uygun görülmüştür.¹⁹³

1839/1840 tarihinde, Maltepe Askeri Hastanesi'nde müdür olarak görev yapan Kaymakam Naili Bey, karantinahaneye görevlendirilmiştir. Naili Bey'in bu görev değişimi sonrası hastanede boşta kalan müdüriyet makamı için yeni birinin görevlendirilmesi lazım gelmiş ve tayin olacak kişinin ehliyet ve kabiliyetinin kabul görmüş olması gerektiği belirtilmiştir. Bu atama için seçim ve araştırma görevi Dar-ı Şura-yı Askeri'ye havale edilmiş ve hastane müdürlüğüne Beykozlu İsmail Bey'in miralaylığa terfi ettirilerek getirilmesi, Serasker Paşa'nın onayıyla uygun bulunmuştur.¹⁹⁴

Şubat 1849'da, Hicaz bölgesindeki Asakir-i Nizamiye-i Şahane'den, Cidde Kalesi muhafızlığında görevli topçu askerlerine hizmet vermek üzere, Maltepe Askeri Hastanesi'nde görev yapan Binbaşı Salih Rıfkı Efendi hekim, Abdi Efendi ise eczacı olarak tayin edilmiş ve yol masrafı olarak kendilerine 6.500 kuruş ödenmiştir. Ancak, Salih Rıfkı ve Abdi Efendilerin Cidde'ye gidememesi üzerine Salih Rıfkı Efendi'nin yerine aylık 1.125 kuruş ve tayinatla Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'den mezun Ali Efendi hekim olarak tayin edilmiştir. Abdi Efendi'nin yerineyse yine aynı tıp mektebinden diğer bir Ali Efendi, kolağalık rütbesine mahsus 750 kuruş maaş ve tayinatla eczacı olarak görevlendirilmiştir.¹⁹⁵

Haziran 1851'de, Maltepe Askeri Hastanesi'nde görevli Hekim Hüseyin Efendi, kolağalık rütbesiyle Hicaz ve Irak Ordu-yı Hümayunu Merkez Hastanesi'ne baş eczacı olarak atanmıştır. Hüseyin Efendi'den boşalan mevkiyeyse, bir sene öncesinde 500 kuruş maaş ve tayinatla Maltepe Askeri Hastanesi'nde hekim olarak görevlendirilen Kalika'nın memuriyeti uygun görülmüştür.¹⁹⁶ Ocak 1852'de, Dersaadet Ordu-yı Hümayunu Birinci Topçu Alayı'nın cerrahlığını yapan Mehmed Ali Ağa'nın vefatı üzerine, yerine Maltepe

¹⁹³ BOA., *HAT*, 322/18900, 1250 (1834/1835).

¹⁹⁴ BOA., *HAT*, 1632/24, 1255 (1839/1840).

¹⁹⁵ BOA., *İ. DH.*, 188/10523, 26 Rebiyülevvel 1265 (19 Şubat 1849).

¹⁹⁶ BOA., *Amedi Kalemi Evrakı (A. AMD.)*, 30/93, 24 Şaban 1267 (24 Haziran 1851).

Askeri Hastanesi'nde cerrahlık hizmetinde bulunan Tophaneli İbrahim Efendi getirilmiştir.¹⁹⁷ Ekim 1916 tarihine gelindiğindeyse, Darülfünun Hayvanat Müderrisi Muavini olarak görev yapan Doktor Çaring'in, Ziraat Nezareti tarafından Avrupa'ya gönderilmesi neticesinde açıkta kalan bu memuriyetine, hastanede görev yapan Muavin Bakteriyolog Simoyil Simon Efendi tayin edilmiştir.¹⁹⁸

Hastanedeki sağlık personelinden farklı kurumlara fahri hekim veya cerrah görevlendirmeleri de gerçekleşmiştir. Bu bağlamda, Kasım 1900'de, Maltepe Askeri Hastanesi hekimlerinden Yüzbaşı Abdullah Efendi, yol masrafları karşılanarak Hamidiye Etfal Hastanesi fahri hekimliğine getirilmiştir.¹⁹⁹ Nisan 1905'te Hekim Yüzbaşı Fuad Bey'in Darülaceze fahri hekimliğine kaydı gerçekleşirken, Nisan 1905'e gelindiğinde Cerrah Yüzbaşı Atnas Efendi, Darülaceze'nin boşta olduğunu duyduğu cerrahlık görevine tayinini istemiştir.²⁰⁰

Maltepe Askeri Hastanesi personelinin farklı görevlere tayin edilmeden önce rütbelerinin terfi ettirildiği de görülmektedir. Bu çerçevede, Mayıs 1866'da, Mekke-i Mükerreme Eمارeti maiyetinde bulunan Hekim Miralay Mustafa Bey'in yerine, sözü edilen hastanede hekim olarak görev yapan Kaymakam Emin Bey'in miralaylık rütbesine terfi ettirilerek getirilmesinde karar kılınmıştır.²⁰¹ Mart 1881'de Yenişehir Seyyar Hastanesi'nde istihdam olunmak üzere Haydarpaşa Hastanesi hekimlerinden Sağ Kolağası Seyyid Ali'yle birlikte Maltepe Askeri Hastanesi hekimlerinden Kolağası Cemil Efendi de binbaşılığa terfi ettirilmiştir.²⁰² İlerleyen yıllarda da Maltepe Askeri Hastanesi personelleri terfi ettirilerek farklı mahallerdeki pozisyonlara getirilmeye devam etmiştir. Bu bağlamda, Mart 1909'da, hastane hekimlerinden Osman Nuri Efendi rütbesinin bir derece terfiyle Altıncı Ordu Hastanesi'ne operatör tayin edilmiştir.²⁰³ Temmuz 1909'da, hastane eczacılarından Mülazım-ı Evvel İsmail Efendi, terfisi için gerekli müddetin tamamlanmasının ardından, rütbesi yüzbaşılığa yükseltilerek Trablusgarp Fırka-yı Askeriyesi'ne mensup 59. Alayın Üçüncü Taburu'nun açıktaki eczacılığına memur

¹⁹⁷ BOA., *Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı (HR. MKT.)*, 42/56, 5 Rebiyülahir 1268 (28 Ocak 1852).

¹⁹⁸ BOA., *Maarif Vekaleti Mektubi Kalemi Evrakı (MF. MKT.)*, 1220/10, 23 Zilhicce 1334 (21 Ekim 1916).

¹⁹⁹ BOA., *Maliye Nezareti Emlak-ı Emiriyye Müdüriyeti (ML. EEM.)*, 353/35, 19 Recep 1318 (12 Kasım 1900).

²⁰⁰ BOA. *DH. MKT.*, 681/23, 7 Muharrem 1321 (5 Nisan 1903); BOA., *DH. MKT.*, 948/49, 15 Safer 1323 (21 Nisan 1905).

²⁰¹ BOA., *A. MKT. MHM.*, 354/98, 20 Zilhicce 1282 (6 Mayıs 1866).

²⁰² BOA., *Mabeyn İrade Evrakı (MB. İ.)*, 74/18, 28 Rebiyülahir 1298 (30 Mart 1881).

²⁰³ BOA., *BEO.*, 3519/263897, 1 Rebiyülevvel 1327 (23 Mart 1909).

buyurulmuştur.²⁰⁴ Nisan 1910'da, Maltepe Askeri Hastanesi hekimlerinden Sağ Kolağası Edhem Efendi rütbesi binbaşılığa terfi ettirilerek Taif Hastanesi'nin açıkta bulunan hekimliğine getirilmiştir.²⁰⁵ Aynı tarihte, sözü edilen hastane hekimlerinden Kolağası İbrahim Besim Efendi rütbesi binbaşılığa yükseltilerek Yedinci Ordu 51. Alayı'nın Birinci Taburu'nda memuriyeti söz konusu olmuştur.²⁰⁶ Diğer bir Sağ Kolağası Hüseyin Naci Efendi ise Altıncı Ordu-yı Hümayun'a terfi ederek gitmek için talepte bulunmuş ve terfi etmek için gerekli olan müddeti tamamlamış olduğu anlaşılarak Altıncı Ordu-yı Hümayun'a mensup 42. Alay'ın İkinci Taburu'nun açıkta olan hekimliğine atanmıştır.²⁰⁷ Mayıs 1910'daysa, Hekim Sağ Kolağası Mehmed Halid Efendi rütbesi binbaşılığa terfi ettirilerek Hicaz Fırkası'na mensup Topçu Taburu'nda hekim olarak görevlendirilmiştir.²⁰⁸

Hekimler, farklı kurumlara rütbe terfi ettirilerek tayin edilebildikleri gibi, Maltepe Askeri Hastanesi bünyesinde de terfi etme imkanı bulmuşlardır. Bu bağlamda, Aralık 1886'da, Maltepe Askeri Hastanesi başhekimlik kısmının ikinci sınıfındaki hekimlerinden olan Binbaşı Kasti Efendi, hastanenin açıkta bulunan başhekim yardımcılığına tayin olunmak üzere rütbesi kaymakamlığa terfi ettirilmiştir.²⁰⁹ Ekim 1900 tarihine gelindiğindeyse, hastanenin başhekimliği vekaletinde hekim bulunan Kaymakam Mustafa Bey terfi ettirilerek hastanenin başhekimliğine getirilmiştir.²¹⁰

Maltepe Askeri Hastanesi'nde terfi alan diğer bazı personellere gelindiğindeyse Eczacı İbrahim Efendi, Baş Cerrah Şerif ve Eczacı Simon Efendiler rütbe-i rabia, Hekim Mehmed Naim Efendi sol kolağası, Hekim İsmail Arif, Hekim Yanko Efendi ve Eczacı Vekili Eşref Efendi binbaşı, hekimlik görevinde bulunan Mikail, Abdurrahim ve Abdullah Efendiler ve Eczacı Jozef Efendi rütbe-i salise, Müdür Satı Efendi, Başhekim Nuri Efendi, Hekim Hüsameddin Efendi, Başhekim Said ve hekimler Salih Refiki ve Ziya Refik kaymakamlık, İslam Bey, Başhekim Aziz Bey ve Başhekim ve Müdür Osman Bey ise miralaylık rütbesine terfi etmişlerdir.²¹¹

²⁰⁴ BOA., *BEO.*, 3588/269042, 12 Cemaziyülahir 1327 (1 Temmuz 1909).

²⁰⁵ BOA., *BEO.*, 3728/279580, 25 Rebiyülevvel 1328 (6 Nisan 1910).

²⁰⁶ BOA., *BEO.*, 3734/280007, 5 Rebiyülahir 1328 (16 Nisan 1910).

²⁰⁷ BOA., *İrade Harbiye (İ. HB.)*, 22/43, 25 Rebiyülevvel 1328 (6 Nisan 1910); BOA., *BEO.*, 3731/279792, 30 Rebiyülevvel 1328 (11 Nisan 1910).

²⁰⁸ BOA., *BEO.*, 3747/281011, 1 Cemaziyülevvel 1328 (11 Mayıs 1910).

²⁰⁹ BOA., *İ. DH.*, 1012/79878, 19 Rebiyülevvel 1304 (16 Aralık 1886).

²¹⁰ BOA., *İrade Askeri (İ. AS.)*, 34/27, 22 Cemaziyülahir 1318 (17 Ekim 1900).

²¹¹ BOA., *İ. TAL.*, 280/62, 2 Rebiyülahir 1320 (9 Temmuz 1902); BOA., *İ. TAL.*, 391/49, 26 Safer 1324 (21 Nisan 1906); BOA., *Y. MTV.*, 304/186, 26 Zilkade 1325 (31 Aralık 1907); BOA., *İ. DH.*, 764/62296, 24 Rebiyülevvel 1295 (28 Mart 1878); BOA., *İ. TAL.*, 303/58, 8 Rebiyülevvel 1321 (4 Haziran 1903); BOA.,

3.2. MALTEPE ASKERİ HASTANESİ PERSONELLERİNİN ÖDÜL, CEZA VE EMEKLİLİK İŞLEMLERİ

Maltepe Askeri Hastanesi'nde görev yapan personeller, başarılı çalışmaları karşılığında yalnızca rütbe terfiyle değil, aynı zamanda nişan ve madalyalarla da ödüllendirilmiştir. Osmanlı Devleti'nde askeri ve mülki erkana üstün hizmetleri neticesinde çeşitli dereceleri olan bir tür madalya verilmesi, Batı etkisiyle, II. Mahmud döneminde başlamıştır.²¹² Bu dönemde yaygınlaşmaya başlayan nişanlar, farklı isimler ve formlarla ilerleyen yıllarda tahta çıkan padişahlar tarafından çıkarılarak dağıtılmış ve haklarında nizamnameler hazırlanarak belirli kurallara tabi tutulmuşlardır.²¹³ İftihar, Mecidi, Osmani, Şefkat, İmtiyaz, hanedan-ı Al-i Osman, Maarif ve Ziraat çıkarılan nişanlar arasındadır.²¹⁴ Osmanlı Devleti'nde nişanlardan önce kullanılmaya başlanan madalyalar ise İmtiyaz, Ziraat ve Sınaat, Maarif, Hicaz demiryolu, Liyakat, İftihar, Darülfünun, Karadağ gibi çeşitli isimlerle anılmaktadır.²¹⁵

Maltepe Askeri Hastanesi'nde hizmetli personellerin başlıca ödüllendirildiği nişanlardan biri Mecidi nişanı olmuştur. 1852 tarihinde, Sultan Abdülmecid'in ismine izafeten oluşturulan Mecidi nişanının birden beşe kadar dereceleri ve murassası bulunmaktadır.²¹⁶ Bu dönemde birinci rütbesinden 50, ikinci rütbesinden 150, üçüncü rütbesinden 800, dördüncü rütbesinden 3.000 ve beşinci rütbesinden 6.000 adet olmak üzere toplam 10.000 adet basılan Mecidi nişanı, kaydıhayat olmak üzere verildiğinden sahibinin vefatı durumunda hazineye iadesi gerekmektedir.²¹⁷ Mecidi nişanı geleneği, Sultan Abdülmecid sonrasında tahta çıkan padişahlar tarafından da devam ettirilmiştir.²¹⁸

Maltepe Askeri Hastanesi'nde, Başhekim Miralay Aziz Bey üçüncü dereceden; Başhekim Kaymakam Aziz Bey, Hekim Binbaşı Ziya Refik ve Başhekim Yardımcısı Kaymakam Nadir Bey dördüncü dereceden; Hekim Kaymakam Anastas Bey, Baş Cerrah Ali Efendi,

İ. DH., 594/41330, 10 Rebiyülevvel 1286 (20 Haziran 1869); *BOA.*, *DH. MKT.*, 1359/97 11 Zilkade 1303 (11 Ağustos 1886); *BOA.*, *DH. MKT.*, 1438/8, 19 Zilkade 1304 (9 Ağustos 1887); *BOA.*, *İ. TAL.*, 301/27, 13 Muharrem 1321 (11 Nisan 1903); *BOA.*, *HAT.*, 310/18296, 1251 (1835/1836); *BOA.*, *İ. DH.*, 154/7980, 29 Ramazan 1263 (10 Eylül 1847); *BOA.*, *İ. DH.*, 887/70635, 5 Şaban 1300 (11 Haziran 1883); *BOA.*, *İ. DH.*, 296/18654, 8 Recep 1270 (6 Nisan 1854); *BOA.*, *İ. TAL.*, 321/39, 8 Şevval 1321 (28 Aralık 1903); *BOA.*, *HAT.*, 1635/42, 1257 (1841/1842); *BOA.*, *İ. DH.*, 1066/83587, 17 Cemaziyülevvel 1305 (31 Ocak 1888); *BOA.*, *İ. DH.*, 138/7069, 14 Rebiyülevvel 1263 (2 Mart 1847).

²¹² İbrahim Artuk, "Nişan", *DİA.*, C. 33, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007, s. 154.

²¹³ Kemal Tekin, "Osmanlı Devletinde Gelenekten Yeniliğe Geçişin Anlamı Bir Sembolü: Mecidi Nişanları", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 28 (2014), s. 395.

²¹⁴ Artuk, a.g.m., s. 154-155.

²¹⁵ İbrahim Artuk, "Madalya", *DİA.*, C. 27, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, s. 301-302.

²¹⁶ Tekin, a.g.m., s. 396.

²¹⁷ Artuk, "Nişan", s. 154-155.

²¹⁸ Tekin, a.g.m., s. 404.

Hekim Yüzbaşı Ahmed Raşid Efendi, Hekim Yüzbaşı Ziya Refik ve Mehmed Efendiler, Hekim Yüzbaşı Hilmi Efendi, Sol Kolağası Ferid Efendi, Baş Eczacı Sağ Kolağası Abdullah Rıfat Efendi, Operatör Hekim Yüzbaşı Cemal Efendi, İkinci İmam Hafız Emin Efendi, Vekilharç Yusuf Ziya Efendi, Hekim Yüzbaşı Mehmed Naim ve Hüseyin Bahri, Eczacı İbrahim Efendi, Baş Hademe Piyade-i Mülazım-ı Sani'si Mustafa Hulusi beşinci dereceden Mecidi nişanıyla ödüllendirilen personeller arasında bulunmaktadır.²¹⁹

Mecidi nişanının yanı sıra, Maltepe Askeri Hastanesi'ndeki görevlilerin ödüllendirildiği bir başka nişan da Osmani olmuştur. Sultan Abdülaziz döneminde meydana getirilen Osmani nişanında, Mecidi nişanından farklı biçimde, öncelikle üç rütbe esas alınsa da daha sonra dördüncüsü eklenmiş ve sahibinin ölümünün ardından takılmamak şartıyla varislerine devredilebilmiştir.²²⁰ Bu kapsamda, hastanede Başhekim Miralay Mustafa Kadri Bey üçüncü rütbeden; Hekim Sol Kolağası Yanko Efendi, Müdür Binbaşı Hasan Tahsin Efendi ve Trablusgarp Muharebesi'ndeki hizmetinden dolayı Hekim Binbaşı Mehmed Suphi Efendi dördüncü rütbeden Osmani nişanıyla taltif edilmişlerdir.²²¹

Maltepe Askeri Hastanesi'nde madalya ile ödüllendirilen görevlilere gelindiğindeyse Nisan 1899'de, Hekim Yüzbaşı Fuat Efendi'ye Yunan Muharebe madalyası ve Haziran 1902 tarihinde, hastaneyle birlikte Davudpaşa ve Rami kışlalarında suyalcusu olarak görev yapan Mustafa Ağa'ya İftihar madalyası verilmiştir.²²² Nisan 1904 tarihindeyse, can kurtarma ve yangın söndürme hizmetleri sonucunda Maltepe Askeri Hastanesi Başkatibi Ahmed Efendi'yle Yangın Kulesi Müdür Muavini Şükrü Ağa'nın Tahlisiye madalyasıyla taltif edilmelerinde karar kılınmıştır.²²³

²¹⁹ BOA., *İ. TAL.*, 11/9, 5 Cemaziyülahir 1310 (25 Aralık 1892); BOA., *İ. DH.*, 964/76254, 12 Muharrem 1303 (21 Ekim 1885); BOA., *İ. TAL.*, 170/23, 24 Zilkade 1316 (5 Nisan 1899); BOA., *İ. TAL.*, 446/20, 20 Safer 1326 (24 Mart 1908); BOA., *Sadaret Divan-ı Hümayun Mühimme Kalemi Evrakı (A. DVN. MHM.)*, 36/79, 20 Şevval 1278 (20 Nisan 1862); BOA., *İ. DH.*, 1224/95809, 24 Ramazan 1308 (3 Mayıs 1891); BOA., *İ. TAL.*, 7/10, 5 Rebiyülahir 1310 (27 Ekim 1892); BOA., *İ. TAL.*, 11/38, 15 Cemaziyülahir 1310 (4 Ocak 1893); BOA., *İ. TAL.*, 17/10, 4 Ramazan 1310 (22 Mart 1893); BOA., *İ. TAL.*, 21/33, 8 Zilkade 1310 (24 Mayıs 1893); BOA., *İ. TAL.*, 37/48, 25 Cemaziyülevvel 1311 (4 Aralık 1893); BOA., *İ. TAL.*, 82/43, 20 Muharrem 1313 (13 Temmuz 1895); BOA., *İ. TAL.*, 185/25, 30 Rebiyülahir 1317 (6 Eylül 1899); BOA., *İ. TAL.*, 190/74, 8 Cemaziyülahir 1317 (14 Ekim 1899); BOA., *İ. TAL.*, 346/27, 2 Recep 1322 (12 Eylül 1904); BOA., *İ. TAL.*, 442/20, 26 Zilhicce 1325 (30 Ocak 1908).

²²⁰ Artuk, "Nişan", s. 155.

²²¹ BOA., *İ. TAL.*, 351/46, 6 Şevval 1322 (14 Aralık 1904); BOA., *İ. TAL.*, 37/48, 25 Cemaziyülevvel 1311 (4 Aralık 1893); BOA., *İ. TAL.*, 65/68, 8 Cemaziyülevvel 1312 (7 Kasım 1894); BOA., *BEO*, 4327/324505, 5 Safer 1333 (23 Aralık 1914).

²²² BOA., *İ. TAL.*, 170/23, 24 Zilkade 1316 (5 Nisan 1899); BOA., *İ. TAL.*, 278/14, 25 Safer 1320 (3 Haziran 1902).

²²³ BOA., *DH. MKT.*, 845/28, 9 Safer 1322 (25 Nisan 1904).

Temmuz 1907 tarihinde yaşanan bir olayda, Mefruşat-ı Hümayun yorgancılarından Aziz Efendi tarafından, Yorgancı İbrahim Efendi aracılığıyla dava vekillerinden Cafer Sadık Efendi'ye satılmış olan bir adet beşinci rütbeden Mecidi nişanı, bir adet Liyakat madalyası ve bir adet Yunan madalyası ele geçirilmiştir. Maltepe Askeri Hastanesi'nde Karantinacı Kastamonulu Ali Efendi, bu nişan ve madalyaların kendisine ait olduğunu, ancak beratlarının memleketinde kazayla yandığını beyan etse de ifadesi inandırıcı bulunmadığından gerekenin yapılması istenmiştir.²²⁴

Görevlerini başarıyla yerine getiren Maltepe Askeri Hastanesi personeli, rütbe terfilerinin yanı sıra nişan ve madalyalarla da ödüllendirilerek desteklenmiş, ancak görevlerinde ihmalkar davranan veya usulsüzlükte bulunan personelin cezalandırılmasından da geri durulmamıştır. Nitekim Mart 1831'de, Maltepe Askeri Hastanesi'nde 150 kuruş aylıkla hastalar ağası olarak hizmetli Mustafa Efendi, hastalara bir süredir uygun bir şekilde bakıp dikkat etmediği gerekçesiyle ihraç edilmiştir. Mustafa Efendi'den boşalan bu göreve ise Tıphane-i Amire ikinci sınıf öğrencilerinden Mehmed Satı Efendi'nin, hastane müdürü olarak 300 kuruş aylık ve beygiri için arpa ve saman tayinatıyla atanmasına, hekimbaşıyla yapılan müzakereler sonucunda karar verilmiştir. Satı Efendi'nin hastane müdürü olarak görevlerinin arasındaysa hastalara daima layıkıyla bakıp gözetmek, her gün hastanede ne kadar hasta ve hizmetçi mevcut olduğunun yanı sıra hastaların ne miktarına yağlı ve yavan yemek verilmiş olduğuna dair jurnalleri Bab-ı Seraskeri'ye göndermek bulunmaktadır.²²⁵ Mehmed Satı Efendi'nin, hastane müdürü olarak tayin edilmesinin üzerinden birkaç yıl geçmesinin ardından, hastalara güzelce bakması, hastane işlerini layıkıyla idare etmiş olması nedeniyle Asakir-i Mansure Kaymakamlığı'na getirilerek kaymakamlık nişanı ve bir kabza kılıcın verilmesi Serasker Paşa tarafından uygun görülmüştür.²²⁶

Mayıs 1842'de gerçekleşen bir hadisedeyse, hastane müdürü dahil birkaç personelin ortak bir şekilde usulsüzlükte bulunduğunu görmek mümkündür. Maltepe Askeri Hastanesi müdürü İslam Bey, Mısır askeri zabitanından olup beş altı sene önce İstanbul'a gelmiş ve Asakir-i Muntazam-ı Şahane'de kaymakamlık rütbesi elde etmiş bir askeri hekimdi. 14 ay boyunca hastanede müdür olarak görev yapan İslam Bey, birkaç defa miralaylık rütbesine yükselmek için arzuhal takdim etmiş ve bu istek en sonunda uygun görülmüştür.

²²⁴ BOA., *DH. MKT.*, 1180/52, 26 Cemaziyülevvel 1325 (7 Temmuz 1907).

²²⁵ BOA., *C. SH.*, 10/475, 20 Ramazan 1246 (4 Mart 1831); BOA., *HAT.*, 469/22938, 1248 (1832/1833).

²²⁶ BOA., *HAT.*, 310/18296, 1251 (1835/1836).

Ancak, Maltepe Askeri Hastanesi'nde müdürlükte bulunduğu bu 14 aylık süreçte hastane ambarında fazla kalan 1.700 kıyye pirinç ve 191 kıyye sabunla geçmiş ramazanda verilmiş olan şekerden 250 okka şekeri, Vekilharç Salih Ağa ve Katip Nesim ile Ali Efendi'yle birlikte satmış oldukları ortaya çıkmıştır. Zimmetlerine geçirdikleri 9.992 kuruşu kendi aralarında bölüşen bu personellerin, Cezaname-i Hümayun hükümlerince cezalandırılmalarında karar kılınmıştır. Bu bağlamda, zimmetlerine geçirdikleri 9.992 kuruş meblağın kendilerinden tahsil edilmesinin ardından Maltepe Askeri Hastanesi eski müdürü Miralay İslam Bey'in askerlik mesleğinden ihraç edilerek nişan ve kılıcının elinden alınması, Katip Nesim ve Ali Efendilerin bir daha askeri hizmette bulunmamak üzere Bursa'ya sürülmeleri, Vekilharç Salih Efendininse ihtiyar olması göz önünde bulundurularak hakkında lazım gelen cezanın Bab-ı Seraskeri'de icra edilmesine hükmedilmiştir.²²⁷

Mayıs 1906 tarihindeyse, Dördüncü Ordu-yı Hümayun'a istihdam olunmak üzere gönderilen Maltepe Askeri Hastanesi hekimlerinden Yüzbaşı Bahaddin Efendi firar etmiştir. Bayburt üzerinden kaçakçılar aracılığıyla deniz açığında Batum'dan Trabzon'a gelmekte olan Paquet Kumpanyası'nın İsmirni (Smyrni) Vapuru'na bindiği ve sözü edilen vapurla İstanbul'a vardığında vapurdan çıkmayarak başında şapka olduğu halde Marsilya'ya gittiği anlaşılmıştır. Bahaddin Efendi'nin, Askeri Ceza Kanunname-i Hümayunu'nun 132. Maddesi gereğince, ele geçirildiği vakit altı ay hapis olunmak, bir daha hekimlik görevinde bulunmamak üzere elinden diploması alınmak ve askeriyeden uzaklaştırılmak suretiyle hakkında gerekenin yapılması beyan edilmiştir.²²⁸

Ekim 1908'de, Davudpaşa Kışlası'ndaki Dördüncü Alay'dan Söğütlü Hasan ve Maltepe Askeri Hastanesi hademelerinden Ankaralı Süleyman çavuşların refakatlerinde ismi bilinmeyen bir nefer de bulunduğu halde, Fatih'te Çamaşırcı Mustafa'nın zevcesi Ayşe'yle gece vakitlerinde Yedikule haricindeki Marko'nun bahçesinde görülmüşlerdir. Dahası, devriye koluna silah göstermeye cüret ettiklerinden bu kimseler hakkında gerekli muamelenin icrası İstanbul Polis Müdürlüğü'nce gerekli görülmüştür.²²⁹

Şubat 1909'a gelindiğinde, akşamüzeri Şehremini Nizamiye Karakolhanesi önünden geçen tesettürlü bir kadının fenalık geçirerek bayılıp sokağın ortasına düştüğü görülmüş ve tedavisi için bir hekim aranmaya başlanmıştır. O sırada mahalden arabayla geçen

²²⁷ BOA., *İ. DH.*, 58/2875, 23 Rebiyülevvel 1258 (4 Mayıs 1842).

²²⁸ BOA., *DH. MKT.*, 1075/23, 18 Safer 1324 (13 Nisan 1906); BOA., *DH. MKT.*, 2610/53, 7 Rebiyülevvel 1324 (1 Mayıs 1906).

²²⁹ BOA., *Zaptiye Nezareti Evrakı (ZB)*., 486/153, 15 Teşrinievvel 1324 (28 Ekim 1908).

Maltepe Askeri Hastanesi'nde Hekim Binbaşı Yahya Cemal Bey'e müracaat edildiğindeyse arabasını sürdürüp gitmiştir. Bu hareketin insanlığın doğasına ve hekimlik vazifesine yakışmadığı İstanbul Polis Müdürlüğü'nden ifade olunan Yahya Cemal Bey hakkında gerekenin yapılması istenmiştir.²³⁰

Maltepe Askeri Hastanesi'nde görevli personeller görev sürelerini doldurmaları veya malul olmaları gibi sebepler neticesinde emekliliğe hak kazanarak kendilerine emekli maaşı bağlanmıştır. Hekim, cerrah ve eczacı gibi hastane görevlilerin emeklilik işlemleri hakkında çeşitli dönemlere ait kayıtlara ulaşmak mümkündür. Maltepe Askeri Hastanesi'nde maluliyeti dolayısıyla farklı yıllarda emekliye ayrılan personellerin arasında bulunan Hekim Miralay Ali Bey, Temmuz 1885'te, 1.500 kuruş maaş ve hastane mülki hekimlerinden Kalayizek Efendi, Mart 1908'de, 700 kuruş maaşla emekli olmuşlardır.²³¹ Ekim 1909'da maluliyetine mebni açığa çıkarılmış olan Baş Eczacı Yardımcısı Binbaşı Ahmet Faik Efendi tarafından verilen arzuhalde emekliliği istenmiş ve muayene edilmesinin ardından kendisinin bundan sonra askeriye hizmet edemeyeceği anlaşıldığından kıdemce emekliliğinin icrası uygun görülmüştür. Askeriyede 29 seneye ulaşan hizmet müddetinin ardından aylığı 1.160 kuruş maaşla emekliye ayrılmıştır.²³² Nisan 1910 tarihindeyse Dahiliye Zabiti Piyade Mülazım-ı Evveli Mustafa Hulusi Efendi'nin yine maluliyeti dolayısıyla 380 kuruş maaşla emekliliğine karar kılınmıştır.²³³

Maltepe Askeri Hastanesi'nden emekli bazı diğer personellere gelindiğindeyse 1909'da Baş Eczacı Yardımcısı Binbaşı Faik Efendi 1.160 kuruş, Kapı Çuhadarı Piyade Mülazım-ı Evveli Hasan Efendi 431 kuruş ve Hekim Sol Kolağası Besim Ahmed Efendi 645 kuruş; 1910'da Vekilharç Mülazım-ı Evvel Piyade Bekir Sıdkı Efendi 485 kuruş, Vekilharç Süvari Mülazım-ı Evveli Malik Bey 390 kuruş, Operatör Binbaşı Cemal Efendi 863 kuruş, Hekim Miralay Zekeriya Bey 1.994 kuruş, Hekim Miralay Nebajen Bey 2.500 kuruş ve Müdür Kaymakam Piyade Cemal Efendi 1.858 kuruş; 1911 tarihindeyse Hastalar Ağası Piyade Yüzbaşı İsmail Efendi 769 kuruş maaşlarla emekliliğe ayrılmışlardır.²³⁴

²³⁰ BOA., *ZB.*, 358/112, 19 Muharrem 1327 (10 Şubat 1909).

²³¹ BOA., *İ. DH.*, 812/65589, 27 Ramazan 1297 (2 Eylül 1880); BOA., *Y. MTV.*, 307/33, 7 Safer 1326 (11 Mart 1908).

²³² BOA., *İ. AS.*, 94/40, 10 Şevval 1327 (25 Ekim 1909).

²³³ BOA., *İ. HB.*, 23/20, 1 Rebiyülahir 1328 (12 Nisan 1910).

²³⁴ BOA., *BEO.*, 3654/274025, 11 Şevval 1327 (26 Ekim 1909); BOA., *BEO.*, 3677/275734, 2 Zilhicce 1327 (15 Aralık 1909); BOA., *BEO.*, 3677/275701, 2 Zilhicce 1327 (15 Aralık 1909); BOA., *İ. HB.*, 22/34,

1910 tarihinde daha evvelden emekliye ayrılan Hekim Kaymakam Mehmed Bey, Hekim Miralay Nebajen Bey ve Baş Eczacı Yardımcısı Binbaşı Ahmed Faik Efendi'nin maaşlarında tadilata gidilerek artış yaşanmıştır. Bu bağlamda, Mehmed Bey'in maaşının 2.214 kuruşa, Nebajen Bey'in 3.003 kuruşa ve Ahmed Faik Efendi'ninse 1.160 kuruşluk maaşının 1.439 kuruşa arttırılmasına karar verilmiştir.²³⁵

26 Rebiyülevvel 1328 (7 Nisan 1910); BOA., *İ. HB.*, 25/10, 9 Rebiyülahir 1328 (20 Nisan 1910); BOA., *İ. HB.*, 32/13, 3 Cemaziyülevvel 1328 (13 Mayıs 1910); BOA., *BEO.*, 3764/282260, 6 Cemaziyülahir 1328 (15 Haziran 1910); BOA., *İ. HB.*, 41/1, 14 Cemaziyülahir 1328 (14 Temmuz 1910); BOA., *İ. HB.*, 49/22, 21 Recep 1328 (29 Temmuz 1910); BOA., *BEO.*, 3860/289494, 22 Safer 1329 (22 Şubat 1911).

²³⁵ BOA., *BEO.*, 3805/285360, 15 Ramazan 1328 (20 Eylül 1910); BOA., *BEO.*, 3812/285892, 11 Şevval 1328 (16 Ekim 1910); BOA., *BEO.*, 3820/286469, 5 Zilkade 1328 (8 Kasım 1910).

4. SALGINLARLA MÜCADELEDE VE SAVAŞLAR SIRASINDA MALTEPE ASKERİ HASTANESİ

4.1. BAŞTA KOLERA OLMAK ÜZERE SALGIN HASTALIKLARIN VE YARALI ASKERLERİN TEDAVİSİNDE MALTEPE ASKERİ HASTANESİ

Maltepe Askeri Hastanesi, 1827 tarihinde kuruluşunun üzerinden birkaç yıl geçmesinin ardından, İstanbul’da ilk kez görülen kolera salgınıyla karşı karşıya kalmıştır. Kolera, akut ve şiddetli ishal ile kendini göstererek vücudun büyük miktarda su kaybetmesine yol açan su kaynaklı bakteriyel bir hastalıktır.²³⁶ Hindistan’ın Batı Bengal bölgesinde endemik olarak bulunmakta olan kolera, 1817’de endemik bir hastalık olmaktan çıkarak epidemik hatta pandemik bir hal almıştır.²³⁷ Bu duruma ise Hindistan nüfusunun hızlı artışı ve bu artışı kaldıramayan Hindu kentleri, Ganj nehrinin kirliliğine rağmen Hindu dinine mensup halkların kutsal festival döneminde bu nehirde kutlamalar yapıp yıkanmasının yanı sıra yaktıkları ölümlerin küllerini savurması ve İngiliz askeri ve ticari faaliyetleri gibi pek çok faktör neden olmuştur.²³⁸ Kolera ilk pandemik salgınını önce Kalküta’ya, ardından da 1817-1823 yıllarında Asya ve Uzak Doğu’ya yayılarak gerçekleşmiştir.²³⁹ Çok geçmeden, 1829-1851 yılları arasında patlak veren ikinci pandemi, bütün kıtalara yayılmış ve küresel bir salgına dönüşmüştür.²⁴⁰ Osmanlı topraklarındaysa kolera ilk kez 1822’de zuhur etmiş ve Haziran 1831’de İstanbul’da ilk kolera salgını görülmüştür.²⁴¹

İstanbul’daki bu ilk kolera salgını sırasında Maltepe Askeri Hastanesi’nin, orduda bulunan askerlere hizmet ederek hastalıkla mücadele ettiği görülmektedir. Bu çerçevede, 20 Kasım 1831 tarihli *Takvim-i Vekayi*’deki bir habere göre, hastalığa karşı alınan tedbirlerden birisi Maltepe Askeri Hastanesi de dahil olmak üzere hastanelerin kapılarına, girip çıkanları kontrol ederek dışarıdaki kişilerin hastanelere girmesini önlemek amacıyla karakollar konulması olmuştur. Hastanelerde görevli hekimlerin ve diğer memurların, evlerine gidip geldiklerinde kapı dahilinde tahsis olunan odanın içerisinde eşyalarını değiştirerek, buharlarla tütsülendikten sonra içeriye girmelerine izin verilmiştir.

²³⁶ İsmail Yaşayanlar, “Bir Hastalık Olarak Kolera ve Tarihte Kolera Pandemileri”, *Bitmeyen Hikaye: Küresel Salgın Çağında Tarihe Yeniden Bakmak (Salgın Hastalıklar ve Kamu Sağlığı Pratikleri)*, Ed. İsmail Yaşayanlar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2021, s. 60.

²³⁷ Yaşayanlar, a.g.e, 61, 64.

²³⁸ Yaşayanlar, a.g.e, 64.

²³⁹ Nuran Yıldırım, “İstanbul’un Kolera ile Tanışması: 1831 Salgını”, *Toplumsal Tarih*, 316 (2020), s. 62.

²⁴⁰ Yıldırım, a.g.m., 62.

²⁴¹ Mesut Ayar, *Osmanlı Devletinde Kolera: İstanbul Örneği (1892-1895)*, İstanbul: Kitabevi, 2007, s. 22-23.

Hastanenin dışında, birbirine yakın şekilde inşa edilen birkaç adet kulübede yeni tayin edilen hademe ve memurlarla birlikte hastalar 24 saat bekletilmiş, bu sürede hastalığa yakalanıp yakalanmadıkları gözlemlenmiştir. Hastalıktan mustarip olanlar veya hastalığa yakalandığından şüphe edilenler, onlara ayrılmış olan diğer kulübelere yönlendirilmişlerdir. Hekimbaşı ise hastaneleri bizzat sık sık dolaşıp hastaları ve verilen tedavileri görerek, gerekli olan özeni göstermeleri için memurları teftiş etmiştir. Bizzat gidemediği vakitlerde ise hastaların durumları, hastalıkları, uygulanan tedaviler ve iyileşenler hakkındaki bilgilerin hekim ve memurlar tarafından rapor edilmesi uygun görülmüştür. Koleranın hüküm sürdüğü Kasım 1831 ayı boyunca her ne kadar kaçının koleraya yakalanmış asker olduğu bilinmese de Maltepe Askeri Hastanesi'ne 423 asker giriş yapmış ve 366'sı tedavi olarak çıkış yapmışlardır.²⁴² Aralık 1831 tarihinde hastaneye 700 asker giriş yapmış, 645 hasta taburcu edilmiş ve 15 hasta vefat etmişken Şubat 1832 tarihinde hastaneye 200 asker kabul edilmiş, 270 hasta şifa bularak ayrılmış ve 10 hasta vefat etmiştir.²⁴³

İstanbul'da görülen bu ilk kolera salgınının ardından sık sık veba vakaları da yaşanmaya başlanmış ve söz konusu hastalığın sebep olduğu korku neticesinde, yazışmalar sırasında adından bile söz edilmeyerek “mahut hastalık” olarak anılmıştır.²⁴⁴ Bu bağlamda, Ekim 1834 tarihinde, Asakir-i Mansure'den Maltepe Askeri Hastanesi'ne mahut hastalıktan dolayı gelenlerin, bu salgın hastalığın yayılmaması amacıyla hastanenin içine alınmayarak, dışında baktırılmaları uygun görülmüştür. Hastaların dışarıda barındırılmaları için beş adet çadıra ek olarak, çamaşırlarının yıkanması ve çorbalarının pişirilmesi amacıyla iki adet kazan, Mühimmat-ı Harbiye Ambarı'ndan istenmiştir.²⁴⁵

“Kutsal Yerler Meselesi” çerçevesinde Rusya'nın yayılmacı politikası ve Avrupa güçleri arasındaki rekabet nedeniyle Osmanlı Devleti ile Rusya arasında başlamış olan Kırım Savaşı, İngiltere ve Fransa'nın Rusya'nın gücünün artmasını engellemek amacıyla Osmanlı'yı desteklemeleriyle neticelenmiştir. Nitekim, Osmanlı Devleti'yle Rus Çarlığı arasında 21 Ekim 1853'te fiilen başlayan savaşa, Osmanlı'nın müttefikleri olarak İngiltere ve Fransa 12 Mart 1854'te, Piyemonte (Sardinya) Krallığı'ysa Ocak 1855'te

²⁴² *Takvim-i Vekayi*, S. 3, 14 Cemaziyülahir 1247 (20 Kasım 1831).

²⁴³ *Takvim-i Vekayi*, S. 7, 13 Recep 1247 (18 Aralık 1831); *Takvim-i Vekayi*, S. 15, 17 Ramazan 1247 (19 Şubat 1832).

²⁴⁴ Yıldırım, a.g.e., s. 179.

²⁴⁵ BOA., C. SH., 9/406, 29 Cemaziyülevvel 1250 (3 Ekim 1834).

katılmıştır.²⁴⁶ 1854 tarihinin Nisan ayına gelindiğinde, Kırım Savaşı münasebetiyle azar azar gelmeye başlayan müttefik İngiliz ve Fransız kuvvetleri, devlete ait binalara yerleştirilmeye başlanmış ve Fransız askerleri için Davudpaşa ve Rami Çiftliği kışlalarıyla Maltepe Askeri Hastanesi tahsis edilmiştir.²⁴⁷ Fransa'nın Kırım Ordusu Askeri Başhekimî Dr. Scrive'in aktardığına göre, savaşın sonlarda yaralı ve hasta Fransız askerlerinin tedavi gördüğü hastanelerden olan Maltepe Askeri Hastanesi'nde yatak sayısı 400 iken, Beyoğlu Hastanesi'nde 1.500-2.000, Dolmabahçe Hastanesi'nde 600, Davudpaşa Hastanesi'nde 1.200, Gülhane Hastanesi'nde 1.400, Rami Çiftliği Hastanesi'nde 1.200, Talimgah Hastanesi'nde 600, Harbiye Mektebi Hastanesi'nde 1.100, Maslak Hastanesi'nde 500, Kanlıca Hastanesi'nde 250, Rus Sefareti Hastanesi'nde 200, Varna Hastanesi'nde 500, Nagara Hastanesi'nde 500 ve Gelibolu Hastanesi'nde 500 yatak olmak üzere toplam 10.950 yatak kapasitesine ulaşmıştır.²⁴⁸ Dr. Makridi Paşa, Kırım Savaşı sırasında hastanenin Fransız ordusu hastalarıyla dolup taşıdığını belirtmiştir.²⁴⁹ Ancak, bu savaş sırasında hastanenin işleyişi ve faaliyetlerine ilişkin yeterli sayıda belgeye ulaşılamamıştır. Yalnızca Çiftçi Derviş Yunus Ağa'nın Maltepe Askeri Hastanesi civarındaki tarlasının, ölmüş olan Fransız askerlerinin defnedilmesi amacıyla kullanılmış olmasına dair bir belge, hastanede tedavi altındayken kurtarılamayan askerlerin buraya defnedildiğini düşündürmektedir. Bu bağlamda, Derviş Yunus Ağa'nın 44 dönümlük arazisinin 25 dönümlük kısmı, vefat eden Fransız askerlerinin defni için kullanılmıştır. Bu 25 dönümlük alan, dönümü 800 kuruştan olmak üzere toplam 20.000 kuruşa mal olmuş ve masarif-ı fevkalade tertibinden olarak Hazine-i Celile'den karşılanması hususu, Maliye Nezareti'ne havale edilmiştir.²⁵⁰

1871 tarihinde İstanbul'da patlak veren kolera salgını sırasında, koleradan mustarip asker hastalarının, şehrin duvarları dışında ve yüksekte, iyi havalandırılan bir bölgede bulunan Maltepe Askeri Hastanesi'nde tedavi edildiği, Dr. Makridi Paşa katkısıyla yazılan bir makalede aktarılmaktadır. Bu hastalar için hastanenin sağ kanadının zemin katındaki bölüm ayrılmıştır. Ancak, 1874 yılında İstanbul'da hiçbir kolera vakasının bulunmadığı bir dönemde, üç yıl önce kolera hastalarının tedavi edildiği Maltepe Askeri Hastanesi'nin

²⁴⁶ Metehan Doğan, *Kırım Savaşı (1853-1856) Yıllarında Rumeli'de Salgın Hastalıklar*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Malatya: İnönü Üniversitesi, 2022, s. 19.

²⁴⁷ Çelik, *Rami Kışlası*, s. 183-184.

²⁴⁸ Erdoğan Keleş, *Osmanlı, İngiltere ve Fransa İlişkileri Bağlamında Kırım Savaşı*, [Yayımlanmamış Doktora Tezi], Ankara: Ankara Üniversitesi, 2009, s. 328.

²⁴⁹ Macridy Pacha, "Notice Sur les Hôpitaux Militaires de Constantinople", s. 5.

²⁵⁰ BOA., *İ. DH.*, 343/22571, 9 Şaban 1272 (15 Nisan 1856).

bu bölümünün 13. koğuşunda, tedavi gören hastalar arasında söz konusu salgın hastalık görülmüştür. Bu bağlamda, 1871’de yaşanan kolera salgını sona erdiğinde, hastanenin kolera hastalarının tedavi edildiği bölümü harap bir halde olduğundan bir süre buraya hasta kabul edilmemiştir. 1873’te hastanenin genel onarımı sırasında yıkılarak onarılsa da 1874’te kolera hastalarının çıktığı 13. koğuşun zemini iyi durumda olduğu gerekçesiyle yenilenmemiştir. Yaz boyunca bu koğuşa hastalar yerleştirilse de yaralarının güzel bir şekilde iyileşmemesinden ötürü bir üst kata alınmasının dışında önemli bir durumla karşılaşmamıştır. Kış mevsiminde ise sobalar kurulmuş, pencere aralıkları kağıtla kapatılmış ve soğuk nedeniyle koğuşun kapı ve pencereleri kapalı tutulmuştur.²⁵¹ Makaleye göre, 1871’den kalan zemindeki kolera mikropları nem ve sıcakla birlikte yeniden canlanmış ve havalandırma yapılmaması nedeniyle kolera vakaları ortaya çıkmıştır. 13 Ocak 1874 tarihinde bazı hastaların koleradan mustarip olduğu anlaşılmasının ardından, 13. koğuştaki hastalar, iyi havalandırılmış, ayrı tuvaletleri bulunan ve izole etmek için elverişli olan hastanenin en sonundaki üst kata yerleştirilmişlerdir. Daha sonra, hastanenin geri kalanıyla herhangi bir temasın önlenmesi amacıyla kapıya bir nöbetçi konulmuştur. Kolera hastalarıysa hastanenin bahçesinde bulunan kulübeye nakledilmiş ve bu hastalarla ilgilenmek üzere dayanaklı hademeler seçilmiştir. Hademeler, temizliğe dikkat etmeleri konusunda uyarılmış ve hastaların dışkılarını bahçenin bir köşesine özel olarak hazırlanmış çukurlara atmalarının ardından sülfürik asit ve kireç klorür dökerek iyice toprakla örtmeleri talimatı verilmiştir.²⁵² Alınan önlemlerin ardından, Dr. Makridi Paşa, Bab-ı Vala-yı Seraskeri, Dar-ı Şura-yı Sıhhiye Dairesi’ne giderek bu durum hakkında bilgi vermiş ve Meclis-i Sıhhiye Reisi Nuri Paşa tarafından hekimler Stepan Paşa ve Rıfat Bey görevlendirilmiştir. Aynı gün Dr. Makridi Paşa’yla hastaneye giderek incelemelerde bulunan bu hekimler de hastalığın Asya kolerası olduğuna hükmetmişlerdir. Yapılan bu incelemeler neticesinde, Harbiye Nezareti emriyle 14 Ocak’ta hastane bütün personelleriyle birlikte karantina altına alınmıştır. Koleranın belirtilerinin ortaya çıktığı 12 Ocak’tan, Bab-ı Vala-yı Seraskeri emriyle karantinadan çıkarıldığı 22 Ocak’a kadar Maltepe Askeri Hastanesi’nde altı kolera hastası görülmüştür. Bunlardan dördü vefat ederken ikisi şifa bulmuştur. Sağlığına kavuşan hastalar baştan ayağa temiz kıyafetler giydirilerek hastanenin gözlem odasında 15 gün kadar gözlem altında tutulmalarının ardından taburlarına gönderilmişlerdir. Tedbir olarak, Harbiye Nezareti’nin talimatıyla, kolera hastalarının kullandığı tüm çarşaf ve yataklar

²⁵¹ *Gazette des Hôpitaux Civils et Militaires de l’Empire Ottoman*, C. 1, S.6, 15/17 Aout 1887, s. 1.

²⁵² *Gazette des Hôpitaux Civils et Militaires de l’Empire Ottoman*, s. 1-2.

yakılmıştır. 13. koğuşun zemini söktürülmüş ve zeminin altındaki toprak kazıldıktan sonra yeniden inşa ettirilmiştir. Odanın duvarları kireçle badanalanmış ve bir süre havalandırıldıktan sonra yeniden hastalar yerleştirilmiştir. Bu tedbirlerin ardından bir daha kolera semptomu görülmemiştir. Böylece, hastalığın tespit edilmesinin hemen ardından alınan önlemler sayesinde koleranın hastanenin diğer bölümlerine yayılması önlenebilmiştir. Maltepe Askeri Hastanesi'ne hastalığın tamamen bulaşması halinde İstanbul'un ve daha sonrasında başkentle sık iletişim halinde olan mahallerin salgın riskiyle karşı karşıya kaldığını belirtilen makalede, bu duruma örnek olarak Hama Askeri Hastanesi'ni gösterilmiştir. Nitekim, bu hastanede benzer bir vaka yaşandığında gerekli önlemler alınmadığından hastalık önce Hama şehrine ve sonrasında tüm Suriye'ye yayılmıştır.²⁵³

1856 tarihinde Osmanlı Devleti'nin zaferiyle sonuçlanan Kırım Savaşı'nın ardından imzalanan Paris Antlaşması sonrasında, Rusya, Osmanlı'ya karşı takip ettiği Panslavizm siyaseti doğrultusunda Balkanlar'daki Slavlar üzerindeki faaliyetlerini arttırmıştır.²⁵⁴ Rusların Balkanlar'daki bu siyaseti, nihayetinde Osmanlı Devleti'yle 1877-1878 yılları arasında gerçekleşen ve Rumi takvime göre 1293 yılına denk geldiği için 93 Harbi olarak anılan savaşa yol açmıştır. Savaş sırasında İstanbul'da askeri hastalar ve yaralılar için 27 bina ve ayrıca hastane olarak kullanılan kenar mahalleler bulunmakta olup bu 27 hastane büyüklüklerine göre sıralandıklarında Maltepe Askeri Hastanesi, Haydarpaşa Hastanesi'nin ardından ikinci sırada yer almaktaydı.²⁵⁵ Nitekim, 23 Temmuz 1877 tarihinde Maltepe Askeri Hastanesi'nde 470, Mahreç Hastanesi'nde 80, Çatladıkapı Hastanesi'nde 168 ve Haydarpaşa Hastanesi'nde 280 boş yatak olduğu bildirilerek, İstanbul'a gelecek olan hastaların sözü edilen bu hastanelere yönlendirilmeleri istenmiştir. Ancak, ağır hasta ve yaralıların Haydarpaşa Hastanesi'ne gönderilmeleri beyan edilmiştir. 8 Ağustos'a geldiğindeyse, İstanbul'a gelmesi muhtemel olan yaralı askerlerden 130'unun Çatladıkapı, 50'sinin Bab-ı Vala-yı Cenab-ı Seraskeri, 60'ının Haydarpaşa ve 25'inin Mahreç hastanelerine gönderilmelerine karar verilmiştir.²⁵⁶ Ekim 1877'de, Maltepe Askeri Hastanesi'nde yalnızca bir nöbetçi hekim bulunması üzerine,

²⁵³ *Gazette des Hôpitaux Civils et Militaires de l'Empire Ottoman*, s. 2.

²⁵⁴ Mahir Aydın, "Doksanüç Harbi", *DİA.*, C. 9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, s. 498.

²⁵⁵ Stafford House Committee For The Relief Of Sick And Wounded Soldiers, *Report And Record Of The Operations Of The Stafford House Committee For The Relief Of Sick And Wounded Turkish Soldiers – Russo-Turkish War, 1877-1878*, London: Spottiswoode & Co., 1879, s. 177.

²⁵⁶ ATASE, 110.9.1.3/90.0.146, 28 Recep 1294 (8 Ağustos 1877).

Rami Kışlası'ndan 10 kura neferin seçilerek gönderileceği Yüzbaşı Edhem tarafından Seraskerlik makamına bildirilmiştir.²⁵⁷

XIX. yüzyılda kolera salgınlarının getirdiği tahribat neticesinde pek çok kez sarsılan İstanbul, 1893 yılının yaz mevsimi sonundan itibaren 1895 yazına kadar, yaklaşık iki yıl boyunca, aralıklarla devam eden bu hastalıkla yaşamak zorunda kalmıştır. Bu dönem zarfında birbiri ardına gerçekleşmiş iki salgın meydana gelmiştir. İlki 24 Ağustos 1893 tarihinden itibaren yaklaşık sekiz ay sürerek 26 Nisan 1894'te sona eren en büyük salgın olmuştur. 1894 yılının sonbaharından itibaren nadir olarak yeni vakalar meydana gelse de 1895 senesinin ocak ayına kadar bu durum salgın boyutuna ulaşmamış, ancak bu günlerde koleranın ikinci istilası başlayarak yaklaşık üç buçuk ay devam etmiştir.²⁵⁸

1893-94 salgını sırasında, İstanbul'un Rumeli tarafında görevli askerler arasında ortaya çıkan kolera hastaları, Bahriye Merkez Hastanesi²⁵⁹ ve Maltepe Askeri Hastanesi gibi belli başlı birkaç askeri hastanede tedavi edilmeye gayret edilmiştir. Nitekim, bu salgın sırasında koleraya yakalanan 76 askeri hastanın yatırıldığı Maltepe Askeri Hastanesi, bu dönem hizmet veren önemli askeri hastanelerden biridir.²⁶⁰ Henüz hastalığın İstanbul'a ilk sirayet ettiği günler olan 1893 tarihinin ekim ayında Seraskerlik tarafından, tedbir olarak koleraya yakalanan askerler için kullanılacak altı adet barakanın yapımı gündeme gelmiştir. Bu çerçevede, her biri yaklaşık 50 asker alabilecek ya da hastane olarak kullanıldığında 25 yatak sığabilecek boyutta planlanan bu altı barakanın birkaç tanesi Maltepe Askeri Hastanesi'ne, biri Haydarpaşa civarında hastane olarak kullanılan açık alana, biri Mekteb-i Tıbbiye civarına ve diğeri de Humbarahane Hastanesi dışına yerleştirilmiştir. Ayrıca, bu barakalara ek olarak dört barakanın daha yapımına başlanmış ve her birinin 25.000 kuruşa mal olacağı hesaplandığından, bu dört baraka için gerekli toplam 2.500 liranın Maliye Nezareti tarafından tertibat-ı fevkaladeden nakden ve seri bir şekilde verilmesi istenmiştir.²⁶¹ Kasım 1893 tarihine gelindiğindeyse, Dikimhane Kışlası'nda rahatsızlanarak kolera olduğundan şüphelenilen askerlerin, Maltepe Askeri

²⁵⁷ ATASE, 110.9.1.3/34.0.52, 18 Teşrinievvel 1293 (30 Ekim 1877).

²⁵⁸ Ayar, a.g.e., s. 147.

²⁵⁹ Söz konusu hastane hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Serpil Hikmetumut, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bahriye Merkez Hastanesi*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Düzce: Düzce Üniversitesi, 2021.

²⁶⁰ Ayar, a.g.e., s. 186-187.

²⁶¹ BOA., *İrade Hususi (İ. HUS.)*, 17/30, 7 Rebiyülahir 1311 (18 Ekim 1893).

Hastanesi'nin haricine konulan kolera hastalarına mahsus söz konusu barakaya sevk edildiği görülmektedir.²⁶²

Salgın sürecinde, Seraskerliğe bağlı kışla, bina ve hastanelerin temizliğine oldukça ihtimam gösterilmiştir. Bu kapsamda, Hassa Ordusu Baştabip Vekili Miralay Namık Bey ile Seraskerlik yaverlerinden Kolağası Rıza Bey, İstanbul'daki askeri hastanelerin temizlik kontrolü için müfettiş olarak atanmış ve Ekim 1893'te görevlerini yerine getirmeye başlamışlardır. Görev alanları arasında Maltepe Askeri Hastanesi'nin yanı sıra Daire-i Askeriye, Haydarpaşa, Yıldız, Humbarahane, Gümüşsuyu, Beylerbeyi, Okmeydanı ve Zeytinburnu askeri hastaneleri de yer almıştır. Sözü edilen hastanelerdeki hasta sayısını, iyileşenleri ve hangi askeri sınıfa mensup olduklarını gösteren günlük çizelgeler hazırlayarak rapor etmişlerdir.²⁶³ Namık ve Rıza Beyler, Aralık 1893 ve Nisan 1894 tarihlerinde Maltepe Askeri Hastanesi'ne gerçekleştirdikleri ziyaretin ardından hazırladıkları raporda, hastanenin her tarafının ve kullanılan eşyaların gayet temiz, personel tarafından verilen hizmetin başarılı, hastalığa karşı alınan tıbbi önlemlerin yerinde ve hastaların istirahatlerine özen gösterilmekte olduğunu belirtmişlerdir.²⁶⁴ Şubat 1894'te ise koleradan vefat eden bir askerin ardından, hastanenin her köşesinin titizlikle temizlenmesi ve kirli eşyaların dezenfekte edilmesi emredilmiştir.²⁶⁵

1895'te İstanbul'da bulunan askerler arasında görülen kolera, 1893-94 salgınındaki kadar tahribata yol açmamıştır. Askerler arasında 22 Ocak-12 Mart 1895 tarihleri arasında yoğunlaşan vakalar en fazla Şubat 1895'te etkili olsa da kışla, karakol, hastane benzeri hiçbir askeri alanda vaka sayıları ürkütücü bir seviyeye ulaşmamıştır.²⁶⁶ Bu süreçte koleraya yakalanan askerlerin tedavisi için Maltepe Askeri Hastanesi'nin yanı sıra Yıldız, Haydarpaşa, Humbarahane, Gümüşsuyu, Zeytinburnu, Serviburnu, Liman-ı Kebir ve Daire-i Askeriye hastaneleri de hizmette kalmıştır.²⁶⁷ Bununla birlikte, bu hastalığa yakalanan askerlerin hemen hemen hepsi Bahriye ve Maltepe hastanelerine nakledilerek tedavi altına alınmışlardır.²⁶⁸

²⁶² BOA., *Yıldız Perakende Başkitabet Dairesi Maruzatı Evrakı* (Y. PRK. BŞK.), 33/101, 4 Cemaziyülevvel 1311 (13 Kasım 1893).

²⁶³ Babuçcu, a.g.t., s. 48.

²⁶⁴ BOA., *Y. MTV.*, 88/43, 5 Cemaziyülahir 1311 (14 Aralık 1893); BOA., *Y. MTV.*, 93/126, 17 Şevval 1311 (23 Nisan 1894).

²⁶⁵ BOA., *İ. HUS.*, 20/77, 27 Recep 1311 (3 Şubat 1894).

²⁶⁶ Ayar, a.g.e., s. 202-203.

²⁶⁷ BOA., *Y. PRK. ASK.*, 103/79, 24 Ramazan 1312 (21 Mart 1895).

²⁶⁸ Ayar, a.g.e., 203.

Altıncı ve son kolera pandemisi, 1902-23 yılları arasında bütün dünyayı dolaşarak aralıklarla devam etmiş ve bu süreçte İstanbul'da da ufak tefek salgınlar yaşanmıştır. 1910 yılında, öncelikle Trabzon olmak üzere tüm Karadeniz sahillerine sirayet eden kolera, Anadolu'nun diğer taraflarına da bulaşmış ve sonbahar manevrası için bu mahallerden askerler toplanarak İstanbul Okmeydanı'nda ordugah kurulmuştur. İstanbul'daki ilk şüpheli vaka ise Hasköy'de bir evde tespit edilmiş, yapılan araştırmalar sonucunda bu evin ordugahla bağlantısı olduğu anlaşılmıştır. Askerler arasında ne kadar vaka olduğu bilinmese de tarife göre bu asker hastalarının koleradan öldükleri kesindir. Koleranın varlığı 13 Eylül 1910'a gelindiğinde Bakteriyolojihane-i Şahane'nin raporuyla resmîyet kazanmıştır.²⁶⁹

1910-1911 yıllarında İstanbul'da yaşanan bu kolera salgını sırasında, Maltepe Askeri Hastanesi de askeri sağlık hizmeti veren kurumlar arasında yer almış ve burada da vakalar görülmüştür. Nitekim 9 Mayıs 1911 tarihinde, hastanede şüpheli bir kolera vakasının ortaya çıktığı haber alınır alınmaz, hastane derhal nöbetçilerle çevrilip sıkı bir şekilde kordon altına alınmış ve hasta tecrit edilmiştir. Maltepe Askeri Hastanesi hademesinden olup kusma ve ishalin yanı sıra diğer şüpheli durumlar neticesinde hastalanarak vefat eden Sebilci İzzet hakkında tahkikat gerçekleştirilmiştir. Heyet-i Sıhhiye Müfettişi-i Umumiyesi tarafından verilen rapora göre 35 yaşlarındaki Sebilci İzzet bir buçuk ay öncesinde memleketinden İstanbul'a gelerek Maltepe Askeri Hastanesi'nin hademeliğine kaydedilmiştir. Yenişehir'de vaki Mehmed ve Şakir'in çamaşırcı dükkanlarına gidip bunlardan birinde gece kaldıktan sonra geri dönmüş ve cumartesi günü ishale yakalansa da hekimlere malumat vermemiştir. Pazar günü kusmaya başlaması üzerine hekimlere haber verilmiş ve muayene edilmesinin ardından koleraya yakalandığından şüphelenilerek tecrit edilmiştir. Sonrasında hastane 700 kişilik mevcuduyla kordon altına alınmıştır. Hastanın vefat etmesi üzerine sözü edilen çamaşırcı dükkanlarına iki sıhhiye müfettişi yönlendirilmiş ve yapılan araştırmaların ardından Sebilci İzzet'in her iki dükkana da uğrasa da bunlardan birinde gece kalmadığı belirlenmiştir. Ancak, yine Maltepe Askeri Hastanesi hademelerinden İsmail Ağa namında birinin Şakir'in çamaşırcı dükkanında bir gece kaldığı anlaşılmıştır. Hastalığın merhum Sebilci İzzet'e bu dükkanlardan sirayet etmesi pek muhtemel görülmesine de sözü edilen dükkanlar hakkında gerekli tedbirlerin yerine getirilmesi ve hademe İsmail'in hastane başhekimliğince

²⁶⁹ Yıldırım, a.g.e., s. 89-90.

müşahede altına alınması uygun görülmüştür.²⁷⁰ Haziran 1911 tarihindeyse, birkaç gün zarfından Maltepe Askeri ve Yıldız hastanelerinde bulunan askerlerin arasında muhtelif surette kolera vukuatı görülmüş olduğundan, kamu sağlığının korunması için gerekli tedbirlerin alınmasına rehber olmak üzere kolera vukuatı görüldüğü halde miktar ve mevkilerinin her gün Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye'ye bildirilmesi istenmiştir.²⁷¹

Ekim 1912'de Osmanlı Devleti'yle Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ'dan oluşan Balkan devletleri arasında patlak veren Balkan Savaşları sırasında da kolera varlığını göstermiştir. Kırkkilise ve Lüleburgaz'dan kaçarak Çatalca hattına çekilen Osmanlı askerleri arasında, bir süre sonra başta kolera olmak üzere salgın hastalıklar zuhur etmeye başlamıştır.²⁷² Askerlerin yağmurlu havada perişan bir şekilde geri çekilmesi, yol boyunca temiz su kaynaklarının bulunmaması ve konak yerlerinin düzensizliği hastalığın yayılmasında etkili olmuştur. Dahası, kontrolsüzce geri çekilirken kolera taşıyıcısı askerlerin tuvalet ihtiyaçlarını gelişigüzel bir biçimde karşılamalarının ardından sular kirlenmiştir. Bu suların askerler tarafından içilmeleriyle kolera salgınına yol açmıştır. Savaş öncesinde Edirne, Kırklareli ve Çatalca vilayetlerinde kolera vakası bulunmamaktadır. Karadeniz sahili, Anadolu veya İstanbul'da da kolera vakasına rastlanmamıştır. Bu nedenle, salgının sebebi Suriye'den getirilen askerler arasında kolera taşıyıcıları bulunmasıdır. Zira, memlekete kolera salgınları daha önce de İran, Irak ve Suriye'den yollarından gelen portörlerle girmiştir.²⁷³

Maltepe Askeri Hastanesi, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sırasında kısmen intan (bulaşıcı hastalıklar) hastanesi şeklinde hizmet etmiştir.²⁷⁴ Nitekim, Balkan Savaşları'nda Tekfurdağı'ndan gerek şimendiferle gerek deniz yoluyla İstanbul'a gelmekte olan yaralıların arasında koleraya yakalananlar bulunmakta olup, bu hasta askerler Şehremaneti tarafından Maltepe Askeri Hastanesi'ne sevk olunarak tecrit edilmişlerdir. Ancak, koleraya yakalanan yaralıların sevkine devam edilmesi takdirde memleketin tehlikeye maruz kalacağı belirtilerek sözü edilen hastaların sevkine son verilerek bulundukları yerlerde çadır altında tedavileri istenmiştir.²⁷⁵ Koleralı askerlerin

²⁷⁰ BOA., *Dahiliye Nezareti İdare Evrakı (DH. İD.)*, 50/43, 24 Cemaziyülevvel 1329 (23 Mayıs 1911).

²⁷¹ BOA., *DH. İD.*, 50/46, 3 Cemaziyülahir 1329 (1 Haziran 1911).

²⁷² Oya Dağlar Macar, *Balkan Savaşlarında Salgın Hastalıklar ve Sağlık Hizmetleri*, İstanbul: Libra Kitap, 2010, s. 77.

²⁷³ Abdülkadir Noyan, *Son Harplerde Salgın Hastalıklarla Savaşlarım*, Ankara: Ankara Üniversitesi, 1956, s. 8-9.

²⁷⁴ Kemal Özbay, *Türk Asker Hekimliği Tarihi*, C. 3, K. 2, s. 117.

²⁷⁵ BOA., *MV.*, 170/104, 29 Zilkade 1330 (9 Kasım 1912).

İstanbul'u tehlikeye sokması nedeniyle şikayetlerin artmaya başlamasının ardından, Harbiye Nezareti tarafından, şehir dışında bulunan Rami, Davutpaşa ve Maltepe kışlalarının boşaltılarak askerler şehre gönderilmeden bu mahallerde tedavi altına alınmalarına karar verilmiştir.²⁷⁶ Fakat, 12 Kasım 1912 tarihinde, Maltepe Askeri Hastanesi Başhekimî Miralay Ali Bey' e Rami Kışlası Kumandanlığı'ndan gönderilen tezkerede, kışlada çok fazla hasta bulunması nedeniyle izdiham yaşandığı ve çevrenin pislik içinde kaldığı bildirilerek eğer kışla bir müddet daha böyle kalırsa bulaşıcı hastalığın sirayet edeceğinin altı çizilmiştir. Ayrıca Davudpaşa Kışlası'na da giden Başhekim Ali Bey, Davudpaşa ve Rami kışlasında bulunan askerlerin hallerinin perişan olduğunu bildirerek ihtiyaç duyulan sağlık memurlarının bir an önce tayin edilerek gönderilmesini istemiştir.²⁷⁷

İstanbul'a koleranın bulaşmasına engel olmak için alınan bu tedbirde yetersiz kaldığından, 16 Kasım'da, ordu içerisinde ortaya çıkan kolera hastalığına karşı alınan tedbirler kapsamında bu tarihten itibaren ordudaki zayıf ve koleralı askerlerin İstanbul'a gönderilmeyerek Ayastefanos'un dışına sevk edilmelerine karar verilmiştir. Buna göre, zayıf ve koleralı hastalar Ayastefanos'tan Ayamama Çiftliği sahasına nakil edilmelerinin ardından burada bir iki gün bekletilecek ve sonrasında şüpheliler Maltepe Askeri Hastanesi'ne gönderilirken diğerleri Beykoz önüne sevk edilecektir.²⁷⁸ Askerler arasında ortaya çıkacak kolera hastaları için Maltepe Askeri Hastanesi tahsis edildiğinden, kolera hastalığı belirtisi gösterenlerin bu hastaneye nakledilmeleri istenmiştir. Bunun üzerine, 17 Kasım tarihinde, Yıldız Hastanesi'yle Polis Mektebi ve Jandarma Barakaları Başhekimliği, bu hastalığın ortaya çıkması durumunda hastaları nakil edecek bir arabanın mevcut olmadığını ve bu nedenle hastalık son bulana kadar hastanede daimi olarak bulundurulmak üzere bir arabanın koşum ve hayvanlarıyla hazırlanarak hastaneye gönderilmesini gündeme getirmiştir.²⁷⁹ 19 Kasım'da, Mühendishane Hastanesi'ne şüpheli hastaların kabul edilmeyerek bu gibi hastaların Maltepe Askeri Hastanesine gönderilmelerinin Sıhhiye Dairesi'nin emri olduğu belirtilmiş ve 28 Kasım'a gelindiğinde Maltepe Askeri Hastanesi Başhekimliği'ne şimdiye kadar hastanede kaç kolera hastasının bulunduğu ve kaçının şifa bulduğu sorulmuştur.²⁸⁰ 13 Ekim 1913 tarihindeyse, Çorlu Hastanesi'nde tedavi altında bulunan hastaların ilaçla

²⁷⁶ Macar, a.g.e., s. 95.

²⁷⁷ ATASE, 110.9.1.7/50.7.16, 12 Kasım 1912.

²⁷⁸ BOA., *MV*, 171/13, 6 Zilhicce 1330 (16 Kasım 1912).

²⁷⁹ ATASE, 110.9.1.7/50.8.20, 4 Teşrinisani 1328 (17 Kasım 1912).

²⁸⁰ ATASE, 110.9.1.7/202.52.10, 19 Aralık 1912; ATASE, 110.9.1.7/ 50.6.8, 28 Kasım 1912.

temizlenmelerinin ardından Maltepe Askeri Hastanesi'ne sevkleri söz konusu olmuştur. Bu bağlamda, hastaların hastaneye kadar arabalarla sevk edilmesi kararı alınmış ve hastaların Çorlu'dan sevklerinden dört saat sonra haber verilmesi durumunda arabaların Levazım Dairesi tarafından hazırlanabileceği belirtilmiştir. Dahası, yolculuk sırasında hastaların istirahatlerine itina gösterilmesinin altı çizilmiştir.²⁸¹

4.2. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA MALTEPE ASKERİ HASTANESİ'NDE TEDAVİ ALTINA ALINAN SAVAŞ ESİRLERİ

Avrupa devletleri arasında yaşanan siyasi gerilimler, silahlanma yarışı, milliyetçilik ve emperyalizm gibi sebepler neticesinde ortaya çıkan Birinci Dünya Savaşı, 28 Haziran 1914'te, Avusturya-Macaristan veliahdı Franz Ferdinand'ın bir Sırp milliyetçisi tarafından Saraybosna'da suikasta uğramasıyla patlak vermiştir. Bu savaşa Osmanlı Devleti de Almanya ve Avusturya-Macaristan müttefiki olarak aynı yıl dahil olmuştur. 1914-1918 yılları arasında gerçekleşen ve milyonlarca insanın ölümüne yol açan Birinci Dünya Savaşı'nda, esir düşen askerler önemli bir konu başlıklarından biridir. Nitekim, 1916 yılının başlarına gelindiğinde, Türk tarafının elinde 5.268'i Rus, 120'si Fransız, 2.000'i Rumen, 8.537'si Hindli ve 10.409'u İngiliz olmak üzere İtilaf Devletleri'ne mensup toplam 26.334 harp esiri bulunmaktaydı.²⁸²

Birinci Dünya Savaşı sırasında kısmen intan hastanesi olarak hizmet vermeye devam eden Maltepe Askeri Hastanesi'nde savaş esirleri de tedavi edilmiştir. Bu bağlamda, Eylül 1915'te Amerikan Sefareti, Maltepe Askeri Hastanesi'nden Taşkışla'ya nakledildiği düşünülen bir esire ait mektubun kendilerine ulaştırılmasını yetkililerinden rica etmişlerdir.²⁸³ Mayıs 1917'de Hollanda Elçiliği tarafından Hariciye Nezareti'ne gönderilen bir yazıda, İngiliz savaş esirlerinden Dördüncü Hampshire Alayı'na mensup Çavuş William Smith'in 28 Nisan 1917'de Maltepe Askeri Hastanesi'nde ve Dördüncü King's Royal Rifles'a mensup 6636 numaralı William Smith ismindeki bir başka İngiliz esirininse 1 Mayıs 1917'de Davudpaşa Hastanesi'nde vefat ettiği haberinin doğruluğunun ve ölümlerinin sebeplerinin araştırılarak haber verilmesi istenmiştir.²⁸⁴

²⁸¹ ATASE, 110.9.1.7/306.18.36, 13 Ekim 1913.

²⁸² Mesut Çapa, *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*, Ankara: Türkiye Kızılay Derneği, 2010, s. 120

²⁸³ BOA., *Hariciye Siyasi Evrakı (HR. SYS.)*, 2252/55, 12 Eylül 1915.

²⁸⁴ BOA., *HR. SYS.*, 2224/70, 26 Mayıs 1917.

1917'nin haziran ayında Hollanda Elçiliği'yle gerçekleşen bir yazışmada, elçilik, Maltepe Askeri Hastanesi'nde tedavi altında olan 103. Mahratta Alayı mensubu İngiliz savaş esiri Yüzbaşı Gordon Hugh Brodie'nin durumu hakkında bilgi talep etmiştir.²⁸⁵ Yapılan incelemeler neticesinde, Yüzbaşı Brodie'nin 26 Nisan'da Maltepe Askeri Hastanesi'nde vefat ettiği ortaya çıkmıştır. Bu haberin, Yüzbaşı Brodie'nin vefatının üzerinden iki ay geçmesinin ardından kendilerine ulaştığını belirten Hollanda Elçiliği, bu gecikme sebebiyle cenazesi sırasında gerekli ritüellerin yerine getirilemediğini işaret etmiş, ayrıca askerin ölüm sebebi ve nereye defnedildiği konusunda bilgi istemiştir.²⁸⁶ Osmanlı yetkileri tarafından verilen cevapta, Yüzbaşı Brodie'nin Maltepe Askeri Hastanesi'nde 25 Nisan'da lekeli humma nedeniyle vefat ettiği ortaya konmuştur. Ayrıca defni için gereken törenin yapılabilmesi adına hastane başhekiminin aynı gün elçiliğe telgrafla haber verdiği, cenazenin ise elçilik tarafından gönderilen bir kavas²⁸⁷ ve duacı ile getirilen tabut eşliğinde, bu iş için görevlendirilen altı sivil hademe tarafından hastaneden alındığı belirtilmiştir. Cenazesiye Feriköy Protestan Mezarlığı'na defnedilmiştir.²⁸⁸ Yine Yüzbaşı Brodie hakkında yapılan bir diğer yazışmada, vefatı sırasında üzerinde bulunan altın yüzüğün teslimi elçilik tarafından talep edilmiş ve bu yüzük iade edilmiştir.²⁸⁹

Ekim 1917 tarihinde, Maltepe Askeri Hastanesi'nde tedavi gören G. J. Y. Greenwood tarafından, Hollanda Elçiliği vasıtasıyla Menzil Müfettiş-i Umumisi Mirliya Back Paşa'ya 22 Eylül 1917 tarihinde gönderilen mektup üzerinde tahkikat gerçekleştirilmiştir.²⁹⁰ Aralık 1917'deyse, Maltepe Askeri Hastanesi'nde vefat eden İngiliz savaş esirlerinden Dhoms Doms'un ölüm haberinin hastane başhekimisi tarafından üç kez Hollanda Elçiliğine'ne telgrafla bildirilmesine rağmen, cenazenin hastaneden alınarak defnedilmesi konusunda sefaretin oldukça yavaş hareket ettiği ve bu sebeple cenazenin geç kaldırıldığı belirtilmiştir. Ancak sefaret, İstanbul hastanelerinde vefat eden esirlere dair haberlerin geç olarak haber verildiği veya hiç verilmediği hakkında şikayetlerde bulunmuştur. Bu nedenle esirlerin vefatına dair haberlerin doğrudan doğruya

²⁸⁵ BOA., *HR. SYS.*, 2260/47, 12 Haziran 1917.

²⁸⁶ BOA., *HR. SYS.*, 2260/69, 14 Temmuz 1917

²⁸⁷ Daha çok elçiliklerde görevlendirilen silahlı muhafız olan kavas hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Canatar, "Kavas", *DİA.*, C. 25, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022.

²⁸⁸ BOA., *HR. SYS.*, 2261/11, 20 Ağustos 1917.

²⁸⁹ BOA., *HR. SYS.*, 2230/17, 29 Mayıs 1918; BOA., *HR. SYS.*, 2230/51, 15 Haziran 1918; BOA., *HR. SYS.*, 2230/99, 11 Ağustos 1918.

²⁹⁰ BOA., *HR. SYS.*, 2261/52, 17 Teşrinievvel 1917.

sefarete verilmesi ve cenaze hakkında sefaret tarafından yapılacak bir şey varsa derhal yerine getirilmesi vurgulanmıştır.²⁹¹

İspanya Elçiliği'nce Hariciye Nezareti'ne Ocak 1918'de yazılan bir yazıdaysa, 1917 senesinin ekim ayında Isonzo Savaşı'nda esir alınan yaklaşık 500 İtalyan askerinin bir kısmının Balya-Karaaydın kurşun madeninde ve diğer bir kısmının da Haydarpaşa İstasyonu'nun inşasında istihdam edildiği yönünde haber alındığı bildirilmiştir. Ayrıca yine alınan haberlere göre, bu savaş esirlerinden dokuzu Maltepe Askeri Hastanesi'nde tedavi altındadır. Sözü edilen savaş esirlerin ailelerine haber vermek üzere esirlerin isimleri, İtalya'daki ikametgahları ve hangi alaylara mensup olduklarına dair bilgilerin toplanarak mektup göndermelerine müsaade edilmesi İspanya Elçiliği tarafından rica edilmiştir.²⁹²

Mart 1918 tarihinde Hollanda Elçiliği tarafından, şubat ayı boyunca 16 Rus savaş esirinin Maltepe Askeri Hastanesi'nde vefat ettiği ve hastanede yalnızca 50 civarında esir bulunmasına rağmen Rus esirleri arasında bu kadar ölümün gerçekleşmesinin endişe verici olarak nitelendirildiği belirtilmiştir.²⁹³ Nisan ayına gelindiğindeyse, mart ayında yine 30 Rus savaş esirinin Maltepe Askeri Hastanesi'nde öldüğüne Hollanda Elçiliği'nce dikkat çekilerek hastaların ölüm nedenine dair bir incelemenin başlatılması istenmiştir.²⁹⁴ Yapılan tahkikat neticesinde, şubat ayı içerisinde Maltepe Askeri Hastanesi'ne dahil olan Rus esirlerinin miktarı 50 olmayıp 70'tir. Bunlardan 12'sinin vefatı şubat ayı zarfında hastaneye dahil edilenler arasında gerçekleşmişken diğer dördünün evvelki aylarda hastaneye dahil olup şubat ayında vefat ettikleri anlaşılmıştır. Bununla birlikte, şubat ayında vefat edip usuller gereğince Hilal-i Ahmer Cemiyeti vasıtasıyla Rus Salib-i Ahmerleri'ne gönderilen vefat-ı ihbariye varakalarının tetkik edilmesiyle bu esirlerin daha önceden yakalanmış oldukları müzmin hastalıklarından dolayı her türlü tedavi ve tedbire rağmen vefat ettikleri bildirilmiştir.²⁹⁵

Mayıs 1918'e gelindiğinde, Hollanda Elçiliği, Maltepe Askeri Hastanesi'nde tedavi altında olan İngiliz savaş esiri F. Lincoln'ün, karısının farklı zamanlarda İngiltere'den kendisine gönderdiği iddia edilen birkaç meblağı almadığını gündeme getirmiştir. Dahası, İngiltere'den kendisine gönderilmiş meblağı aldığına dair hiçbir makbuz imzalamadığı

²⁹¹ BOA., *HR. SYS.*, 2261/73, 16 Kanunuevvel 1917.

²⁹² BOA., *HR. SYS.*, 2228/60, 28 Kanunusani 1918.

²⁹³ BOA., *HR. SYS.*, 2229/33, 11 Mart 1918.

²⁹⁴ BOA., *HR. SYS.*, 2229/72, 14 Nisan 1918.

²⁹⁵ BOA., *HR. SYS.*, 2229/88, 14 Mayıs 1918.

halde karısı, Londra'daki Savaş Bakanlığı'nda Lincoln'ün adına imzalanmış makbuzlar gördüğünü beyan etmiştir. Bu nedenle, sözü edilen meblağ hakkında bilgi almak üzere Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne müracaat olunduğunda Lincoln tarafından imzalanmış bir belgeye rast gelinmediği haber verilmiştir.²⁹⁶ Daha sonrasında yapılan incelemeler sonucunda Maltepe Askeri Hastanesi'nde F. Lincoln adında bir esirin mevcut olmadığı belirtilse de kendisine hastanede bir çift ayakkabı verildiğine dair makbuzun elçilikte bulunduğu ifade olunarak Osmanlı yetkililerine tekrardan meblağ hakkında hatırlatma yapılmıştır.²⁹⁷

Nisan 1918'de, İsveç Kraliyet Elçiliği'nin Hariciye Nezareti'ne Sırp savaş esirleri hakkındaki yazısında, Maltepe Askeri Hastanesi'nde tedavi altındayken vefat eden esirlerden bahsedilmiştir. Bu bağlamda, vefat eden esirler hakkında her gün hastaneden telgraflar alındığını belirten elçilik, hastane müdürünün talebi üzerine cenaze töreni sırasında elçilikten bir memurun her zaman hazır bulundurulmasıyla hemen gönderilmekte olduğunu da açıklamıştır. Cenaze masraflarına gelince, hastane yönetimi masrafların karşılanması için kendilerine bir talimat verilmediğinden bunları karşılamayacağını beyan etmiştir. Bu nedenle, cenaze masrafları rahip tarafından karşılanmak zorunda kalmış ve daha sonra bu miktarı elçilikten talep etmiştir. Ancak elçilik bu ödemeyi yapacak herhangi bir fona sahip olmadığını ifade etmiştir. Dahası, 1907 tarihli Lahey Sözleşmesi'ne eklenen maddeye göre, savaş esirlerinin gömülmesinden ve bundan doğacak masrafların karşılanmasından onları esir tutan devletin sorumlu olduğunun altı çizilmiştir. İstanbul'daki hastanelerde tedavi gören Sırp esirler arasında ölümler çok kısa aralıklarla birbirini izlediğinden ve ölen kişilerin cenaze törenleri önem arz ettiğinden İsveç Kraliyet Elçiliği tarafından Sırp esirlerin cenaze masraflarının Osmanlı Devleti'nce karşılanması rica edilmiştir.²⁹⁸

4.3. İSTANBUL'UN İŞGALİ SIRASINDA MALTEPE ASKERİ HASTANESİ VE KURUMUN LAĞVI

1918 senesinde İtilaf Devletleri İstanbul semalarında görülen savaş uçaklarıyla şehri bombalamış, ancak pek fazla zarar verememişlerdir. Bu bombardımanın ardındansa, 13 Ekim 1918 tarihinde, müttefikler mütareke şartları doğrultusunda 55 parça savaş gemisiyle İstanbul kıyılarına gelip karaya asker çıkarmış ve böylece işgal devri

²⁹⁶ BOA., *HR. SYS.*, 2230/8, 6 Mayıs 1918.

²⁹⁷ BOA., *HR. SYS.*, 2230/59, 16 Haziran 1918; BOA., *HR. SYS.*, 2230/70, 9 Temmuz 1918.

²⁹⁸ BOA., *HR. SYS.*, 2230/6, 15 Mayıs 1918.

başlamıştır.²⁹⁹ 16 Mart 1920 tarihine gelindiğindeyse İstanbul, İtilaf Devletleri tarafından resmen işgal edilmiştir. İngiliz, Fransız ve İtalyan Yüksek Komiserleri'nce sabahın erken saatlerinde Sadrazam Salih Paşa'ya bir nota verilerek saat 10 itibarıyla İstanbul'un işgal edileceği bildirilmiştir.³⁰⁰

Gerçekleştirilen bu işgalin ardından, İstanbul'u belirli bölgelere ayırarak stratejik bölgelere yerleşen İtilaf Devletleri arasında, Fransızların kontrolüne verilen askeri yapılar arasında kışla olarak Rami, Davudpaşa, Gülhane, Reşadiye, Demirkapı ve Süleymaniye; askeri hastane olarak Gülhane, Hadımköy ve Maltepe; Ahırkapı'da bulunan askeri dikimhane, Bakırköy baruthaneleri; cephanelik olarak Çobançeşme, Davudpaşa, Piri Paşa ve Zeytinburnu ve bunlara ek olarak pek çok askeri mektep, karakol, ahırlar, depo ve Yeşilköy uçak hangarları bulunmaktaydı.³⁰¹

Buna göre, Ekim 1918 tarihinde başlayan İstanbul'un işgal sürecinde Maltepe Askeri Hastanesi, İtilaf Devletleri'nden olan Fransızlar tarafından tutulmuştur. Nitekim, Ocak 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne gönderilen yazıda, Maltepe Askeri Hastanesi'nin en geç ocak ayının 15'ine kadar tahliyesinin gerçekleştirilmesi gerektiğinin üzerinde durularak hastanede halihazırda çok az sayıda hasta bulunduğu ve bunların başka yerde tutulabileceği belirtilmiştir. Dahası, hastanede kalan tıbbi malzemeler olduğu gibi bırakılmalı ve Fransız sağlık hizmetleri binaya yerleştiğinde derhal kendilerine teslim edilmelidir. Kışladaki yetkililere, makbuz karşılığında Fransızlara teslim etmeleri yönünde talimat verilmelidir. Halbuki, daha önceden kendilerine bırakılması teklif edilen Maltepe Askeri Hastanesi'ni, Gülhane'nin tamamının ellerinde olduğunu zannederek işgal etmek istememişlerdir. Ancak, Gülhane Hastanesi'nin yalnızca bir kısmı Fransızlara verilmiş olduğundan kendi hastaları için daha fazla yerin Fransızların kullanımına verilmesi lazım gelecektir. Sonuç olarak, 13 Ocak'ta Maltepe Askeri Hastanesi'nin tahliyesinde yardımcı olmak üzere yedi adet otomobil 14 Ocak sabahı için Gazhane

²⁹⁹ Feridun Emecen, "İstanbul'un Fethi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 23, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, s. 219.

³⁰⁰ "Notanın ekinde, İstanbul'un Müttefik devletlerin askerî işgali altına alınacağı, Müttefik askerî makamlarının, müttefik yüksek komiserleri namına şehrin işgali için gereken bütün askerî tedbirlerin uygulanmasını sağlayacakları, buna göre; Harbiye ve Bahriye Nezaretlerinin işgal edileceği, buralardan verilecek emir ve tebligatların kontrol ve sansüre tabi tutulacağı, posta, telgraf ve telefonun kontrol altına alınacağı, polisin de sıkı bir kontrole tabi tutulacağı, sükûn, nizam ve asayişin muhafazası için gereken bütün nizamnamelerin düzenleme, duyurma ve uygulamasının işgal kuvvetlerince sağlanacağı vurgulanıyordu." Ş. Can Erdem, "İtilâf Devletleri'nin İstanbul'u Resmen İşgali ve Faaliyetleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 21, 62 (2005), s. 679.

³⁰¹ Mahir Aydın, "İşgal İstanbul'unda Anarşi", *İmparatorluk Başkentinden Kültür Başkentine İstanbul*, ed. Feridun M. Emecen, İstanbul: Kitabevi, 2010, s. 3343-334; Çelik, a.g.e., s. 201.

Garajı'nda hazırlanmış ve bir memur gönderilerek bunların lazım gelen mahale aldırılması kararlaştırılmıştır.³⁰²

Haziran 1921'deyse, Fransızlar tarafından işgal olunan Maltepe Askeri Hastanesi'nde hizmetçi olarak görev yapan, Beyoğlu'nda Firuz Ağa Mahallesi'nin Çorbacı Sokağı'nda ikamet eden Eşref Tahir bin Rüstem'in, görevi sırasında hastalanarak vefat ettiği, Eyüp'te Boşnak Mahallesi muhtarına haber verilmiştir. Eşref Tahir'in kaydının yazılabilmesi için sözü edilen şahsın vefatının tarihi ve nedeninin bildirilmesi Fransa Hükümeti temsilcisinden istenilmiştir. Fransa Fevkalade Komisyonu'ndan verilen cevaba göreyse Eşref Tahir, 22 Aralık 1920'de, Fransa günü saat altı buçuk sıralarında, zatürre hastalığı sonucunda vefat etmiştir.³⁰³

İstanbul'un işgali sırasında bir süre daha hizmette kalan Maltepe Askeri Hastanesi, 1922 tarihinde lağvedilmiştir. 29 Kasım 1926 tarihine gelindiğindeyse, Müdafa'a-i Milliye Vekaleti'nin teklifiyle, İstanbul'da mevcut lise ibtidai kısımlarıyla Mesaha Bölükleri'ne tahsis olunan Maltepe Askeri Hastanesi ve Davudpaşa Kışlası'ndaki inşaat ve tamiratın aciliyeti nedeniyle Münakasa ve İhale Kanunu'nun 18. Maddesi'nin İkinci fıkrasına uygun olarak pazarlıkla yaptırılması gündeme gelmiştir. İcra Vekilleri Heyeti'nin 5 Aralık 1926'deki toplantısında bu teklif kabul edilmiştir.³⁰⁴ Mayıs 1927'de lise için tahsis olunan Maltepe Askeri Hastanesi'ndeki mektep binasında yapılacak amfiteatr döşeme sıraları inşaatının münakasa ve pazarlık suretiyle ihale olunamamasından ötürü aciliyeti dolayısıyla 31 Mayıs 1926 tarihli ve 878 numaralı kanuna uygun olarak emaneten yaptırılmasına karar verilmiştir.³⁰⁵ Maltepe Askeri Lisesi olarak ilk kez 1928 senesinde öğretime açılmış ve 1941 yılına kadar faaliyetlerine burada devam etmiştir. 1941-1947 yılları arasındaysa Konya'nın Akşehir ilçesinde varlığını sürdürmüştür.³⁰⁶ 25-26 Ağustos 1947'de Maltepe Askeri Lisesi, Akşehir'den kendisine tahsis edilen Kuleli Kışlası'ndaki eski Rüşdiye ve Hastahane binalarına nakledilmiş ve Kuleli Kışlası'nda birbirinden ayrı iki okul şeklinde faaliyet gösteren Kuleli ve Maltepe askeri liseleri 1950 tarihine gelindiğinde tamamen birleştirilmişlerdir.³⁰⁷ 21 Temmuz 1980'de, Milli Savunma

³⁰² ATASE, 110.9.1.10/74.0.103, 14 Ocak 1919.

³⁰³ BOA., *Dahiliye Nezaret Sicill-i Nüfus Tahrirat Kalemi Evrakı (DH. SN. THR.)*, 87/116, 11 Şevval 1339 (18 Haziran 1921).

³⁰⁴ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA.), 30.18.1.1./22.74.7., 5 Aralık 1926.

³⁰⁵ BCA., 30.18.1.1./24.28.16., 4 Mayıs 1927.

³⁰⁶ <https://kho.msu.edu.tr/askeri/maltepe/tarih%C3%A7.html> adresinden 14.11.2024 tarihinde alınmıştır.

³⁰⁷ Mustafa Özkat ve İzzet Akça (haz.), *Dünden Bugüne Kuleli Askeri Lisesi*, İstanbul: Kuleli Askeri Lisesi Matbaası, 2007, s. 16.

Bakanlığı'na Emniyet M¼d¼rl¼đ¼'ne tahsis edilen yapı g¼n¼m¼zde de İstanbul Emniyet M¼d¼rl¼đ¼ Çevik Kuvvet Şube M¼d¼rl¼đ¼'ne hizmet etmektedir.³⁰⁸

³⁰⁸ Başağaoğlu, “Maltepe Asker Hastanesi”, s. 213.

5. SONUÇ

Modernleşme öncesi dönemde, Selçuklulardan devraldığı İslami tıp geleneğini sürdüren Osmanlı Devleti'nde, sağlık hizmetleri uzun yıllar boyunca *darüssıhha*, *şifahane* ve *bimarhane* olarak da adlandırılan darüşşifalar etrafında yürütülmüştür. Bu sağlık müesseseleri, halkın sağlık ihtiyacının karşılanmasında önemli roller üstlenmişlerdir. Ancak XVIII. yüzyılın sonlarına gelindiğinde devletin farklı kurumlarını hedef alan modernleşme çabaları sağlık alanında da kendini göstermiştir. Bu doğrultuda, savaşlarda alınan art arda yenilgileri ve bunun sonucunda yaşanan toprak kayıplarını durdurmak amacıyla III. Selim döneminde gerçekleştirilen askeri ıslahatlar çerçevesinde tıpta modernleşmenin ilk adımları askeri hastanelerin kurulmasıyla atılmıştır. II. Mahmud dönemine gelindiğinde tıpta modernleşme çabaları hız kazanmış ve askeri hastanelerin önemli örnekleri verilmeye devam etmiştir. Bu bağlamda II. Mahmud döneminde kurulan ilk askeri hastanelerden biri olması bakımından değer taşıyan ve Asakir-i Mansure Hastanesi olarak da bilinen Maltepe Askeri Hastanesi, Osmanlı sağlık tarihi açısından dikkate değer bir yere sahiptir.

Bu çalışmanın temel hedefi, Rami ve Davudpaşa kışlalarındaki askerlere sağlık hizmeti vermek amacıyla 1827 yılında kurulan ve 1922 yılına kadar faaliyetlerini sürdüren Maltepe Askeri Hastanesi'nin tarihsel gelişimi ve işleyişini dönemin askeri ve sağlık politikaları çerçevesinde inceleyerek, Osmanlı Devleti'nin sağlık hizmetlerinin modernleşme sürecini aydınlatmaya katkı sağlamaktır. Nitekim çalışmanın sonucunda elde edilen bulguların neticesinde, Maltepe Askeri Hastanesi'nin yalnızca askerlere sağlık hizmeti sunan bir kurum olmayıp aynı zamanda, modern tıbbi uygulamaların Osmanlı'da yerleşme süreci açısından da oldukça önemli olduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışma ile literatürde sınırlı bir şekilde bulunan çalışmaların ötesine geçmek amaçlanarak Osmanlı arşiv belgelerine dayalı geniş kapsamlı bir inceleme yapılmıştır. Ancak, araştırma sürecinde özellikle hastanenin inşa süreci hakkındaki belgelere ulaşılamamıştır. Bunun yanı sıra mevcut literatürde bu hastanenin Kırım Savaşı sırasında oldukça aktif olduğu yönünde bilgiler aktarılsa da bu sürece dair kısıtlı sayıda arşiv belgesi bulunabilmiştir.

Çalışma sürecinde ulaşılan arşiv belgeleriyle beraber dönemin süreli yayınları ve mevcut literatür ışığında, Maltepe Askeri Hastanesi'nin kuruluş süreci, personelinin profili, sağlık hizmetlerinin işleyişi ve karşı karşıya kaldığı bazı sorunlar geniş kapsamlı bir biçimde

değerlendirilmiştir. Hastanenin bir başhekim ve bir başhekim yardımcısı olmak üzere yalnızca iki hekim ve birkaç personelle başladığı hizmet sürecinin zaman içerisinde büyüyerek İstanbul'un en büyük hastanelerinden biri haline gelmesi, söz konusu hastanenin Osmanlı askeri sağlık sisteminin gelişim sürecinde oynadığı rolü anlamak açısından değer taşır.

Maltepe Askeri Hastanesi'nin hizmet sürecinde görülen bazı aksaklıklar, Osmanlı sağlık kurumlarının modernleşme sürecindeki zorlu geçiş dönemlerine ışık tutmaktadır. Hastane, kuruluşunun ilk yıllarında personel eksikliği, hekimlerin tıp alanında yeterince yetkin olmaması ve personellerinin bulunduğu usulsüzlükler nedeniyle denetime uğramıştır. 1842 yılında Avusturyalı hekim Lorenz Rigler'in çabaları doğrultusunda yeniden yapılandırılarak hastanenin %25 olan ölüm oranı %3'e kadar düşürülmüştür. Bu durum, modern tıbbın Osmanlı'da yerleşmesi sürecinde karşılaşılan problemlere nasıl bir çözüm arayışına girildiğine dair bir örnek oluşturmaktadır.

Hastane hizmette kalmış olduğu bu yaklaşık 100 yıllık süreçte yalnızca askeri hastalara sağlık hizmeti vermekle kalmayarak aynı zamanda salgın hastalıklarla mücadele ve savaş dönemlerinde önemli katkılarda bulunmuştur. Savaş dönemlerinde artan yaralı ve hasta yoğunluğu ve salgın hastalıkların kontrol altına alınarak İstanbul'a yayılmasını önleme sürecinde hastane oldukça önemli bir konuma sahiptir. 1831 yılından başlayarak çeşitli zamanlarda ortaya çıkan kolera salgınları, Kırım Savaşı, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı gibi zorlu dönemlerde Maltepe Askeri Hastanesi aktif bir sağlık kurumu olmuştur. Nitekim yalnızca Osmanlı askerlerine sağlık hizmeti sunmakla kalmayarak Kırım Savaşı sırasında müttefik Fransız askerlerine ve Birinci Dünya Savaşı sırasında Rus ve İngiliz gibi farklı milletlerden savaş esirlerine de tedavi uygulanan bir hastane olmuştur. Bu nedenle Maltepe Askeri Hastanesi'nin Osmanlı askeri sağlık teşkilatında dinamik bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, Maltepe Askeri Hastanesi Osmanlı Devleti'nde sağlık ve askeri modernleşme hareketlerinde önemli bir rol üstlenmiştir. Osmanlı askeri sağlık sisteminin kurumsallaşmasında ve modern sağlık hizmetlerinin benimsenerek hayata geçirilmesinde değerli katkılar sunan bu sağlık kurumu, hizmette kaldığı yaklaşık bir asırlık süreçte salgın hastalıklarla mücadele ve savaş sırasında yaralı ve hastaların tedavisi gibi daha pek çok sağlık hizmetiyle Osmanlı sağlık tarihi bakımından değer taşımaktadır. Bu çalışma Maltepe Askeri Hastanesi'nin tarihi önemini ve Osmanlı askeri sağlık sistemine olan

katkısını gözler önüne sermiştir. Dahası Osmanlı askeri hastaneleri üzerine yapılacak olan yeni araştırmalar için bir zemin oluşturmuştur.

6. KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

1. TC. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.)

1.1. Sadaret Tasnifi

Amedi Kalemi Evrakı (A.AMD.)

Sadaret Divan-ı Hümayun Mühimme Kalemi Evrakı (A. DVN. MHM.)

Sadaret Mektubi Kalemi, Nezaret ve Devair Evrakı (A.MKT.NZD.)

Sadaret Mektubi Kalemi, Mühimme Kalemi Evrakı (A.MKT. MHM.)

1.2. Bab-ı Ali Evrak Odası Tasnifi

Bab-ı Ali Odası Evrakı (BEO.)

1.3. Cevdet Tasnifi

Cevdet Sıhhiye (C.SH.)

Cevdet Askeriye (C.AS.)

1.4. Dahiliye Nezareti Tasnifi

Dahiliye Nezaret Sicill-i Nüfus Tahrirat Kalemi Evrakı (DH. SN. THR.)

Dahiliye Nezareti İdare Evrakı (DH. İD.)

Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı (DH. MKT.)

1.5. Hariciye Nezareti Tasnifi

Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı (HR. MKT.)

Hariciye Nezareti Siyasi Evrakı (HR. SYS.)

1.6. İradeler Tasnifi

İrade Askeri (İ. AS.)

İrade Dahiliye (İ.DH.)

İrade Hususi (İ.HUS.)

İrade Harbiye (İ. HB.)

İrade Meclis-i Vala (İ.MVL.)

İrade Şura-yı Devlet (İ. ŞD.),

İrade Şehremaneti (İ. ŞE.)

İrade Taltifat (İ.TAL.)

1.7. Yıldız Tasnifi

Yıldız Perakende Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y.MTV.)

Yıldız Perakende Askeri Maruzat Evrakı (Y.PRK. ASK.)

Yıldız Perakende Başkitabet Dairesi Maruzatı Evrakı (Y. PRK. BŞK.)

1.8. Bab-1 Defteri Başmuhasebe Kalemi Defterleri (D. BŞM. d.)

1.9. Bab-1 Defteri Başmuhasebe Eminliği Defterleri (D. BŞM. BNE. d.)

1.10. Hatt-ı Hümayun (HAT.)

1.11. Maarif Vekaleti Mektubi Kalemi Evrakı (MF. MKT.)

1.12. Mabeyn İrade Evrakı (MB. İ)

1.13. Maliye Nezareti Masarifat Defteri (ML. MSF. d.)

1.14. Maliye Nezareti Emlak-ı Emiriyye Müdüriyeti (ML. EEM.)

1.15. Maliyeden Müdevver Defter (MAD. d.)

1.16. Meclis-i Vala (MVL.)

1.17. Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.)

1.18. Şura-yı Devlet Tasnifi (ŞD.)

1.19. Zabtiye Nezareti Tasnifi (ZB.)

2. Milli Savunma Bakanlığı Askeri Tarih Arşivi

2.1. ATASE

Balkan Harbi (1912-1913) (110.9.1.7)

İstiklal Harbi (1919-1923) (110.9.1.10)

Osmanlı-Rus Harbi (1877-1878) (110.9.1.3)

3. TC. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA.)

Sürelî Yayınlar

Takvim-i Vekayi

Gazette des Hôpitaux Civils et Militaires de l'Empire Ottoman

Salname-i Askeri

Tetkik Eserler

Akdeniz, Gül ve İbrahim Başağaoğlu. “Maltepe Asker Hastanesi’nin Mimari Yapısı ve Tarihi Gelişimi”, *IV. Türk Tıp Tarihi Kongresi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003, ss. 203-212.

Akpınar, Cemil. “Hekimbaşı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, C. 17, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998, ss. 160-161.

Altıntaş, Ayten, Gülten Dinç, İbrahim Başağaoğlu. “Basılı Tıp Yayınları Alanının Öncülerinden Biri ‘Tuhfetü’l-Tıb’”, *Tıp Tarihi Araştırmaları*, 10 (2001), ss. 21-37.

_____, Ayten. “Osmanlı İmparatorluğunda 1837 Yılında Hastahanelere Gereken İlaçların İmali ve Dağıtımıyla İlgili Düzenleme Yapılması Hakkında”, *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, 2-3 (1996-1997), ss. 98-106.

Artuk, İbrahim. “Madalya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, C. 27, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, ss. 301-302.

_____, İbrahim. “Nişan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, C. 33, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007, ss. 154-156.

Ayar, Mesut. *Osmanlı Devletinde Kolera: İstanbul Örneği (1892-1895)*, İstanbul: Kitabevi, 2007.

Aydın, Mahir. “Doksanüç Harbi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, C. 9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, ss. 498-499.

_____, Mahir. “İşgal İstanbul’unda Anarşi”, *İmparatorluk Başkentinden Kültür Başkentine İstanbul*, ed. Feridun M. Emecen, İstanbul: Kitabevi, 2010.

Babuçcu, Merva. *Osmanlı Devleti’nde Askerî Sağlık Hizmetleri (1876-1908)*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, 2015.

Başağaoğlu, İbrahim. “Maltepe Asker Hastanesi”, *IV. Türk Tıp Tarihi Kongresi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003, ss. 213-226.

Beydilli, Kemal. “Vak’a-i Hayriyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, C. 42, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012, ss. 454-457.

Boué, Ami. *La Turquie d’Europe*, C. 3, Paris: Arthus Bertrand, 1840.

- Can, Selman. *Osmanlı Mimarlık Teşkilatı'nın XIX. Yüzyıldaki Değişim Süreci ve Eserleri ile Mimar Seyyid Abdülhalim Efendi*, [Yayımlanmamış Doktora Tezi], İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2002.
- Canatar, Mehmet. “Kavas”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, C. 25, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022, 66-68.
- Cantay, Gönül. *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2014.
- Çapa, Mesut. *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*, Ankara: Türkiye Kızılay Derneği, 2010.
- Çelik, Yüksel. “II. Mahmud Devrinde İdari-Askeri Bir Üs: Rami Kışlası”, *Osmanlı Araştırmaları* 52, 52 (2018), ss. 227-266.
- _____, Yüksel. “Rami Kışlası ve İstanbul’un Siyasi Tarihi ile Güvenliği Açısından Önemi”, *Antik Çağdan 21. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul: İBB Kültür AŞ., 2015, ss. 201-207.
- _____, Yüksel. “Rami Kışlası ve İstanbul’un Siyasi Tarihi ile Güvenliği Açısından Önemi”, *Antik Çağdan 21. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul: İBB Kültür ve İSAM, 2015, ss. 201-207.
- _____, Yüksel. *Rami Kışlası: II. Mahmud Devrinde Aydın-Despotik Modernleşmenin Karargâhı*, İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2022.
- Çiftçi, Aynur. *19. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Askeri Mimari ve İstanbul’da İnşa Edilen Askeri Yapılar*, [Yayımlanmamış Doktora Tezi], İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, 2004.
- Dağlar Macar, Oya. *Balkan Savaşlarında Salgın Hastalıklar ve Sağlık Hizmetleri*, İstanbul: Libra Kitap, 2010.
- Dalğın, Yonca. *II. Mahmud Devri Askeri Yapılarından Davudpaşa Kışlası*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2019.
- Derman, Mustafa Uğur. “Mustafa İzzet, Yesârîzâde”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, C. 31, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020, ss. 307-309.
- Doğan, Metehan. *Kırım Savaşı (1853-1856) Yıllarında Rumeli’de Salgın Hastalıklar*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Malatya: İnönü Üniversitesi, 2022.
- Emecen, Feridun. “İstanbul’un Fethi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, C. 23, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, ss. 212-220.
- Erdem, Sargon. “Ayak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, C. 4, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, s. 191.
- Erdem, Ş. Can. “İtilaf Devletleri’nin İstanbul’u Resmen İşgali ve Faaliyetleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 21, 62 (2005), ss. 677-694.

- Gömleksiz, Eda Gülşen. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Askeri Sağlık Hizmetleri*, [Yayımlanmamış Doktora Tezi], İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2016.
- Hikmetumut, Serpil. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bahriye Merkez Hastanesi*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Düzce: Düzce Üniversitesi, 2021.
- Kahya, Esin ve Ayşegül Demirhan Erdemir. *Bilimin Işığında Başlangıçtan Cumhuriyete Türklerde Tıp ve Sağlık Kurumları*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2021.
- Keleş, Erdoğan. *Osmanlı, İngiltere ve Fransa İlişkileri Bağlamında Kırım Savaşı*, [Yayımlanmamış Doktora Tezi], Ankara: Ankara Üniversitesi, 2009.
- Keleş, Hamza. "Asakir-i Mansure-i Muhammediyye Kanunnamesi", *Kastamonu Eğitim Dergisi* 14, 1 (2006), s. 227-240.
- Kiel, Machiel. "Yanbolu", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, C. 43, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013, ss. 312-315.
- Koçu, Reşad Ekrem. *Yeniçeriler*, İstanbul: Doğan Kitap, 2004.
- Macridy Pacha. "Notice Sur les Hôpitaux Militaires de Constantinople. Hôpital de Haidar-Pacha. Hôpital de Maltépé." *Gazette des Hôpitaux Civils et Militaires de l'Empire Ottoman*, C. 1, S.16, 1/13 Mars 1888, ss. 5-6.
- _____. "Notice Sur les Hôpitaux militaires de Constantinople. Hôpital de Yıldız. Hôpital de Séraskérat." *Gazette des Hôpitaux Civils et Militaires de l'Empire Ottoman*, C. 1, S. 15, 15/27 Fevrier 1888, ss. 2-4.
- Noyan, Abdülkadir. *Son Harplerde Salgın Hastalıklarla Savaşlarımız*, Ankara: Ankara Üniversitesi, 1956.
- Özbay, Kemal. *Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri: Hastaneler (A-I)*, C. 3-I. Kitap, İstanbul: Yörük Basımevi, 1981.
- _____, Kemal. *Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri: Hastaneler (I-Z)*, C. 3-II. Kitap, İstanbul: Yörük Basımevi, 1981.
- Özcan, Abdülkadir. "Asakir-i Mansure-i Muhammediyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, C. 3, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, ss. 457-458.
- _____, Abdülkadir. "Davud Paşa Kışlası", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, C. 9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, ss. 40-42.
- _____, Abdülkadir. "Davud Paşa Sahrası", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, C. 9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, ss. 44-45.
- Özege, Mehmet Seyfettin. *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*, C. 4, İstanbul, 1977.

- Özkat, Mustafa ve İzzet Akça haz. *Dünden Bugüne Kuleli Askeri Lisesi*, İstanbul: Kuleli Askeri Lisesi Matbaası.
- Rigler, Lorenz. *Die Türkei und deren Bewohner in ihren naturhistorischen, physiologischen und pathologischen Verhältnissen vom Standpunkte Constantinopel's*, C. 1, Berlin: Wien: Carl Gerold, 1852.
- _____, Lorenz. *Die Türkei und deren Bewohner in ihren naturhistorischen, physiologischen und pathologischen Verhältnissen vom Standpunkte Constantinopel's*, C. 2, Berlin: Wien: Carl Gerold, 1852.
- Sancaklı, Saffet. “Tıbb-ı Nebevî Hadislerinin Bağlayıcı Olup Olmaması Açısından Değerlendirilmesi”, *Mesned: İlahiyet Araştırmaları Dergisi* 10, 2 (2019), ss.353-379.
- Sarı, Nil. “Hekimbaşı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C.17, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998, ss.161-164.
- _____, Nil. “Tıp”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 41, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012, ss. 101-111.
- Serin, Sinem. *Osmanlı Sağlık Sisteminin Yönetimi Hekimbaşılık Kurumu*, İstanbul: Kitabevi, 2021.
- Shefer-Mossensohn, Miri. *Osmanlı Tıbbı; Tedavi ve Tıbbi Kurumlar, 1500-1700*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2014.
- Stafford House Committee For The Relief Of Sick And Wounded Soldiers. *Report And Record Of The Operations Of The Stafford House Committee For The Relief Of Sick And Wounded Turkish Soldiers –Russo -Turkish War, 1877-1878*, London: Spottiswoode&Co., 1879.
- Stern, Bernard. *Medizin, Aberglaube und Geschlechtsleben in der Türkei*, Berlin: H. Barsdorf, 1903.
- Sunar, Mehmet Mert. “Yeniçeri Ocağı’nın Kısa bir Tarihçesi”, *Hunlardan Günümüze Türk Askeri Kültürü*, Ed., A. Sefa Özkaya, İstanbul: Kronik Kitap, 2019, ss. 583-597.
- Taşkın, Ünal. *Osmanlı Devleti’nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Elazığ: Fırat Üniversitesi, 2005.
- Tekin, Kemal. “Osmanlı Devletinde Gelenekten Yeniliğe Geçişin Anlamlı Bir Sembolü: Mecidi Nişanları”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 28 (2014), ss. 393-411.
- Terzioğlu, Arslan. “Bimaristan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, ss. 163-178.
- Tuğlacı, Pars. *Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi*, İstanbul: İnkılap ve AKA Kitabevleri, 1981.

Ülman, Yeşim Işıl. “Tıbbiye’de Bir Avusturyalı: Dr. Lorenz Matthus Karl Rigler (1815-1862)”, *Doktor* 6, 32 (2006), ss. 30-31.

Ünver, Ahmet Süheyl. “Türk Tıp Tarihinin Esasları”, *İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü 1937-1938 Ders Yılı Çalışmaları Hülasası*. İstanbul: Kader Matbaası, 1938, ss. 1-16.

Yaşayanlar, İsmail. “Bir Hastalık Olarak Kolera ve Tarihte Kolera Pandemileri”, *Bitmeyen Hikaye: Küresel Salgın Çağında Tarihe Yeniden Bakmak (Salgın Hastalıklar ve Kamu Sağlığı Pratikleri)*, Ed. İsmail Yaşayanlar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2021, ss. 59-70.

_____, İsmail. “Osmanlı Devleti’nde Kamu Sağlığının Kurumsallaşmasında Koleranın Etkisi”, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Salgın Hastalıklar ve Kamu Sağlığı*, Ed. Burcu Kurt, İsmail Yaşayanlar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2017, ss. 2-24.

Yavuz, Yıldırım. “Batılılaşma Döneminde Osmanlı Sağlık Kuruluşları”, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi* 8, 2 (1988), ss. 123-142.

Yıldırım, Nuran. “İstanbul’un Kolera ile Tanışması: 1831 Salgını”, *Toplumsal Tarih*, 316 (Nisan 2020), ss. 62-66.

_____, Nuran. “Osmanlı Darüşşifalarından Modern Hastanelere”, *14. Yüzyıldan Cumhuriyet’e Hastalıklar- Hastaneler- Kurumlar Sağlık Tarihi Yazıları I*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014.

_____, Nuran. *İstanbul’un Sağlık Tarihi: Sağlık Teşkilatı-Salgınlar Bulaşıcı Hastalıklar ve Mücadele- Koruyucu Sağlık Kurumları-Hastaneler-Tıp Eğitimi*. İstanbul: İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı İstanbul Üniversitesi Projesi, 2010.

_____, Nuran. *Tıphane-i Amire ve Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’den İstanbul Tıp Fakültesi’ne*, İstanbul: Betim Kitaplığı, 2019.

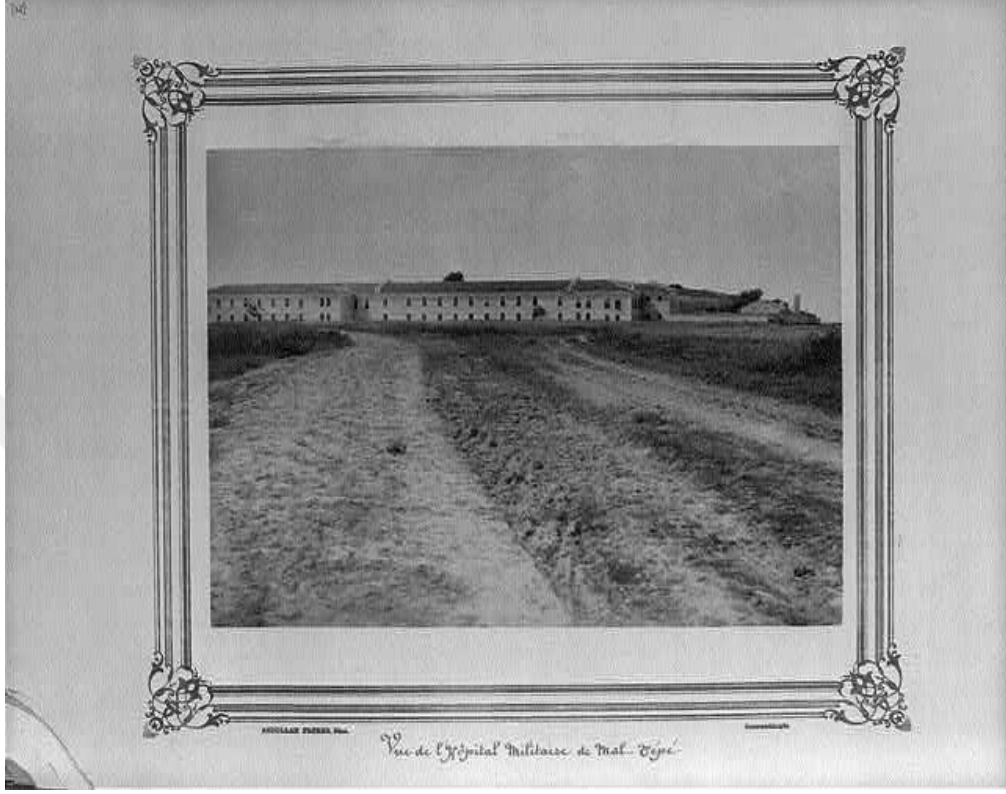
Yıldırım, Seyfi ve Çiğdem Dumanlı. “XIX. Asırda Osmanlı Devleti’nde İstihdam Edilen Avusturya-Macaristan ve Prus-Alman Kökenli Askerî Heyetler ve Hekimler”, *Amme İdaresi Dergisi* 53, 3 (2020), ss. 27-54.

İnternet Kaynakları

<https://kho.msu.edu.tr/askeri/maltepe/tarih%C3%A7e.html> adresinden 14.11.2024 tarihinde alınmıştır.

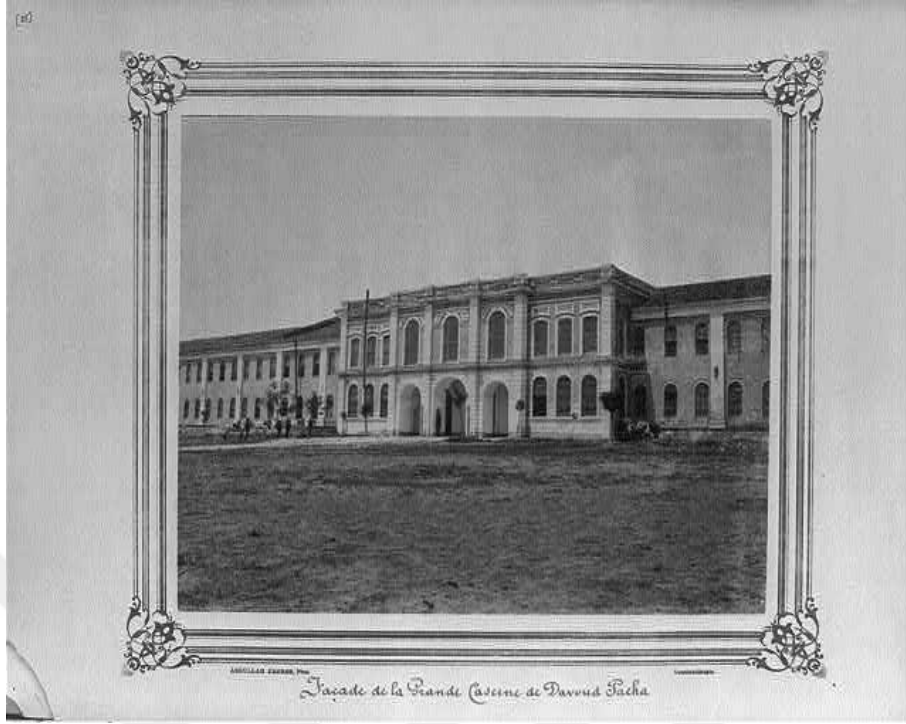
7. EKLER

7.1. EK 1: Maltepe Askeri Hastanesi'nin 1880'li Yıllardaki Görünümü

(Library of Congress, USA. Photographer: Abdullah Frères.
<https://www.loc.gov/item/2003675878/>)

7.2. EK 2: Davudpaşa Kışlası'nın 1880'li Yıllardaki Görünümü

(Library of Congress, USA. Photographer: Abdullah Frères.

<https://www.loc.gov/item/2003675875/>)

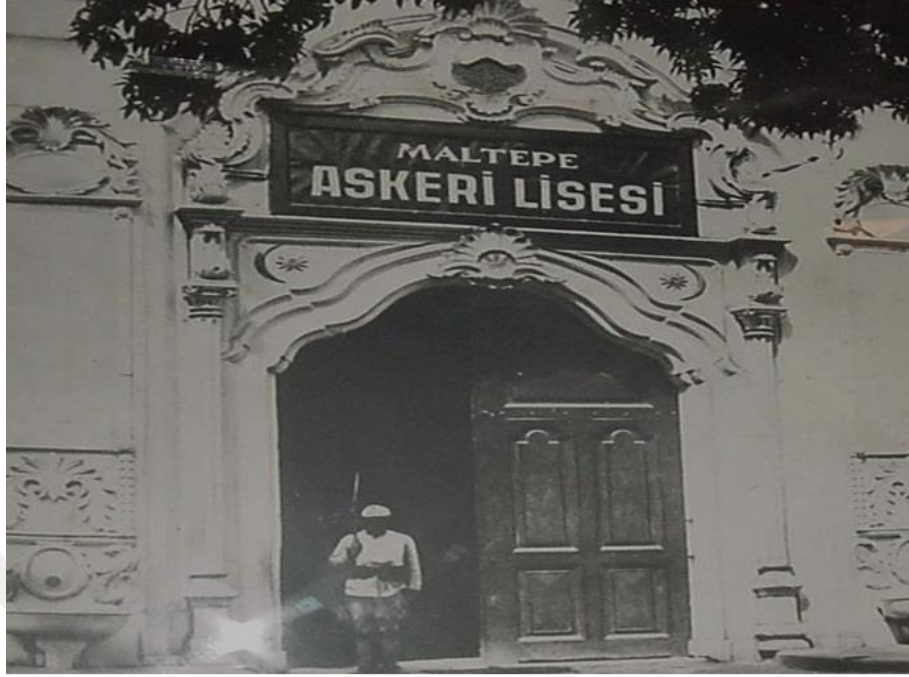
7.3. EK 3: Rami Kışlası'nın 1880'li Yıllardaki Görünümü

(Library of Congress, USA. Photographer: Abdullah Frères.

<https://www.loc.gov/item/2003675876/>)

7.4. EK 4: Maltepe Askeri Lisesi

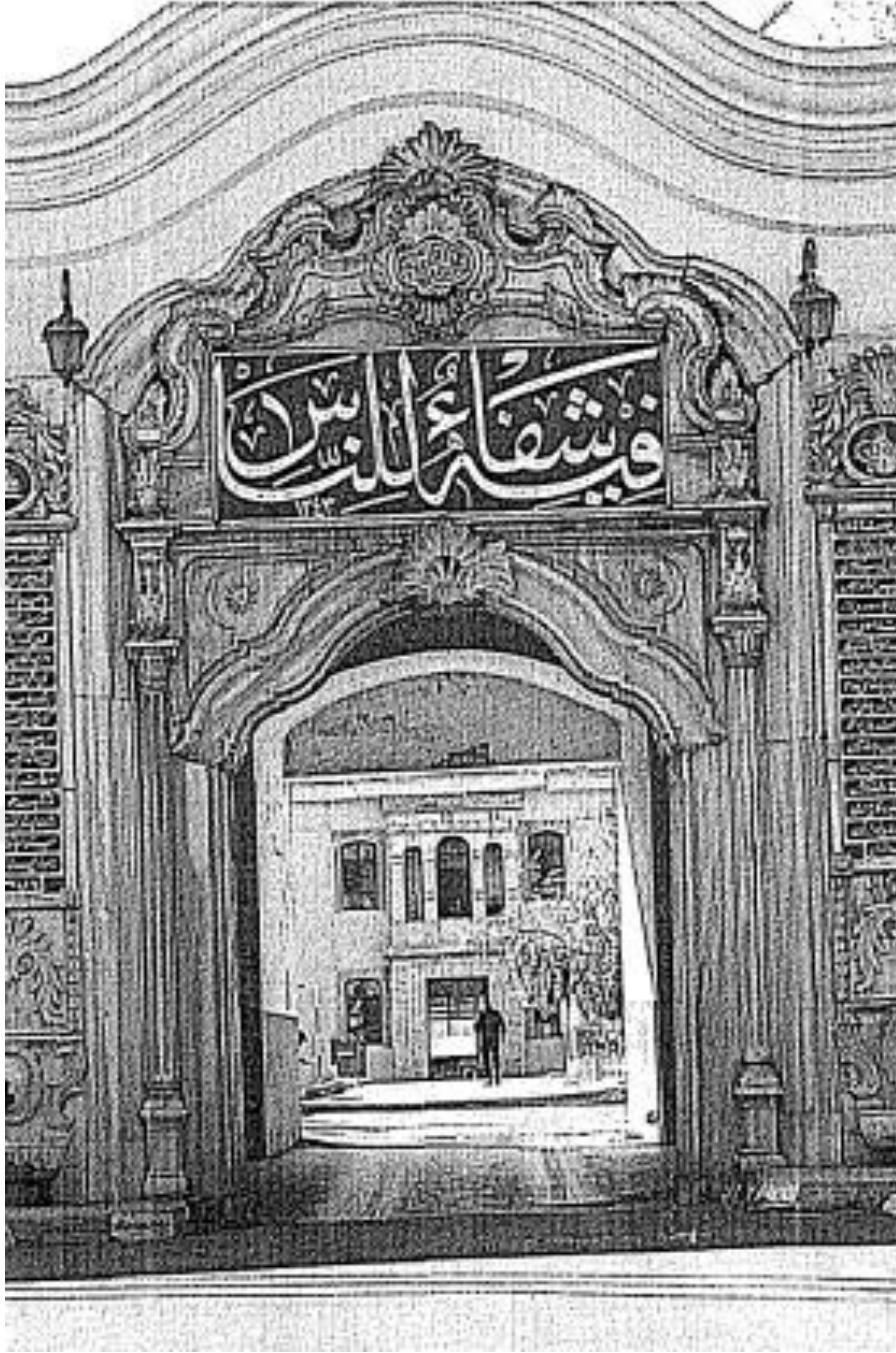

1928-2016

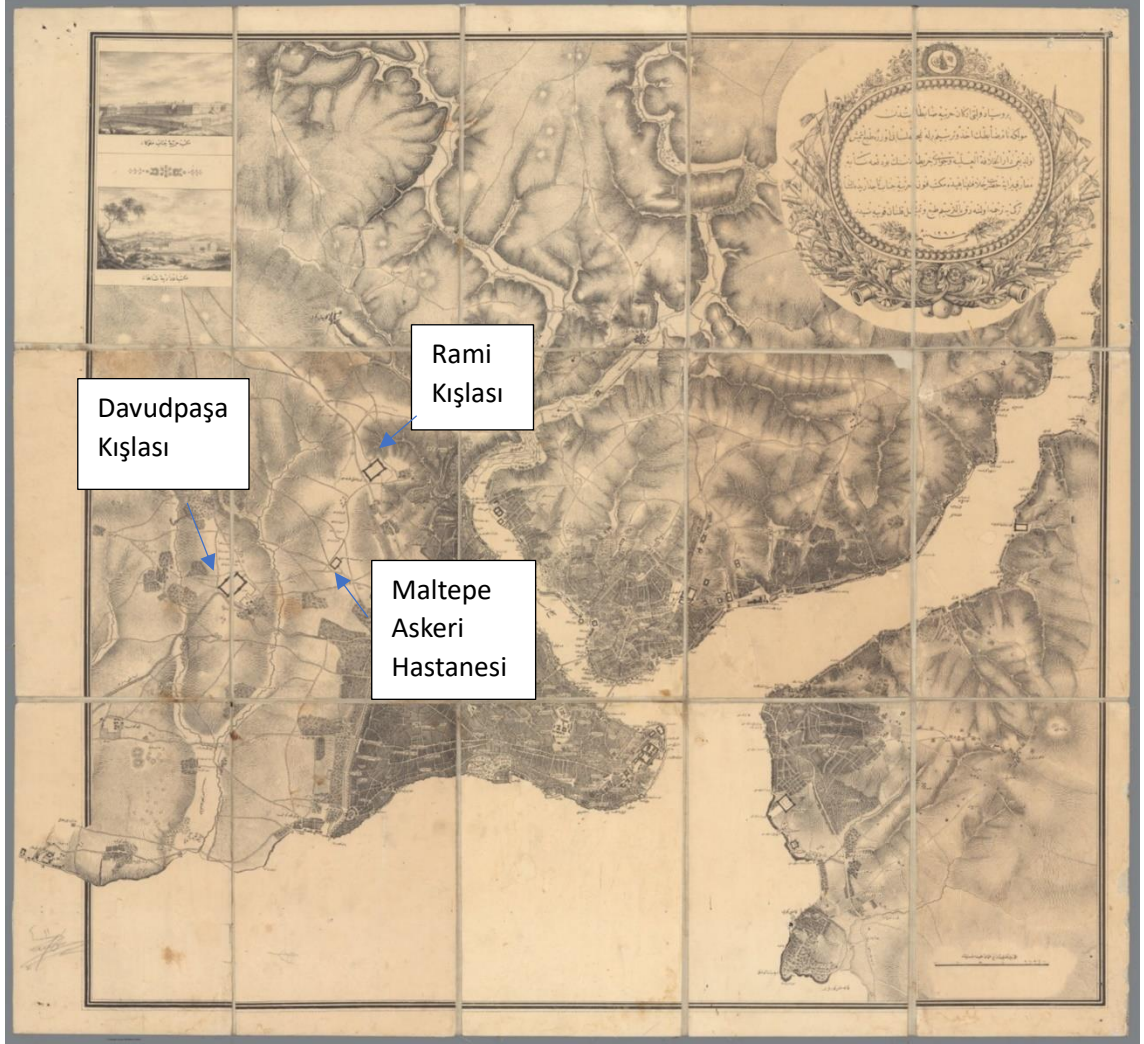
(<https://kho.msu.edu.tr/askeri/maltepe/tarih%C3%A7e.html> adresinden 14.11.2024 tarihinde alınmıştır.)

7.5. EK 5: Maltepe Askeri Hastanesi Nizamiye Kapısı

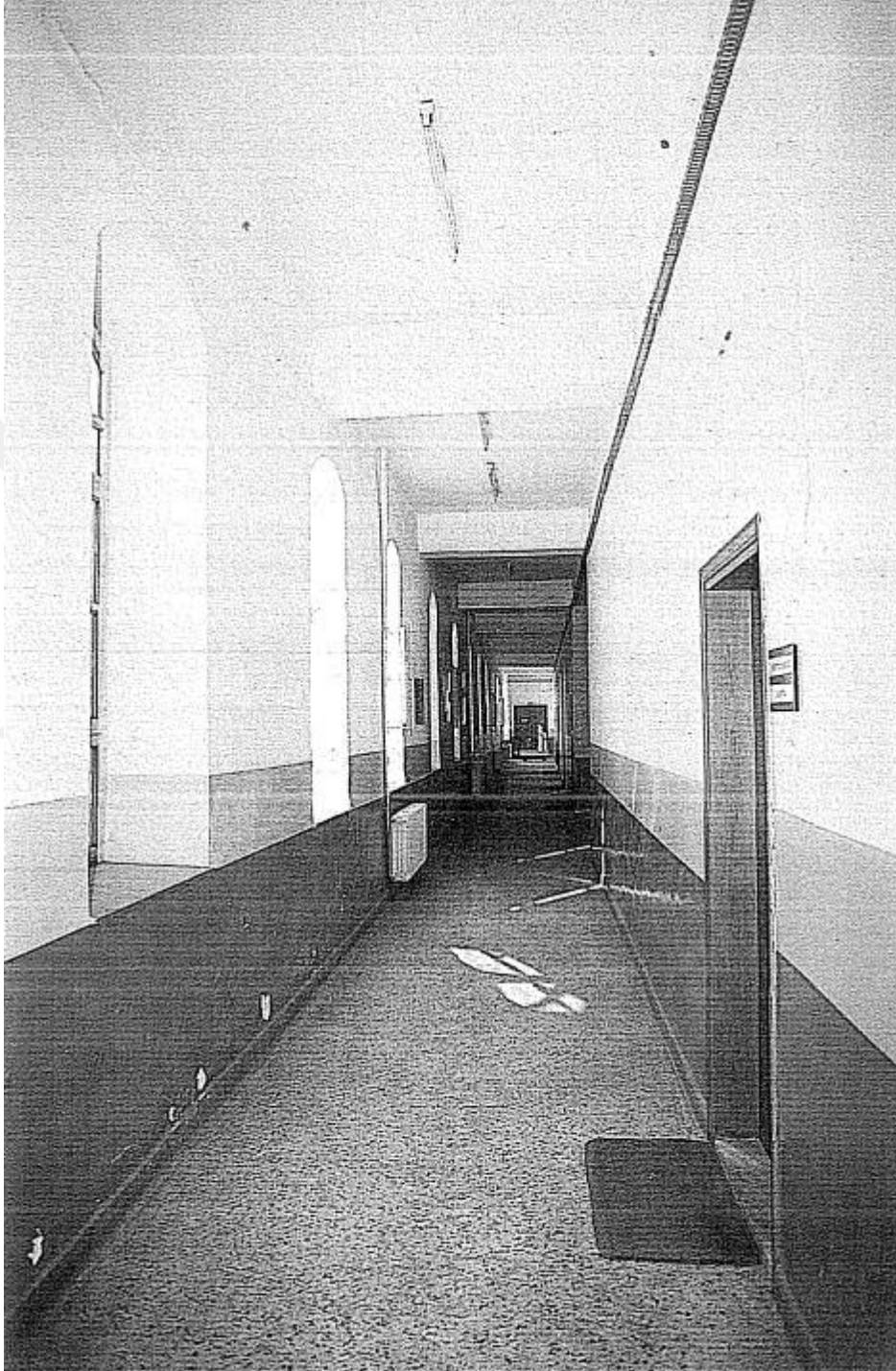
(Akdeniz, Gül ve İbrahim Başağaoğlu, “Maltepe Asker Hastanesi’nin Mimari Yapısı ve Tarihi Gelişimi”, *IV. Türk Tıp Tarihi Kongresi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003.)

7.6. EK 6: Helmuth von Moltke'nin 1851 Tarihli İstanbul Haritasında Maltepe Askeri Hastanesi ve Rami ve Davudpaşa Kışlaları

(<https://www.davidrumsey.com/luna/servlet/detail/RUMSEY~8~1~320546~90089708>
adresinden 1.12.2024 tarihinde alınmıştır.)

**7.7. EK 7: Maltepe Askeri Hastanesi'nin Soldaki Tek Katlı
Bölümündeki İç Avluya Bakan Dehlizin Restorasyon Sonrası
Görünümü**

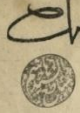
(Gül Akdeniz ve İbrahim Başağaoğlu, “Maltepe Asker Hastanesi’nin Mimari Yapısı ve Tarihi Gelişimi”, *IV. Türk Tıp Tarihi Kongresi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003.)

7.8. EK 8: Hicri 1252 Senesinin Muharrem Ayında Maltepe Askeri Hastanesi'ndeki Asakir-i Mansure Hastalarını Gösteren Jurnal

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

تاریخ	اسماء	نوع	عدد	مبلغ	ملاحظات	تاريخ	اسماء	نوع	عدد	مبلغ	ملاحظات
1-1-1252	...	...	...	...	...	1-1-1252	...	...	...	...	...
2-1-1252	...	...	...	...	...	2-1-1252	...	...	...	...	...
3-1-1252	...	...	...	...	...	3-1-1252	...	...	...	...	...
4-1-1252	...	...	...	...	...	4-1-1252	...	...	...	...	...
5-1-1252	...	...	...	...	...	5-1-1252	...	...	...	...	...
6-1-1252	...	...	...	...	...	6-1-1252	...	...	...	...	...
7-1-1252	...	...	...	...	...	7-1-1252	...	...	...	...	...
8-1-1252	...	...	...	...	...	8-1-1252	...	...	...	...	...
9-1-1252	...	...	...	...	...	9-1-1252	...	...	...	...	...
10-1-1252	...	...	...	...	...	10-1-1252	...	...	...	...	...
11-1-1252	...	...	...	...	...	11-1-1252	...	...	...	...	...
12-1-1252	...	...	...	...	...	12-1-1252	...	...	...	...	...
13-1-1252	...	...	...	...	...	13-1-1252	...	...	...	...	...
14-1-1252	...	...	...	...	...	14-1-1252	...	...	...	...	...
15-1-1252	...	...	...	...	...	15-1-1252	...	...	...	...	...
16-1-1252	...	...	...	...	...	16-1-1252	...	...	...	...	...
17-1-1252	...	...	...	...	...	17-1-1252	...	...	...	...	...
18-1-1252	...	...	...	...	...	18-1-1252	...	...	...	...	...
19-1-1252	...	...	...	...	...	19-1-1252	...	...	...	...	...
20-1-1252	...	...	...	...	...	20-1-1252	...	...	...	...	...
21-1-1252	...	...	...	...	...	21-1-1252	...	...	...	...	...
22-1-1252	...	...	...	...	...	22-1-1252	...	...	...	...	...
23-1-1252	...	...	...	...	...	23-1-1252	...	...	...	...	...
24-1-1252	...	...	...	...	...	24-1-1252	...	...	...	...	...
25-1-1252	...	...	...	...	...	25-1-1252	...	...	...	...	...
26-1-1252	...	...	...	...	...	26-1-1252	...	...	...	...	...
27-1-1252	...	...	...	...	...	27-1-1252	...	...	...	...	...
28-1-1252	...	...	...	...	...	28-1-1252	...	...	...	...	...
29-1-1252	...	...	...	...	...	29-1-1252	...	...	...	...	...
30-1-1252	...	...	...	...	...	30-1-1252	...	...	...	...	...
31-1-1252	...	...	...	...	...	31-1-1252	...	...	...	...	...

این اسامی از امیر بزمی ماه محرم الحرام ۱۲۵۲ هجری قمری در این بیمارستان مدبره و مستحقه روزانه ۱۲۵۲ هجری قمری در این بیمارستان

OSMANLI ARSIVI
C. SH.
10 482

C.SH.00010.00482.001

(BOA., C. SH., 10/482)

7.9. EK 9: Yıllar İçerisinde Maltepe Askeri Hastanesi'nde Görev Yapmış Hekimler

Maltepe Asker Hastanesi Hekimleri:

Başhekimler:

1835 Müdür. Dr. Kaymakam Satı Bey 1251, **1836.-** Müdür Kaymakam Hacı Ahmed Bey (Arşiv. 36377), **1838.-** Müdür Kay. Ansalti 1252, Müdür Kay. Nail 1275, **1839.-** Müdür, Asakiri Mansûre Miralaylarından Beykoz'lu İsmail Bey. **1840.-** Kaymakam İslam Bey. (Arşiv. Tlp. 638) 1252, **1845.-** Kay. Kostantin Bey 1250, **1947.-** Kay. Osman 1253, Albaylıkla Ordu Baştabibliğine. **1867-1871.-** Kay. Emin 1264, **1871.-** Miralay Emin 1264, **1875.-** Miralay Kostantin 1250. **1883.-** Miralay Ahmed 1251. **1886.-** Miralay Akif 1255. **1888-1895.-** Miralay Ahmed Aziz Süleyman 1283. (Bu görevde iken emekli), 2. Tbp. Kay. Kostaki 1280. **1896.-** Miralay Ahmed Sadık 1270. **1903.-** Miraliva Mısırlı İbrahim Paşa 1282. (Ferik ve Sıhhiye Reisi oldu.) 2. Tbp. Kaymakam Arif 1291. **1905.-** Kaymakam Serkis Berberyan 1292, **1908.-** Miraliva Mustafa Nuri Paşa 1295. (Ferik oldu Sıhhiye Reisliğine atandı.) **1907.-** Miralay Arif Bey 1290. **1909.-** Miraliva Süleyman Paşa 1298, 2. Tbp. Miralay Celal Cemal 1304-2 **1910.-** Miralay Ömer Bahaeddin 1295, 2. Tbp. Kay. Fuad Ali Bey 1316. **1910.-** Miralay Celal Cemal 1304-2. Miralay Mustafa Ali Em. 1292. **1911.-** Miralay Andon 1298. **1913.-** 2. Tbp. Kay. Nadir 1298. **1914.-** Bnb. Mehmet Hüsnü 1317. c. 57. **1917.-** Miralay Celal Cemal 1304-2.

Dahiliye Tabip ve Uzmanları:

1847.- Bnb. Mavroyani 1260. **1867.-** Bnb. Celal 1270. Mösyö Robert, Bnb. Nuri 1259, Bnb. Nafiz, 1280, Bnb. Ömer 1270, Bnb. Angeliki 1270. **1871.-** Kay. Kosti 1282, Kay. Nuri İsmail 1259. Bnb. Cemal 1270, Bnb. Vasilaki 1279, Kay. Yusuf Ziya 1270, Kay. Nuri 1259, Kay. Angeliki 1270, Kay. Servet 1259, Bnb. Halim 1262, Bnb. Nazif 1263, Bnb. Süleyman 1264, Bnb. Kâmil 1264. (Bu hekimlerden çoğu General oldular.) **1875.-** Bnb. Süleyman 1264, Aziz 1283, **1883.-** Bnb. Hüsameddin 1280, Yzb. Seyid Ali 1294, 4. Bnb. Kosti 1289, Bnb. Nuri Kenan 1286, Kolağası Selim 1294, Yzb. Ali 1290, Kay. Manol 1275. **1886-1890.-** Bnb. Kadri 1278, Bnb. Mehmed Mustafa 1291, Yzb. Hüsnü 1294, Yzb. İzidor Grebor 1301, Yzb. Hasan Abdünnafi 1301, Bnb. Şerafeddin 1283. Bnb. Vasil 1279. Kolağası Kâzım Sabit 1304-5, Sivil Tbp. Losivon, Sivil Tbp. Kolenberg, Yzb. Agop Diradoryan 1299. **1895.-** Yzb. Selim 1299, Kol ağası Ali Yusuf 1299-5, Kolağası Hilmi

Kadri 1303-3. Kolağası Rifat 1302, Kolağası Mehmet Resul 1300, Kolağası Nuri Ahmed 1303, K. A. Yanko 1299, Kolağası Ahmed Şevket, Kolağası Paşazade Fuad 1304. Bu tarihte adları yazılı hekimlerle 25 tabib, 13 Eczacı, 13 cerrah hizmettedir. 1898,- Yzb, Esad Şerafeddin 1304, Yzb. Akif İzzet 1393. Yzb. Rasim Nuri 1307-11, Kaymakam Hüsameddin 1280. 1906-1908- Bnb. İhsan 1309, Yzb. İzzet Kamil 1319-47 (8 yıl), Baydur 1322, Yzb. Refik (Saydam) 1321-28, Bnb. Mehmed 1322-1, Yzb, Avni (Sanal) 1323-50. Bnb. Hüsnü 1309-14, Bnb. Kirkor 1305-3, Yahya 1309-44, Hristaki 1314-23, Mehmed Bahri 1317-21, Ali Rafet 1317--20, Baha 1321 -100, İzzet 1317-15, Mehmed Naim 1319-115, Mehmed Vasfi 1320-9, Mehmed Saim Abdullah 1320-50, Yusuf Ziya 1320-76, Mehmed Ali 1320-71, Ali Bahri 1321-13, Dr. Solanberk, Kolağası Şevket Süleyman 1321-5, İbrahim Ethem 1318-57, Mehmed Halid 1322-47, Talib 1319-46, Yzb. Mustafa Hilmi İlmi 1319-55, Bnb. Esedullah Nuri 1319-63, Yzb. İ. Ethem Mehmed 1316-20, Yzb. Hüseyin Hilmi 1321-90, Yzb. Hakkı Nuri 1319-100, Yzb. Mahmud Mustafa 1320, Yzb. Mustafa İhya 1317-12, Kolağası Fehim Tahsin 1318-23, Yzb. İsmail Hakkı 1319-54. 1910.- Yzb. Fikret Mehmed Raif 1322-9, Yzb. Eşref Necati 1326-7, Yzb. Mehmed Zekai Mustafa 1322-30, Yzb. Mehmed Sabri Salih 1321-6, Bnb. Şemseddin Süleyman 1315-30, Bnb. Mehmed Kâzım İsmail, 1911-1912.- Kaymakam Aziz Süleyman 1283. Rütbe indirimi. Kaymakamlıktan emekli vefat. Kay. Mihal 1301, Kay. Osman Nuri 1299, Yzb. Hasan Naci 1320, Yzb. Hüsnü 1319-41, Yzb. Mehmet Talib 1319-46, Yzb. Tevfik Salim 1319-3, Yzb. Fazıl 1321-102, Yzb. Hulusi 1321-85, Yzb. Zekâi Hamdi 1323-75, Yzb. Avni Sadık 1323-50, Yzb. Neriman Tevfik, 1913.- Kaymakam Yanko Haralambo 1299, Kay. Adolf Nazaret 1306, Kay. Faik Hüsnü 1302, Yzb. Nazif İbrahim Akyüz 1321-105, Yzb. Hasan Hayreddin 1321-45, Yzb. Fuad Mehmed 1321-42, Yzb. Hasan Hüsnü İsmail 1322-6, Yzb. Osman Nuri 1319-44, Yzb. İdris 1320-27, Yzb. Nevzat Eşref 1327-7, Kay. Fehmi İsmail 1306. 1914.- Yzb. Şükrü Derviş 1330-4, 1917.- Bnb. Hacı Mehmed Şevket 1316-6, Bnb. Sadi 1322-50, Hanna 1320, Yzb. Mustafa 1329-75, (İntan hastalıklarına tahsis edilen bu kurumda vefat etti.) 1918.- Yzb. Mehmet Tevfik Salih 1322-58, Kolağası Ali Galip 1325-40,

Bakteriyologlar:

1908., Yzb. Safi 1323-68 1914.- Yzb. Siyon 1325, Yzb. Mehmed İzzet 1317-13.

Operatörler:

1895.- Bnb. Ferid Mahmud 1302, (Mekki Mükerrerrem Sağlık Müdürü oldu.). **1902.-** Yzb. Rıfki Osman 1314-14, **1906.-** Kay. Celal Cemal 1304-2, Bnb. Nevres 1312-6 (Trablustan) **1909.-** Kay. Fuad 1306, **1910.-** Kay. Cemal Yahya 1309-5, Yzb. Mustafa Nazif 1317. C. 44, Yb. Serkis 1301, Yzb. Receb 1324-3, **1913.-** Bnb. Ahmed Cemil Raşid 1311-34, Yzb. Eyyub Sabri 1329-10, **1915.-** Yzb. Hüseyin Hakkı Tayman 1325, Bnb. Tevfik Akif 1318-32, Yd. Toros Nazlıyan, **1917.-** Yzb. Giritli İsmail Hakkı 1326-35.

Kulak, Boğaz, Burun Mütahassısıları:

1909.- Yzb. İsmail Hakkı 1316-3, **1910.-** Bnb. Midhat Salim 1311-14, Yzb. Bahri İsmet (Temizer) 1321-13, **1913.-** Yzb. Haydar İbrahim 1319-5, Yzb. Tahir Hüsnü (Vural) 1322-105.

Göz Tabipleri:

1908.- Yzb. İhsan Ahmed 1318-5, Yzb. Ahmed Aşki 1319, Yzb. Niyazi İsmet Gözcü 1323-5, **1910.-** Bnb. Şakir Ahmed 1312-16, **1913.-** Yzb. Mehmed Tevfik 1320-5, Yzb. Yusuf İzzet 1323-17.

Cilt Hastalıkları Mütahassısıları:

1908.- Yzb. İzzet Kamil 1319-47, Aynı zamanda dahiliyede, **1913.-** Bnb. Ali Faik 1307, Bnb. Naci 1317-42, Yzb. Şaban (Barutçu) 1325-14, **1914.-** Samoel Abravaya 1318-60.

Kimyager: 1913.- Yzb. Faik Aslan 1319-61.

(Kemal Özbay, *Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri: Hastaneler (I-Z)*, C.

3- II. Kitap, İstanbul: Yörük Basımevi, 1981.)

**7.10. EK10: Maltepe Askeri Hastanesi'nin 1830 Senesinden Bir
Görüntüsü**

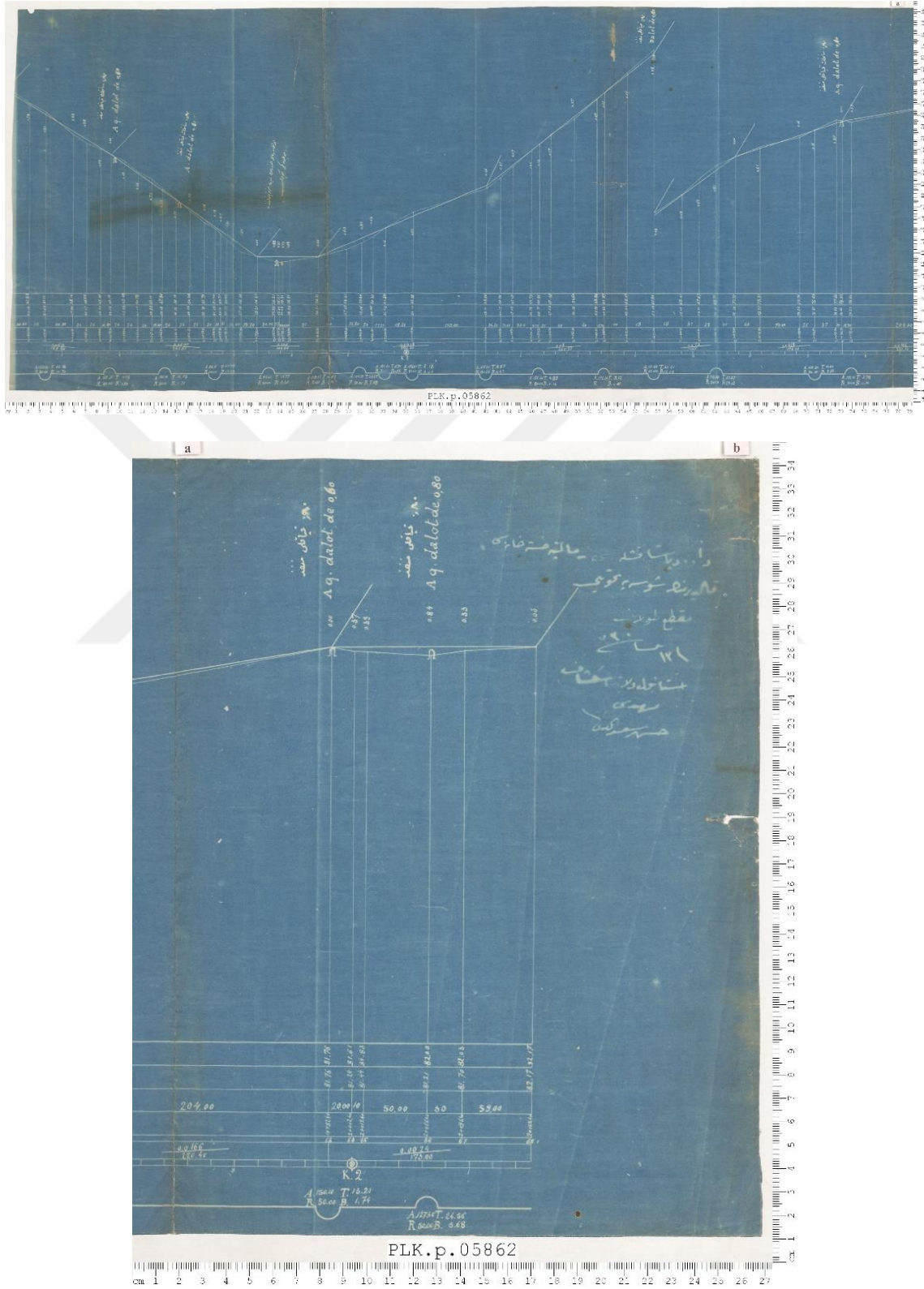
(Kemal Özbay, *Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri: Hastaneler (I-Z)*, C. 3- II. Kitap, İstanbul: Yörük Basımevi, 1981.)

7.11. EK 11: Maltepe Askeri Hastanesi'nin Dehlizlerinden Bir Görüntü

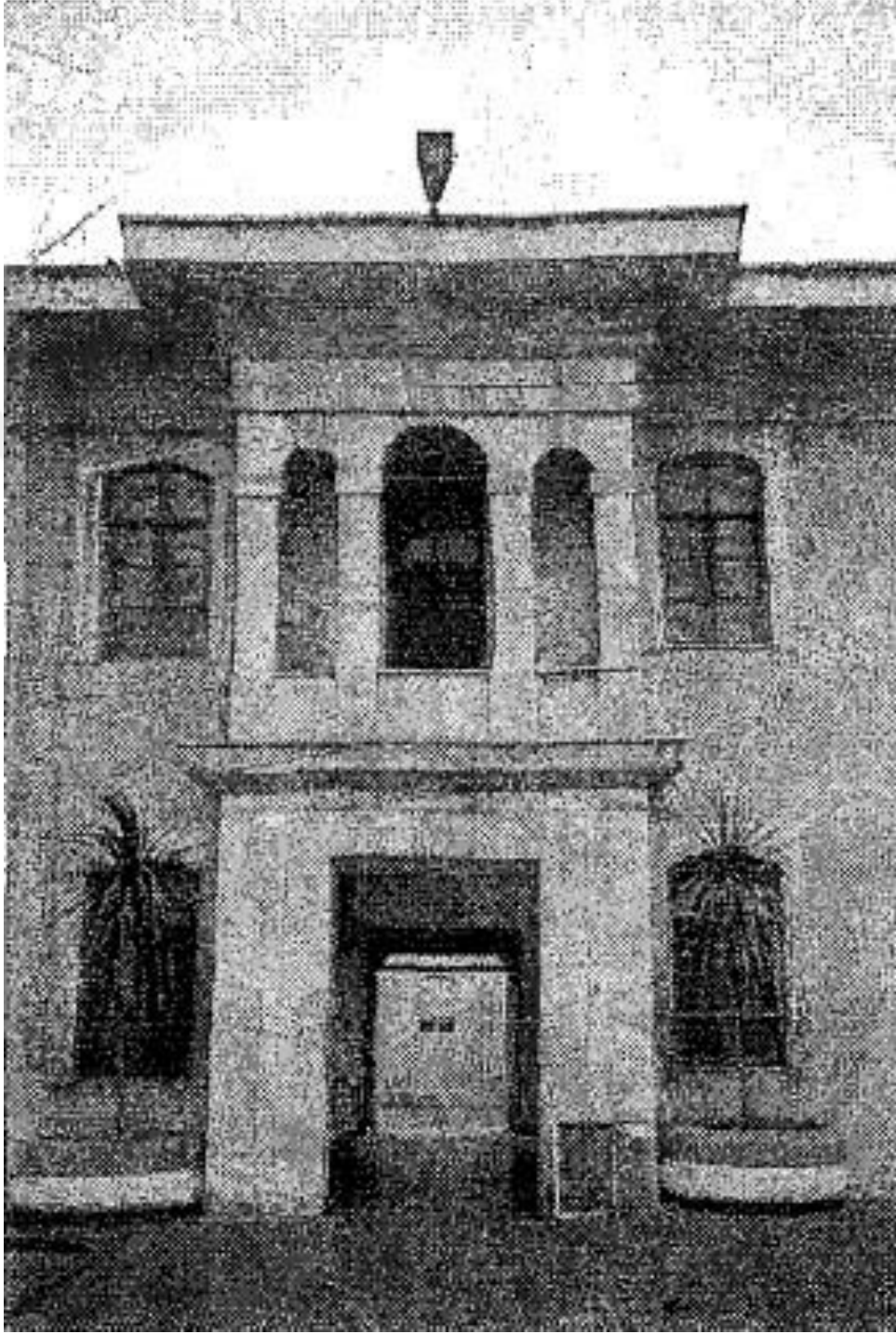
(İst. Büyükşehir Belediyesi Fotoğraf Şubesi: No: 2619; Gül Akdeniz ve İbrahim Başağaoğlu, “Maltepe Asker Hastanesi’nin Mimari Yapısı ve Tarihi Gelişimi”, *IV. Türk Tıp Tarihi Kongresi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003.)

7.12. EK 12: Davudpaşa Kışlası – Maltepe Askeri Hastanesi Kaldırımının Şoseye Tahvili Makta-i Tulanisi

(BOA., PLK. p., 5862, 13 Nisan 1330)

**7.13. EK 13: Maltepe Askeri Hastanesi'nin 2004 Senesinde Kuzeybatı
Tarafındaki Kapı ve Geçidin Orta Avludan Görünüşü**

(Aynur Çiftçi, *19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Askeri Mimari ve İstanbul'da İnşa Edilen Askeri Yapılar*, [Yayımlanmamış Doktora Tezi], İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, 2004.)

7.14. EK 14: Maltepe Askeri Hastanesi'nin Genel Görünüşü

(Pars Tuğlacı, *Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi*, İstanbul: İnkılap ve AKA Kitabevleri, 1981)

[illegible]

(BOA., C. SH., 10/480, 13 Safer 1251)

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Yasemin Ayyıldız

Yabancı Dili : İngilizce

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Y. Lisans	Tarih Anabilim Dalı	Düzce Üniversitesi	2025
Lisans	Tarih Bölümü	Boğaziçi Üniversitesi	2022
Lise		Düzce Arsal Anadolu Lisesi	2016

YAYINLAR

Ayyıldız, Yasemin ve İsmail Yaşayanlar, “Maltepe Askeri (Asâkir-i Mansûre) Hastanesi Hakkında Bazı Bilgiler”, *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi* 15, 1 (Ocak 2025), ss. 89-95.
<https://doi.org/10.31020/mutftd.1530293>